

Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije od Sarajevskog atentata do početka Prvoga svjetskog rata kroz prizmu "Jutarnjeg lista"

Vrbanić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:099299>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij Povijesti i hrvatskog jezika i književnosti

Luka Vrbanić

**Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije od Sarajevskog
atentata do početka Prvog svjetskog rata kroz prizmu
„Jutarnjeg lista“**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2020. godina

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij Povijesti i hrvatskog jezika i književnosti

Luka Vrbanić

**Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije od Sarajevskog
atentata do početka Prvoga svjetskog rata kroz prizmu
„Jutarnjeg lista“**

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

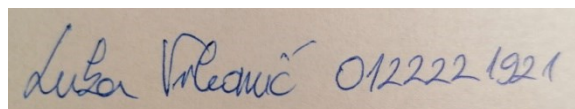
Osijek, 2020. Godina

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 30.9.2020.

A rectangular box containing a handwritten signature in blue ink that reads "Luka Vrećić" followed by the ID number "0122221921".

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ovaj je diplomski rad napisan s ciljem pojašnjavanja odnosa između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije tijekom jednomjesečnog razdoblja od Sarajevskog atentata do početka Prvoga svjetskog rata s posebnim pogledom na hrvatske novine „Jutarnji list“. Prvi je dio rada svojevrsni uvod u samo istraživanje „Jutarnjeg lista“ u kojem se govori o stanju u Europi prije Prvoga svjetskog rata, odnosima Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije prije Sarajevskog atentata te o austro-ugarskoj politici na Balkanu. Iako su Austro-Ugarska i Kraljevina Srbija do početka 20. stoljeća bile u relativno dobrim odnosima, nakon toga njihovi su se odnosi počeli sve više pogoršavati te je to pogoršanje konačno kulminiralo u Sarajevu 28. lipnja 1914. godine. Nakon toga uslijedilo je vrlo teško jednomjesečno razdoblje za obje zemlje koje su bile suočene s vrlo teškim odlukama i postupcima. Stoga je cilj ovog diplomskog rada prikazati događaje u mjesec dana od Sarajevskog atentata do početka Prvoga svjetskog rata i njihovo prikazivanje u „Jutarnjem listu“ tog vremena. Hipoteza koja je postavljena na početku istraživanja jest da je „Jutarnji list“ s velikim zadovoljstvom i radošću pozdravljao svaku odluku koje je bila donesena protiv Kraljevine Srbije te da je u konačnici i podržavao poduzimanje vojnih akcija protiv iste.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Sarajevski atentat, Austro-Ugarska, Kraljevina Srbija, „Jutarnji list“

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Stanje u Europi prije Sarajevskog atentata	8
2.1. Međunarodne krize i ratovi.....	11
3. Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije prije atentata	17
4. Austro-ugarska politika na Balkanu.....	20
5. Sarajevski Vidovdan 1914. godine	22
6. Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije kroz prizmu „Jutarnjeg lista“	24
6.1. Početak pogoršanja odnosa.....	25
6.2. Razdoblje nakon početnih napetosti	32
6.3. Smrt Nikolaja Hartwiga i pokušaj smirivanja situacije	41
6.4. Napetosti prije slanja diplomatske note	54
6.5. Diplomatska nota Austro-Ugarske	59
6.6. Razrješenje krize i objava rata	66
7. Zaključak.....	72
8. Literatura i izvori	74

1. Uvod

Prvi kancelar njemačkog carstva Otto von Bismarck na Berlinskom je kongresu 1878. godine izrekao jednu prekognicijsku rečenicu koja će obilježiti kraj „dugog“ 19. stoljeća. Izrekao je da je Europa postala ogromno bure baruta te da su vođe europskih zemalja kao ljudi koji puše unutar spremnika oružja, da je potrebna samo jedna iskra koja će cijelu Europu upropastiti. Između ostalog spomenuo je i da će tu iskru zapaliti neka glupost koja će se dogoditi na Balkanu. Ta iskra koja je pokrenula mukotrpan rat dogodila se u Sarajevu 28. lipnja 1914. godine, kada je jedan mladić, ni ne sumnjajući do čega njegovi postupci mogu dovesti, upućao prijestolonasljednika Austro-Ugarske Monarhije. Taj je atentat poslao Europu u ponor koji je trajao nešto više od četiri godine, odnio jako puno mladih život, upropastio četiri carstva, a dva poprilično oslabio. Razdoblje od Sarajevskog atentata do početka Prvoga svjetskog rata obilježeno je raznim diplomatskim akcijama, mobilizacijom i naoružavanjem vojske, aktiviranjem savezništva i dogovaranjima, stoga ga možemo nazvati srpanjskom krizom. Svi su ti postupci izrazito vidljivi na primjeru Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Srbije. Naime, nakon Sarajevskog atentata uveden je prijeki sud te je započeta istraga oko ubojstva nadvojvode Franje Ferdinanda i njegove supruge Sofije kojom se trebalo dokazati tko su atentatori, odakle im oružje i tko im je naredio da ih ubiju. Kako je ta istraga tekla i kako je upućivala na Kraljevinu Srbiju tako su njezine vlasti odlučile mobilizirati svoju vojsku te kontaktirati Rusiju kako bi znali da će ih u slučaju napada ona obraniti. Austro-Ugarska je odlučila protiv Kraljevine Srbije provesti određenu diplomatsku akciju u obliku diplomatske note sa zahtjevima koje je Kraljevina Srbija trebala ispuniti. Neke od tih zahtjeva Kraljevina je Srbija mogla ispuniti, ali neke ne, stoga je mjesec dana nakon Sarajevskog atentata Austro-Ugarska odlučila napasti Srbiju. Događaji tijekom tog razdoblja popratili su i hrvatske novine tog vremena od kojih treba izdvojiti one najvažnije, koje su izlazile gotovo svakodnevno: „Jutarnji list“, „Obzor“ i „Novosti“. U ovom će se radu pažnja pridati jedino „Jutarnjem listu“ i tome kako su događaji tijekom jednomjesečnog razdoblja između Sarajevskog atentata i početka Prvoga svjetskog rata, točnije manifesta Franje Josipa, predstavljeni u istom. Tako nakon kratkog uvoda u sam rad, slijedi poglavlje u kojem se obrađuju događaji, krize i ratovi koji su doveli Europu do napetosti koja je kulminirala na Vidovdan 1914. godine. Krize koje su detaljnije pojašnjene su Prva i Druga marokanska kriza te aneksijska kriza, a od ratova treba izdvojiti Prvi i Drugi balkanski rat. Osim toga, pojašnjen je odnos Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije prije Sarajevskog atentata, odnosno kako je došlo do narušavanja tih odnosa. Nakon osamostaljenja Srbije ona je uvelike ovisila o Austro-

Ugarskoj te je njoj i mogla zahvaliti što je samostalna. Međutim, tijekom vremena srpska se vlada sve više odvaja od austro-ugarske politike te se okreće Rusiji, koja u Srbiji vidi prije svega interesnu sferu, a onda saveznicu te će uvelike utjecati na odluke srpske vlade. Nadalje, pojašnjeno je i držanje Austro-Ugarske prema Balkanu, odnosno kako je austro-ugarska vlada vodila svoju politiku prema balkanskim državama, koja je ponajprije ovisila o podršci Njemačke. Nakon toga slijedi glavni dio diplomskog rada u kojem su detaljno, dan po dan, praćene promjene u odnosima Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije kroz prizmu „Jutarnjeg lista“, sve do proglašenja Franje Josipa u kojem poziva austro-ugarski narod na rat. U radu nisu opisani samo diplomatski odnosi, iako su oni najzastupljeniji, već su neki dijelovi posvećeni trgovačkim odnosima te društvenim odnosima.

2. Stanje u Europi prije Sarajevskog atentata

Rečenica s kojom započinje knjiga Johna Keagana „The First World War“ vjerojatno na najbolji mogući način opisuje Prvi svjetski rat i njegov značaj. Ta rečenica glasi da je Prvi svjetski rat bio tragičan i nepotreban sukob. Ono što je dovelo do njega bile su razne krize i omanji ratovi koji nisu imali značaj i snagu da prerastu u nešto veće.¹ Međutim, prije pojašnjenja svega toga treba se vratiti još sto godina prije početka Prvoga svjetskog rata, odnosno za vrijeme Bečkog kongresa. Prije Bečkog kongresa države koje su započinjale ratove, one su i diktirale odrednice mira. Nakon Bečkog kongresa situacija se promijenila. Umjesto država pobjednica koje su tradicionalno diktirale odrednice mira, sudbina je države gubitnice bila u rukama skupine najmoćnijih država, velikih sila, čije su odluke počivale na kompromisima, interesima te očuvanju ravnoteže snaga unutar elitnog kruga tih zemalja. Ta će odluka biti vrlo važna tijekom kreiranja Europe nakon Bečkog kongresa. Nakon proljeća naroda, došlo je do ujedinjavanja dvije velike države koje će imati ključne uloge tijekom, ne samo Prvoga svjetskog rata, već i tijekom Drugoga svjetskog rata. Naravno ovdje je riječ o ujedinjenju Njemačke, odnosno Italije. Ono što se javilo njihovim ujedinjenjem bila je nejednakost u omjeru snaga u Europi, s obzirom na to da je velika većina kolonija bila zauzeta i raspodijeljena među ostalim velikim svjetskim silama. To je, pak, rezultiralo bitkom za primat nad svjetskim morima, radi osiguranja sigurne trgovine.² Naravno, kada govorimo o stanju u Europi prije Sarajevskog atentata i Prvoga svjetskog rata, mora se postaviti pitanje kako je atentat uspio zaratiti cijelu Europu u samo mjesec dana. Kako bismo dali odgovor na to pitanje treba podrobnije razjasniti sustav savezništva i veza koji su sklopljeni prije samog atentata. Sklapanje savezništva nije bilo strano europskoj politici i prije Prvoga svjetskog rata. Naime, i prije su države sklapale razna savezništva kako bi lakše ostvarile vlastite ciljeve, makar ta savezništva nekad bila i labava i prevrtljiva. Međutim, glavna razlika između tih saveza i saveza koji su sklopljeni netom prije Prvoga svjetskog rata bila je ta da su ti savezi sklopljeni za vrijeme mira, odnosno kako bi se sačuvao mir. No u slučaju napada na jednu državu koja je bila članica jednog saveza, ostale članice tog saveza bile su obvezne pomoći joj. Ta su dva saveza Trojni savez ili Centralne sile u koji su bile uključene Njemačka i Austro-Ugarske te kasnije Italija i s druge strane tu je Antanta u koju si bile uključene Francuska i Rusija, a kasnije će im se pridružiti i Velika Britanija. Ovom savezu bila je vrlo bliska i Srbija, naravno zbog svog zaštitnika Rusije te Belgija, zbog svog zaštitnika Velike

¹ John Keagan, *The First World War*, Vintage Books, New York, 2000., 3.

² Davorin Rudolf, „Lekcije Prvoga svjetskog rata“, *Adrias : zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, broj 2, Split, 2014., str. 106.

Britanije. Stanje saveza i napetosti prije Prvoga svjetskog rata možemo čak i usporediti i sa stanjem u Europi i svijetu nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno za vrijeme trajanja Hladnog rata. Dakle, u ovom bi smislu napad bio najbolja obrana, odnosno služio bi kao svojevrsni sigurnosni sustav za očuvanje mira, kao što je to za vrijeme Hladnog rata bilo nuklearno oružje. Odvratanje od napada jedino funkcionira dok su obje strane uvjerenе da iz nekog sukoba mogu izvući neku korist. Međutim, najveća razlika između Hladnog rata i stanja u Europi i svijetu prije Prvoga svjetskog rata bilo je shvaćanje rata i njegovi mogući razmjeri te uništenje. Državnici zaraćenih zemalja prije Prvoga svjetskog rata nisu shvaćali, odnosno nisu mogli pojmiti što će izazvati njihove odluke. Naime, njihova su iskustva dotad bila drugačija od onoga što ih je čekalo. Navikli su na brze ratove, bez velike potrebe za općom mobilizacijom i odvijali su se na dalekim bojištima. Poznato je da su zaraćene strane na početku rata smatrale da će rat završiti do Božića 1914. godine. Državnici su voljeli spominjati kako će ratovi biti još brži zbog bolje komunikacije, razvoja željeznice i boljeg naoružanja. U stvarnosti situacija je bila kriva, a i u potpunosti suprotna. Upravo je ta uvjerenost u brzi završetak rata odigrala ključnu ulogu u potkopavanju ravnoteže snaga i straha u Europi i u svijetu. Osim toga, ključnu je ulogu odigrala i utrka u naoružavanju, posebice ona utrka u pomorskom naoružavanju između Velike Britanije i Njemačke. Njemačka je izazivala dominaciju Velike Britanije nad morima time što je izgrađivala velike brodove koji su naravno mogli ugroziti sigurnost Velike Britanije. Na pomorsku se utrku nadovezala i utrka u kopnenom naoružanju u koju su se, osim Njemačke i Velike Britanije, kasnije uključile Rusija i Francuska, kako ne bi zaostajale za njima. U njemačkim je vojnim krugovima prevladavalo mišljenje za započinjanjem preventivnog rata, s obzirom na to da je bila s obje strane okružena neprijateljima koji su bili u savezu. Na kraju su ti savezi, koji su sklopljeni kako bi očuvali mir i ravnotežu snaga u Europi, postali katalizator koji će dovesti do mogućeg sukoba.³ Zanimljivo je da su velike europske sile, one sile koje će kasnije igrati glavne uloge tijekom Prvoga svjetskog rata, bile povezane rodbinskim vezama. Naime, unuci kraljice Viktorije, poznate po nadimku „baka Europe“, bili su na čelu većine velikih europskih sila. Dakle, njezini su unuci 1914. godine bili na britanskom prijestolju, njemačkom prijestolju, posredno preko rodbine i na čelu Danske, Rusije, Grčke i Norveške. S obzirom na to da su sve zemlje u Europi, osim Francuske i Švicarske, bile monarhije rodbinske su veze igrale ključnu vezu u odnosima ostalih europskih zemalja. Također, postojale su i simbolične titule koje su vladari neke zemlje imali u drugim zemljama. Primjerice, njemački je car bio

³ Dominik Možnik, „Uzroci Prvog svjetskog rata Proces i mehanizmi izbijanja svjetskog sukoba“, *Povijest u nastavi* 25, Vol. 13, No. 25., Zagreb, 2015., 10-11.

pukovnik u britanskoj vojsci i admiral u britanskoj mornarici; britanski je kralj, pak, bio pukovnik u pruskoj, odnosno njemačkoj vojsci; austrijski je car, kao i njemački, bio pukovnik u britanskoj vojsci.⁴

Osim saveza i rodbinskih veza koji su prevladavali u Europi, još jedan veliki problem koji se javljao, posebice u tri velika europska carstva, njemačkom, austrijskom i ruskom, bio je položaj manjina u tim carstvima. Posebice u austrijskom carstvu gdje je prevladavala njemačka i mađarska manjina, ali i velik broj Slavena. Sva ta tri carstva imali su problema i s manjkom demokracije – u Rusiji tada nije uopće bilo demokracije – te s problemom nacionalizma. Takvi problemi nisu postojali u Velikoj Britaniji i u Francuskoj, budući da su njezini muški građani uživali određeno pravo glasa. Te su dvije velike zemlje imali drugih problema, napose sa svojim kolonijalnim posjedima i dominionima u Africi, Indiji, na arapskom poluotoku, jugoistočnoj Aziji, Tihom oceanu i Južnoj Americi. Te su kolonije izazivale određeni nacionalni ponos kod Velike Britanije i Francuske, no ono vjerojatno važnije, kod njihovih su susjeda izazivale ljubomoru. Britanci su vjerovali da Rusi imaju pretenzije na Indiju s obzirom na to da su ruski srednjoazijski posjedi usko graničili s Indijom; te pretenzije su najvjerojatnije bile neutemeljene, no tada je to igralo veliku ulogu u planiranju i organiziranju vanjske politike. Njemačka je imala jako mali broj kolonija te su to zamjerali ostalim europski zemljama, stoga su odlučili proširiti one koje su imali u Africi i na Pacifiku. Bili su spremni na razne male sukobe, posebice s Francuzima, kako bi zadobili što je više kolonija moguće. Takva je situacija u Europi, u kojoj je postojalo nekoliko država koje su vladale nad golemim brojem ljudi, napose Francuska i Velika Britanija, morala eskalirati političkim sukobima s drugim zemljama. Ovdje ponovno treba spomenuti pomorsko jačanje Njemačke, koja je netom prije Prvog svjetskog rata imala drugu najjaču trgovačku flotu na svijetu. Velika je Britanija to naoružavanje shvatila kao prijetnju njezinoj višestoljetnoj dominaciji svjetskim morima. To je dovelo do promjene u britanskom stajalištu prema vlastitoj mornarici, tako da je od 1906. godine javno mnijenje u Velikoj Britaniji vodilo k što većem naoružavanju mornarice kako bi i dalje nastavili dominirati svjetskim morima. Osim rivalstva Velike Britanije i Njemačke, treba spomenuti i uvijek prisutno rivalstvo između Francuske i Njemačke. Njihovo rivalstvo nije se ticalo „bitke“ u pomorskom naoružavanju, već one u ljudstvu. Naime, kako bi Francuzi dostigli njemačku vojnu moć u ljudstvu 1913. godine uveli su trogodišnji zakon čime se produžio vojni rok i čime se trebao postići cilj dostizanja njemačke vojne moći u ljudstvu. Naravno, postojalo je i rivalstvo između Velike

⁴ J. Keagan, *The First World War*, 16.

Britanije i Francuske, između dva saveznika koji su trebali stvoriti obrambeni blok protiv rastuće njemačke agresivnosti. To je rivalstvo uglavnom bilo aktualno zbog nekolicine kolonija u Africi. Zanimljivo je da je Haškom konvencijom 1899. godine, između ostalih dogovora, dogovoreno da se svi međunarodni sporovi moraju rješavati međunarodnom arbitražom. Međutim, kad su se pojavili takvi sporovi, primjerice Prva, odnosno Druga marokanska kriza, aneksijska kriza te Prvi i Drugi balkanski rat, te se krize nisu rješavale arbitražno, već na tradicionalni način sporazumima i mirovima. Doduše, ti sporazumi i mirovi jesu osigurali kakav takav mir, no treba zamijetiti da nijedna od zemalja upletenih u te sporove nije zatražila rješenje spora arbitražom.⁵

2.1. Međunarodne krize i ratovi

Što se tiče Prve marokanske krize, ona je bila prva značajna diplomatska kriza 20. stoljeća, koja će donijeti određene promjene na samo na afričkom, već i na europskom kontinentu, a izbila je 1905. godine. Maroko je postao zanimljiv europskim državama još krajem 19. stoljeća kada je umro marokanski sultan Mula Hasan, a naslijedio ga je njegov sin, koji nije imao jako veliki autoritet kao svoj prethodnik, Abdul Aziz. Budući da je autoritet Abdula Aziza s godinama sve više slabio, Maroko je privlačio pažnju velikih europskih zemalja koji su ga htjeli staviti pod svoju interesnu sferu. Iako se u utrku za Maroko povremeno uključivala Španjolska, dvije glavne zemlje koje su se borile za prevlast nad Marokom bile su Velika Britanija i Francuska. Velika je Britanija u Maroko slala razne savjetničke misije, pomoću kojih se država trebala reformirati i ojačati, međutim ti su britanski pokušaji propali, a autoritet sultana još je više oslabio. S druge strane Francuska je imala izravnu korist od Maroka jer je graničio s Alžirom koji je bio francuska kolonija te bi utjecaj nad njim bila svojevrsna kompenzacija za Egipat koji su morali prepustiti Britancima. Francuzi su se odlučili miješati u unutarnje poslove Maroka zbog učestalih marokanskih pljačkaških napada na alžirski teritorij. Osim tih zemalja i Njemačka je imala određene ekonomske i političke interese u Maroku. Nijemci su smatrali da bi svojim uplitanjem mogli uništiti prijateljstvo Velike Britanije i Francuske koje je sklopljeno 1904. godine Sporazumom o kolonijalnim interesima. Naime, Njemačka se tada u Europi osjećala okruženom jer je osim francusko-britanskog prijateljstva, morala paziti i na francusko-rusko prijateljstvo, tako da je u eventualnom sukobu mogla računati na slabu Austro-Ugarsku i prevrtljivu Italiju. Svoje su uplitanje Nijemci opravdavali kako je Njemačka jaka europska sila i kako ne bi smjela biti izostavljena iz važnih međunarodnih odluka. Nijemcima isprva francusko-britansko

⁵ Isto, 18-19.

savezništvo nije smetalo, tek kada su Francuzi u marokanski grad Fez poslali svoje izaslanstvo, tada je Njemačka odlučila reagirati. Njemački je car Wilhelm II., u ožujku 1905. godine krstarilo Sredozemljem te „slučajno“ pristao u marokansku luku Tanger i održao govor u kojem podupire sultana Abdula Aziza te je istaknuo njemačke ekonomske interese u Maroku, čime je opao utjecaj Francuske u Maroku. Francuska je ostala zatečena tim potezom njemačkog cara pa im je odmah počela nuditi razne bilateralne sporazume kako bi spasili situaciju. Njemačka je predložila konferenciju na kojoj bi se Francuska i Njemačka dogovorile o Maroku, što je iznimno odgovaralo Njemačkoj jer bi Francuska ostala izolirana od svog saveznika Velike Britanije te bi morala Njemačkoj dati određene ustupke. Nijemci su u sve to pokušali uplesti i Rusiju, vršeći pritisak i na njih kako bi ih uvjerali u potrebu kontinentalnog saveza s njima, čak je Wilhelm II. uspio nagovoriti Nikolu II. na savezništvo. Međutim, ključnu je ulogu u tome odigrao ruski ministar vanjski poslova grof Vladimir Lamsdorf, koji je odbio savezništvo s Njemačkom, čime će Nijemci zauzeti čvrsto antifrancusko stajalište na nadolazećoj konferenciji u Algecirasu. Konferencija je započela sredinom siječnja 1906. godine i trajala je gotovo tri mjeseca. Francuzi su htjeli samostalno organizirati marokansku policiju te su planirali i kontrolu nad marokanskom središnjom bankom, čemu su se Nijemci protivili. Konferencija je zaključena 7. travnja 1906. godine, a Francuska je dobila mandat za organizaciju marokanske policije, Španjolska je izabrana kao sekundarni partner, no obje su države bile pod kontrolom generalnog inspektora iz Švicarske sa sjedištem u Tangeru, čime se barem malo udovoljilo Njemačkoj. Njemačka na toj konferenciji nije doživjela potpuni diplomatski poraz jer joj je ostala mogućnost intervencije u Maroku, ako Francuska prekorači svoje ovlasti.⁶ Iduća kriza koja se dogodila u 20. stoljeću bila je aneksijska kriza Bosne i Hercegovine, kada je Austro-Ugarska 7. listopada 1908. godine pripojila Bosnu i Hercegovinu. To je pripojenje naišlo na ogromno negodovanje Osmanskog Carstva te muslimana i pravoslavnih vjernika u Bosni i Hercegovini te Srbiji i Crnoj Gori. Srbija i Crna Gora imale su pretenzije na teritorij Bosne i Hercegovine te su smatrale da se pitanje pripojenja treba dovesti pred međunarodnu konferenciju kako bi se cijela situacija što bolje riješila. Na kraju su to počele zahtijevati i Velika Britanija i Francuska te Rusija, koja je i imala dogovor s Austro-Ugarskom o aneksiji Bosne i Hercegovine. U Srbiji su organizirani protesti protiv Austro-Ugarske te je mobilizirana i vojska, a u Osmanskom Carstvu organiziran je bojkot austrijske robe. Kao odgovor na to Austro-Ugarska na granicu sa Srbijom poslala je vlastitu vojsku, pri čemu se u slučaju napada

⁶ Mato Bošnjak, *Prva marokanska kriza*, Hrvatski povijesni portal, 21. svibnja 2011., <http://povijest.net/2018/?p=3790> (Pristupljeno 8. 8. 2020.)

oslanjala na pomoć Njemačke. Situacija se smirila kada je Austro-Ugarska 26. veljače 1909. godine s Osmanskim Carstvom potpisala sporazum o priznanju aneksije, a Osmansko je Carstvo dobilo 52 milijuna kruna kao određenu kompenzaciju, a Austro-Ugarska morala je povući svoju vojsku iz Novopazarskog sandžaka. Nakon toga Rusija je također priznala aneksiju Bosne i Hercegovine, doduše uz ultimatum Njemačke, 24. ožujka 1909. godine, da bi Srbija učinila isto tjedan dana kasnije. Nakon toga aneksiju Bosne i Hercegovine priznale su i ostale europske sile.⁷ Kronološki nakon toga slijedi Druga marokanska kriza, poznata još i pod nazivom Agadirska kriza, koja je neposredni nastavak Prve marokanske krize. Nakon konferencije u Algecirasu političko stanje u Maroku postajalo je sve gore, što je natjeralo Francuze na određene vojne intervencije kako bi uspješno ugušila pobune koje su izbijale protiv sultana Mulaja Hafida.⁸ Tako se tijekom jedne vojne intervencije u ožujku 1911. godine njemačka vlada uplašila da će Francuska zauzeti čitavi Maroko, bez ikakvih kompenzacija Njemačkoj i poslala u marokansku luku Agadir ratni brod. Francuska je vojnu intervenciju opravdavala zaštitom Europljana koji su živjeli u Maroku. Francuska je i prije toga vojno intervenirala u Maroku, no tada situacija nije eskalirala, već je između Francuske i Njemačke postignut sporazum o političkim interesima Maroka, uvelike zbog napetosti koja je u Europi vladala zbog aneksijske krize. Međutim, u ožujku 1911. godine situacija se nakon aneksijske krize primirila, stoga je njemačka odlučila intervenirati. Njemačka je vlada upozorila francusku da neće sjediti prekriznih ruku dok, po njihovom mišljenju, zauzimaju Maroko za sebe, međutim Francuska je ipak odlučila nastaviti sa svojom vojnom intervencijom. Određene njemačke industrijske tvrtke nisu odobravale nastanak nove krize u Maroku jer su zajedno s nekim francuskim tvrtkama usko surađivale u izvlačenju ruda iz Maroka. Dana 1. srpnja 1911. godine njemački ratni brod „Panther“ uplovio je u marokansku luku Agadir kako bi zaštitio Nijemce i interese njemačkih tvrtki. Taj je čin šokirao i Francusku i Veliku Britaniju koje su smatrale da bi ovoga puta Njemačka odista mogla upotrijebiti silu. Velika Britanija će tijekom Druge marokanske krize zauzeti mnogo čvršći stav prema Njemačkoj, nego tijekom Prve marokanske krize jer su smatrali da će Francuzi dati dio marokanskog teritorija Njemačkoj na kojem bi ona mogla izgraditi vlastitu pomorsku luku i tako ugroziti britansku pomorsku prevlast na Mediteranu, ali i kontrolu samog ulaska u Mediteran. Čak je jedna dio britanske vlade bio za odluku da pošalju vlastiti ratni brod u Agadir te da ga usidre pored njemačkog ratnog broda „Panther“, kako bi im pokazali da misle

⁷ Aneksija Bosne i Hercegovine, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krlež, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2696> (Pristupljeno 8. 8. 2020.)

⁸ Mulaj Hafid brat je Abdula Aziza. Godine 1907. zamijenio je svog brata na marokanskom prijestolju, a Abdul Aziz je protjeran.

ozbiljno i da su spremni odgovoriti silom. Francuzi i Nijemci započeli su pregovore o smirenju krize. Njemačka je zahtijevala čitavi francuski Kongo za francusko slobodno djelovanje u Maroku. Takav je prijedlog bio neprihvatljiv Francuzima, stoga su oni od Njemačke zahtijevali jedan manji dio njihovog kolonijalnog carstva. Nakon teških pregovora napokon su došli do dogovora. Njemačka je odustala od zahtijeva za cijelim Kongom, već je tražila da dobije dio Konga koji će joj omogućiti izlaz na Atlantski ocean, a Francuzi će dobiti dio njemačkog Kameruna i Toga. Francuzi su konačno prihvatili tu ponudu te su pregovori završili. Sporazum je potpisan 4. studenog 1911. godine, čime je Francuska mogla bez ikakvih negodovanja od strane javnosti zaposjesti Maroko i pretvoriti ga u svoj protektorat, a Njemačka je dobila ranije spomenuti teritorij Konga s izlazom na Atlantski ocean. Zaključno možemo reći da je Druga marokanska kriza najopasnija od dvije ranije spomenute jer je ratni sukob ozbiljno razmatran kao opcija rješavanja iste.⁹

Nakon navedenih kriza slijedila su dva balkanska rata, koja su obilježila Europu prije početka Prvog svjetskog rata. Položaj svake pojedine sudionice oba balkanska rata vrlo je kompliciran, stoga se u ovom diplomatskom ratu neće previše detaljizirati njihovi odnosi. Balkanske su se zemlje odlučile ujediniti s ciljem protjerivanja „Bolesnika s Bospora“ s europskog kontinenta. Iako se balkanske države u vanjskopolitičkim pitanjima nisu slagale, odlučile su sklopiti sporazum kako bi lakše pobijedile Osmansko carstvo. Sporazum je potpisan u ožujku 1912. godine između Srbije i Bugarske. Postojao je i tajni dodatak tog sporazuma koji ih je ujedinio protiv Osmanskog carstva i koji je podijelio teritorije Osmanskog carstva između dvije države potpisnice. Nakon toga sporazumu se, nakon teških pregovora oko Makedonije, pridružila i Grčka, točnije pridružila se ugovorom potpisanim 29. svibnja 1912. godine, a u pregovore se priključila i Crna Gora tražeći svoj dio kolača. Kada je tzv. Balkanski savez bio potpun, u listopadu 1912. godine, netom prije samog rata, Osmansko je Carstvo bilo u ratu s Italijom oko Libije, što je išlo na ruku Balkanskom savezu. Crna Gora započela je Prvi balkanski rat objavom rata protiv Osmanskog Carstva 8. listopada 1912. godine, a ostale članice Balkanskog saveza u rat se uključuju deset dana kasnije. Balkanski je savez ostvarivao vrlo važne pobjede tijekom rata, no unutar samog saveza postojalo je određeno rivalstvo, na primjer Grčka i Bugarska „utrkvale“ su se koja će prije zaposjesti grad Solun. Osmanska vojska nije bila pripremljena za Prvi balkanski rat te je uvelike loše procijenila vojne snage Balkanskog saveza. Primirje je potpisano 3. prosinca 1912. godine,

⁹ Mato Bošnjak, *Druga marokanska kriza*, Hrvatski povijesni portal, 1. studenog 2011., <https://povijest.net/2018/?p=3801> (Pristupljeno 8. 8. 2020.)

nakon direktnih pregovora bugarskih i osmanskih predstavnika. Nakon toga došlo je do mirovnih pregovora u Londonu koji su započeli 16. prosinca iste godine. U Londonu se tada održavala još jedna konferencija velesila koje su raspravljale o potencijalnom formiranju Albanije. Osim država koje su sudjelovale u Prvom balkanskom ratu na konferenciji je sudjelovala i Rumunjska kako bi mogla zastupati svoje interese. Međutim, rat se ipak nastavio jer je Osmansko carstvo odbilo zahtjeve Balkanskog saveza, ali i zbog mladoturske revolucije u Osmanskom carstvu. Osmansko je Carstvo i dalje gubilo bitke i utvrde na europskom kontinentu, stoga je bilo do kraja potučeno i bilo primorano potpisati mir u Londonu 30. svibnja 1913. godine, čime je okončan Prvi balkanski rat. Međutim, nedugo nakon završetka Prvog balkanskog rata, došlo je do pogoršanja odnosa unutar Balkanskog saveza, napose između Srbije i Bugarske i Bugarske i Grčke. Te su se tri države sporile oko podjele Makedonije nakon Prvog balkanskog rata. Ovdje treba zamijetiti da se Srbija fokusirala na Makedoniju zbog nastanka Albanije na intervenciju europskih velesila, kako bi se Srbiji zatvorio izlaz na more. Time je poništen Srpsko-bugarski sporazum, a Srbija je zatražila reviziju istog. U sve se umiješala Austro-Ugarska koja je podržavala Bugarsku i njezine zahtjeve za Makedonijom. U cijelu se priču ovoga puta uključila i Rumunjska koja se odlučila proširiti na područje Bugarske. Može se reći kako se više nije radilo o protjerivanju Osmanskog Carstva s europskog kontinenta, već o kakvom-takvom održavanju ravnoteže moći na Balkanu. Bugarska je odlučila zaratiti sa svojim jučerašnjim saveznicima, iako je imala manju vojsku od njihove zajedničke. Drugi balkanski rat započeo je akcijom 30. lipnja 1913. godine dvjema nepovezanim bitkama. Dan nakon toga situaciju su pokušali primiriti pregovarači koji su govorili kako je taj napad slučajan, no Bugarska se za napad nije ispričala, stoga se taj datum može uzeti kao početak Drugoga balkanskog rata. Bugarska nikako nije mogla pobijediti u ovom ratu, stoga se rat ubrzo pretvorio u masakr Bugarske i zauzimanje njezinog teritorija. U rat se uključuje i Osmansko Carstvo koje zauzima neke izgubljene posjede u Prvome balkanskom ratu, stoga je jedini izlaz za Bugarsku bilo traženje primirja. Konferencija koja je uslijedila nakon Drugoga balkanskog rata odvila se u rumunjskoj prijestolnici Bukureštu, a započela je 30. srpnja 1913. godine. Teritorijalno se najviše proširila Grčka, a najmanje Osmansko Carstvo, Makedonija je bila uglavnom podijeljena između Grčke i Srbije, čime propada mogućnost makedonskog osamostaljenja, a priznata je i samostalna Albanija. Konačni je mir potpisan 10. kolovoza 1913. godine, a budući da Osmansko Carstvo nije sudjelovalo na konferenciji i da je prekršilo odredbe londonskog ugovora, ostale europske velesile umalo da nisu zaratile s njom. Bugarska i Osmansko Carstvo 29. rujna 1913. godine potpisale su Istanbulski dogovor čime su određene granice

između tih dviju država. Posljedice Drugoga balkanskog rata umjesto da su osigurale ravnotežu moći na Balkanu, one su ju narušile. Balkanski se savez raspao, a Bugarska je ostala sama. Također, Rusko se Carstvo sada više okrenulo prema Srbiji, koja se pokazala mnogo jačom i stabilnijom od Bugarske, a i bila je okrenuta protiv Austro-Ugarske.¹⁰

¹⁰ Miroslav Kujundžić, Vjeran Šergo, „Balkanski ratovi (1912.-1913.) – kontekst, značaj posljedice, *Rostra* : Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Vol. 7, No. 7., Zadar, 2016., 173.-178.

3. Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije prije atentata

Austro-Ugarska je krajem 19. stoljeća bila jedna vrlo nestabilna država, daleko od stare slave koje je nekoć uživala, međutim i dalje se smatrala vrlo važnim čimbenikom u europskoj i svjetskoj politici što se očituje u njezinom sudjelovanju u raznim konferencijama prije Prvog svjetskog rata. Najveća slabost, odnosno mana, Austro-Ugarske bila je njezina heterogenost naroda, koju su činili Nijemci, Mađari, Hrvati, Srbi, Slovenci, Talijani, Ukrajinci, Poljaci, Česi, Slovaci i Rumunji. Ova prva dva naroda bila su vodeća te nisu dopuštali nikakav oblik autonomije i samouprave kako bi ojačali stabilnost Monarhije, ali i kako bi usrećili ostale narode Monarhije. Iznimku su činili Hrvati koji su Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine dobili određenu vrstu samouprave i autonomije u ugarskom dijelu Monarhije.¹¹ Što se tiče vanjske politike Austro-Ugarske, ona u drugoj polovici 19. stoljeća, uz svog saveznika Njemačku, provodi tzv. politiku „Drang nach Osten“, odnosno prodor na istok. Takvu vrstu politike obilježava ekspanzionističku politiku prema Bliskom istoku preko Balkana nauštrb Osmanskog Carstva. U skladu s tom politikom Austro-Ugarska je ostvarila pravo na okupaciju i aneksiju Bosne i Hercegovine kako je već ranije opisano.¹² Unatoč heterogenosti Austro-Ugarske, početak 20. stoljeća, kako tvrdi Steven Beller, za njezino je društvo označio ekonomski rast i industrijalizaciju države, što je onda posljedično utjecalo na bolje životne uvjete stanovništva.¹³ S njim se slaže i Robin Okey koji tvrdi da se čitavo društvo u Austro-Ugarskoj moderniziralo, kako su ljudi počeli napuštati sela i počeli su naseljavati gradove. Osim toga, država je napredovala i u kulturalnom i u umjetničkom smislu.¹⁴ Što se tiče Srbije u tom periodu, može se reći da je ona tada relativno mlada zemlja, s obzirom na to da je neovisnost stekla tek na Berlinskom kongresu 1878. godine. Zanimljivo je da je veliku ulogu u postizanju neovisnosti Srbije od Osmanskog Carstva na Berlinskom kongresu odigrala Austro-Ugarska, što možemo pripisati njezinoj vanjskoj politici „Drang nach Osten“. Treba naglasiti da iako je Srbija uz pomoć Austro-Ugarske postala samostalna, nametnut joj je ugovor kojim ona ovisi o pomoći Austro-Ugarske, koja je u Srbiji vidjela rudnik industrijskih sirovina i poljoprivrednih proizvoda. Austro-Ugarska je u Srbiji vidjela velikog protivnika njezinoj politici na Balkanu, što je još jedan od razloga zašto ju je htjela što više vezati uz sebe nakon Berlinskog kongresa, dakle kako bi na neki način mogla kontrolirati njezinu vanjsku politiku i osigurati vlastitu dominaciju na Balkanu. Na Berlinskom je

¹¹ Darko Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, Alinea, Zagreb, 2005., 163.

¹² D. Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, 209.

¹³ Steven Beller, *The Habsburg Monarchy, 1815-1918*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018., 205.-206.

¹⁴ Robin Okey, *The Habsburg Monarchy C. 1765-1914: From Enlightenment to Eclipse*, St. Martin's Press, New York, 2001., 338.

kongresu još dogovoreno da će Austro-Ugarska zastupati interese Srbije na kongresu, a Srbija je Austro-Ugarskoj obećala Novopazarski sandžak te dopuštenje za izgradnju željeznice u Srbiji. Kako bi što bolje realizirali te planove s Austro-Ugarskom potpisan je tajna konvencija između Srbije i Austro-Ugarske čiji tekst govori da Srbija ne smije sklapati nikakve dogovore s ostalim državama bez dopuštenja Austro-Ugarske. Zauzvrat je car Franjo Josip I. podržao krunidbu Milana Obrenovića za srpskog kraja 6. ožujka 1882. godine. Na samom kraju 19. stoljeća Srbija se pokušala osloboditi ovisnosti o austro-ugarskoj privredi i više se povezati sa Zapadom, međutim Austro-Ugarska je 1900. godine uvela zaštitne carine na uvoz poljoprivrednih proizvoda, što je uvelike utjecalo na Srbiju budući da je ona u Austro-Ugarsku izvozila čak 80 posto poljoprivrednih proizvoda. Kao svojevrsni odgovor na taj potez Austro-Ugarske, Srbija je ipak uspjela sklopiti trgovinski sporazum s Njemačkom i Carinski savez s Bugarskom.¹⁵ Postavlja se pitanje što se dogodilo u političkim, ekonomskim i diplomatskim odnosima Austro-Ugarske i Srbije da je došlo do pogoršanja tih odnosa početkom Prvoga svjetskog rata? Velika se promjena dogodila 1903. godine velikim prevratom u Srbiji kada je ubijen tadašnji srpski kralj Aleksandar Obrenović i njegova supruga Draga.¹⁶ Taj se politički prevrat dogodio u lipnju 1903. godine, odnosno u svibnju gledano prema julijanskom kalendaru, stoga se i taj događaj naziva „Majskim prevratom“. U tom je prevratu sudjelovala skupina časnika, koja je umjesto dinastije Obrenović na prijestolje instalirala dinastiju Karađorđević, koja će na prijestolju ostati sve do početka Drugoga svjetskog rata.¹⁷ Određeni strani povjesničari, napose Holger Herwig, smatra kako je taj prevrat poticala carska Rusija te smatra kako su srpski časnici dobivali potporu upravo iz Rusije kako bi na srpsko prijestolje postavili anti-habsburškog kralja. Tome u prilog ide polagano odmicanje Rusije od Bugarske i priklanjanje Srbiji.¹⁸ Tim prevratom dolazi do promjene vanjske politike Srbije prema Austro-Ugarskoj te se Srbija okreće Rusiji u kojoj vidi ne samo svog zaštitnika, već i zaštitnika pravoslavne vjere. Osim toga, dolaskom dinastije Karađorđević na vlast u Srbiji dolazi i do obnove ideje o stvaranju Velike Srbije, koja je za vrijeme vladavine dinastije Obrenović bila potisnuta. Srbija se u potpunosti okrenula od Austro-Ugarske 1906. godine kada je samostalno sklopila trgovinske sporazume s Bugarskom i Rumunjskom.¹⁹ Srpsko-bugarsko ekonomsko zbližavanje imalo je dva

¹⁵ Radoslav Gaćinović, „Političke prilike na Balkanu početkom XX. veka“, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, No. 1, Beograd, 2014., 112.-113.

¹⁶ D. Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, 245.

¹⁷ Tihomir Rajčić, „Problem uloge Kraljevine Srbije u Sarajevskom atentatu i izbijanju Prvog svjetskog rata“, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, No. 59, Split, 2017., 414.

¹⁸ Holger H. Herwig, *The First World War*, Modern Wars, Bloomsbury, 2014., 9.-10.

¹⁹ D. Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, 245.

značenja, odnosno pružalo je uzajamno ekonomsko osiguranje. Osiguranje Srbije prema Austro-Ugarskoj i osiguranje Bugarske prema Osmanskom Carstvu. Naime, tim je savezom Srbija dobivala snagu za ekonomsko osamostaljenje od Monarhije, a Bugarska određenu emancipaciju od Osmanskog Carstva te je svoje proizvode mogla plasirati na tržište središnje Europe.²⁰ Austro-Ugarska na to je reagirala te počinje carinski rat između Austro-Ugarske i Srbije poznatiji pod nazivom „rat svinja“ koji traje do 1911. godine i iz kojeg Srbija izlazi kao pobjednik, što je rezultiralo potpunim oslobađanjem od austro-ugarskog utjecaja. Osim tog sukoba, treba izdvojiti još jedan, a tiče se naoružavanja Srbije. Naime, srpska je vlada odlučila uzeti zajam te kupiti topove kako bi osnažila vlastitu vojsku. Austro-Ugarskoj je smetalo to naoružavanje Srbije, ali i činjenica što su topove željeli kupiti upravo od njih. Na kraju je zbog „rata svinja“ Srbija odlučila uzeti zajam od Francuske i kupiti njihove topove kako bi ponajprije modernizirala, ali i osnažila vlastitu vojsku. Nakon toga treba spomenuti i aneksijsku krizu oko Bosne i Hercegovine, no budući da je ona ranije pobliže opisana, ovdje će biti samo spomenuta u kratkim crtama. Austro-Ugarska odlučila je nakon dugogodišnje okupacije Bosne i Hercegovine pripojiti tu zemlju, no budući da je Srbija smatrala kako Bosna i Hercegovina spada u njezinu interesnu sferu došlo je do krize, koja je riješena uz posredovanje i intervenciju međunarodne diplomacije.²¹ Može se reći kako je Srbija od „Majskog prevrata“ bila trn u oku Austro-Ugarske sve do početka Prvoga svjetskog rata posebice nakon oba Balkanska rata kada se Srbija teritorijalno izuzetno proširila i tako počela predstavljati sve veći problem Monarhiji. Međutim u proljeće 1914. godine predsjednik srpske Vlade Nikola Pašić htio je na sve moguće načine izbjeći ili barem odgoditi nadolazeći sukob s Austro-Ugarskom jer je njegova Vlada smatrala da će bilo kakav sukob između tih dviju zemalja dovesti do sukoba svjetskih razmjera. To u neku ruku možemo pripisati činjenici i uvjerenju srpske Vlade koja je smatrala da joj je potrebno tri do deset godina za potpunu asimilaciju novoosvojenih područja u oba Balkanska rata.²² Kako tvrdi Tvrтко Jakovina, jedna je stvar bila srpska ekspanzionistička politika na Balkanu, a druga stvar asimilacija osvojenih prostora, posebice za zemlju kao što je bila Srbija, siromašna i izložena sankcijama.²³

²⁰ Dimitrije Đorđević, *Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906.-1911.*, Istorijski institut, Beograd, 1962., 121.

²¹ D. Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, 245.-249.

²² Dragan Bakić, „Apis's Men: the Black Hand Conspirators after the Great War“, *Institute for Balkan Studies, Balcanica*, No. XLVI, Beograd, 2015., 219.-220.

²³ Tvrтко Jakovina, *Trenuci katarze*, Fraktura, Zaprešić, 2013., 13.

4. Austro-ugarska politika na Balkanu

Politika Austro-Ugarske ne samo na Balkanu, već čitava vanjska politika uvelike je počivala na potpori njezine najveće saveznice Njemačke. Odnos snaga u Europi prije Prvog svjetskog rata ovisio je o Velikoj Britaniji i o Njemačkoj. Rusija na početku 20. stoljeća nije bila toliko u igri zbog poraza u Rusko-japanskom ratu iz 1905. godine. Tek kada se ona oporavila pojavio se i treći dominirajući čimbenik u europskoj politici, napose u balkanskoj politici. Za prevlast nad Balkanom sukobljavale su se tri države. Osim ranije spomenute Austro-Ugarske i Rusije tu je bila i Italija. Stoga Livia Kardum donosi četiri točke o politici tih država prema Balkanu: 1. da je Austro-Ugarska ovisna o pomoći Njemačke, 2. da Rusija jedina može obuzdati Srbiju, a da će sama ustuknuti jedino pred nadmoćnom Njemačkom, 3. da Italija ne želi biti u sukobu s Velikom Britanijom bez obzira na svoje savezništvo s Njemačkom i Austro-Ugarskom i 4. da Velika Britanija može zadržavati Francusku i Rusiju, ali da ipak ne može ostati po strani ako dođe do poremećaja ravnoteže snaga na kontinentu u korist Njemačke, koja pak ne želi doći u sukob s Velikom Britanijom. Po mišljenju austro-ugarskog prijestolonasljednika nadvojvode Franje Ferdinanda Austro-Ugarska je trebala sačuvati mir pod svaku cijenu. Smatrao je da bi u slučaju eventualnog rata s Rusijom, Njemačka bila zaokupljena Francuskom, a Rumunjska ne bi uopće ušla u rat pribojavajući se bugarske intervencije. Nadalje, smatrao je kako bi Austro-Ugarska u samostalnom ratu sa Srbijom bez problema osvojila tu zemlju, ali da bi od toga imali više štete, nego koristi. U očima europske i svjetske javnosti Austro-Ugarska ispala bi negativcem, ostala bi financijski iscrpljena zbog velikih zaduženja Srbije te bi se osim toga stvorila jaka nacionalistička struja u pokorenoj Srbiji koja bi potkopavala vlast Monarhije. Franjo Ferdinand taj je problem htio riješiti uvođenjem trijalizma u Monarhiju u kojem bi se svim Slavenima Monarhije osigurala pravedna, dobra i sigurna egzistencija. Međutim, glavni problem Austro-Ugarske politike na Balkanu predstavljala je ideja Velike Srbije, koja prelazi u vodeću političku struju nakon dolaska radikala na vlast. Naime, ta je ideja u pitanje dovela samo postojanje Austro-Ugarske s obzirom na to da je na njezinom području živio veliki broj srpskog stanovništva. Austro-Ugarska je vlada smatrala kako je taj jaz nepremostiv jer je ta ideja postala nacionalni ideal cijelog srpskog naroda, a ako se tome doda i snažan panslavistički val koji je dolazio iz najveće srpske saveznice Rusije, jasno je i zašto su bili takva mišljenja. S obzirom na to Austro-Ugarska vlada nije išla za osvajanjem srpskog teritorija – kako je uvjeravala vlastitu saveznicu Njemačku – već kako bi očuvala vlastiti integritet i postojanje na Balkanu te kako

bi po mogućnosti ograničila teritorijalno širenje Srbije, napose prema Jadranskom moru.²⁴ Zanimljivo je da je između Njemačke i Austro-Ugarske postojalo svojevrsno ekonomsko-trgovinsko nadmetanje na Balkanu u kojem je pobjeđivala Njemačka. Austro-Ugarska vlada takvim njemačkim postupcima nije bila zadovoljna, ali morala je šutjeti jer boljeg saveznika od Njemačke Austro-Ugarska nije imala. Ubrzo je to shvatila i Njemačka koja mijenja svoju politiku na Balkanu i obećava svoju pomoć Austro-Ugarskoj u budućem sukobu sa Srbijom. Tim se potezom činilo da je uspostavljeno stabilno savezništvo između tih dviju država te da je Njemačka shvatila da su austro-ugarski interesi na Balkanu, ujedno i njemački interesi na Balkanu.²⁵ Dakle, svojevrsni cilj austro-ugarske politike na Balkanu bilo je obuzdavanje srpskog teritorijalnog širenja i očuvanje vlastite egzistencije. Njemačka je taj cilj odlučila bezrezervno poduprijeti ponajprije kako bi razbila njemačko okruženje, sada ne samo u središnjoj Europi, već i na samom Balkanu. Naime, francusko-ruski utjecaj sve je više jačao u Srbiji, ali i u Grčkoj i Rumunjskoj, s kojim je Njemačka imala rodbinske veze. Njemački je utjecaj prevladavao jedino u Bugarskoj. Sva ta jamstva i ohrabrenja između Austro-Ugarske i Njemačke i dalje nisu značila kako su one spremne na rješavanje problema vojnim putem, iako su postojale struje u njihovim vojskama koje su zagovarale preventivni rat. Nikako se nije mogla osigurati neutralnost Velike Britanije, a sumnjalo se i u riječi potpore njemačkog cara jer su bili poučeni prošli iskustvom, točnije njegovim odustajanjem od primjene vojne sile tijekom obje marokanske krize. Osim Srbije, Austro-Ugarska je pod svaku cijenu na svoju stranu htjela privući Rumunjsku. Bilo joj je važno njezino stajalište u slučaju napada Rusije, a postojale su i neke naznake stvaranja novog balkanskog saveza pod pokroviteljstvom Francuske i Rusije. Rumunjskoj su ponuđene određene koncesije nauštrb Srbije i Bugarske, što u teritorijalnom, što u ekonomskom smislu. Austro-ugarska vlada bojala se Rumunjskoj dati unutarteritorijalne koncesije s obzirom na vrlo osjetljivu politiku Ugarske prema nacionalnostima. Tim je potezom austro-ugarska vlada očekivala da će potisnuti velikosrpsku ideju, a i obuzdati rumunjske nacionaliste.²⁶

²⁴ Livia Kardum, *Suton stare Europe: europska diplomacija i Prvi svjetski rat*, Golden Marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., 57.-59.

²⁵ Livia Kardum, „Austro-ugarsko-njemački odnosi i ultimatum Srbiji 1914. godine“, *1914. Prva godina rata u Trojnoj kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., 16.

²⁶ L. Kardum, *Suton stare Europe: europska diplomacija i Prvi svjetski rat*, 60.-61.

5. Sarajevski Vidovdan 1914. godine

Franjo je Ferdinand 1913. godine postao generalnim inspektorom oružanih snaga Austro-Ugarske te je bio zadužen za nadgledanje vojnih vježbi koje su bile zakazane. Tadašnji poglavar Bosne i Hercegovine bio je Oskar Potiorek, koji se uvelike slagao s idejama Franje Ferdinanda te je predložio da jedne vježbe budu održane u Sarajevu kako bi ne samo Franji Ferdinandu, već i čitavoj Monarhiji pokazao svoje upravljanje Bosnom i Hercegovinom. Osim toga, vojne vježbe u pripojenoj Bosni i Hercegovini utišali bi rastući srpski iredentizam u toj pokrajini i pokazale bi svu vojnu snagu Monarhije ispred nosa Srbije. Tijekom održavanja vojnih vježbi u rujnu 1913. godine u Češkoj prihvaćen je Potiorekov prijedlog da se u Sarajevu održe vojne vježbe te je odlučeno da u njima sudjeluje nadvojvoda Franjo Ferdinand koji će sa sobom povesti i svoju suprugu Sofiju. Car Franjo Josip nije se slagao s tom idejom misleći da bi te vojne vježbe mogle navesti ostale europske sile na zaključak da Austro-Ugarska želi isprovocirati sukob sa Srbijom, međutim nije pružio neki jači otpor, stoga su vojne vježbe zakazane za kraj lipnja 1914. godine. Veliku je ulogu, kao što se može i pretpostaviti, odigrao Oskar Potiorek, koji je na dolazak nadvojvode gledao kao na stvar osobnog prestiža i postignuća. Kako bi pokazao srpskim iredentistima da ih se želi riješiti pod svaku cijenu, za dan održavanja vojnih vježbi odabrao je 28. lipnja, odnosno srpski nacionalni praznik Vidovdan. Izabravši taj dan htio je isprovocirati Srbiju i srpske iredentiste jer je to bio prvi Vidovdan nakon oba balkanska rata, stoga je bio iznimno poseban za srpski narod. Franjo Ferdinand složio se s takvom odlukom Oskara Potioreka te je iz Beča krenuo 23. lipnja 1914. godine.²⁷ Hrvatske novine tog vremena vrlo su detaljno popratile putovanje nadvojvode i njegove supruge Sofije, a osim toga opisivane su i ulice Sarajeva, kretanja nadvojvode i njegove supruge te stvari koje su posjećivali i gdje su kupovali. Zanimljivo je da je plan puta nadvojvode i supruge bio objavljen u dnevnim sarajevskim novinama „Bosanska pošta“, stoga su atentatori pomno mogli isplanirati atentat na samog nadvojvodu. Na dan vojnih vježbi policijske kontrole bile su česte, neke su ceste čak bile i zatvorene za kretanje te su postojale razne policijske odredbe što se smije raditi, a što ne.²⁸ Atentatori koji su planirali atentat na nadvojvodu bili su: Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbešić i Danilo Ilić. Većina tih atentatora bili su članovima tajne organizacije „Mlada Bosna“. Oni su uspjeli u Sarajevo doći iz Srbije i sa sobom donijeti oružje i bombe te otrov cijankalij. Treba zamijetiti činjenicu da su ponijeli

²⁷ Slavko Mićanović, *Sarajevski atentat*, Stvarnost, Zagreb, 1965., 82.-91.

²⁸ Dominik Škarica, Luka Vrbanić, „Pogled na Sarajevski atentat kroz prizmu hrvatskih novina“, *Sto godina od Velikog rata: Pogled kroz dnevni tisak*, Filozofski fakultet Osijek, Osijek, 2019., 18.-19.

samo tri doze cijankalija, čime je djelotvornost otrova znatno smanjena. Od svih su navedenih atentatora jedino Gavrilo Princip i Nedeljko Čabrinović smogli hrabrosti i bili u pravim okolnostima kako bi počinili atentat. Prvi je atentat pokušao počiniti Nedeljko Čabrinović koji je na automobil u kojem su bili nadvojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga bacio bombu, no ona se odbila od automobila te eksplodirala s odgodom od deset sekundi i eksplodirala u masi čime je ozlijeđeno nekoliko ljudi. Čabrinović je popio otrov, no od njega je dobio samo probavne smetnje i uhvaćen je od policije.²⁹ Kako navodi Tvrтко Jakovina, pokušaj atentata Nedeljka Čabrinovića prošao je gotovo nezamijećeno, što bi, da se takvo nešto dogodi danas, bilo potpuno nezamislivo. Nakon toga Franjo Ferdinand i njegova supruga stigli su do vijećnice gdje je nadvojvoda trebao održati govor. Međutim, bio je poprilično bijesan jer je govor koji je trebao održati bio natopljen krvlju, što je prigovarao Oskaru Potioreku.³⁰ Na odlasku iz vijećnice nadvojvoda je odlučio posjetiti ljude koji su ranjeni tijekom prvog pokušaja atentata. Tu promjenu plana Potiorek nije javio vozaču koji ih je vozio te je on skrenuo u krivu ulicu. Potiorek je viknuo na vozača da je ušao u krivu ulicu te da se smjesta zaustavi. Automobil se zaustavio točno ispred Gavrila Principa te je on odlučio iskoristiti priliku i ubiti nadvojvodu Franju Ferdinanda. Osim nadvojvode smrtno je stradala i njegova supruga koja je na mjestu poginula, a sam je nadvojvoda preminuo deset minuta kasnije.³¹ Prema Željku Karauli prvi je Principov hitac probio aluminijsku karoseriju automobila u kojem su se vozili nadvojvoda i njegova supruga te Oskar Potiorek. Drugi je hitac pogodio nadvojvodu u vrat čim je ostao bez svijesti te je nakon toga Princip namjeravao upucati Oskara Potioreka, no umjesto njega nastradala je supruga nadvojvode.³² Ubrzo nakon što je počinio atentat Princip je popio cijankalij, no utjecaj je bio jednak kao i kod Nedeljka Čabrinovića. Policija se brzo našla na mjestu zločina te privela Principa, a od prolaznika je i dobio batina. Nakon tog je čina uslijedila istraga koja će biti vrlo dobro popraćena u svim europskim pa tako i u hrvatskim medijima te je uveden prijeki sud u Bosni i Hercegovini. Započeti su protusrpski prosvjedi diljem Monarhije, ponajprije u Bosni i Hercegovini, ali i u Hrvatskoj i u Beču. Nakon atentata uslijedilo je razdoblje od mjesec dana u kojem će doći do zatezanja odnosa između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije koje će u konačnici rezultirati početkom Prvog svjetskog rata.

²⁹ Stipica Grgić, *Mlada Bosna i Sarajevski atentat 1914. godine*, Hrvatski povijesni portal, 3. rujna 2007., <http://povijest.net/2018/?p=1808> (Pristupljeno 12. 8. 2020.)

³⁰ T. Jakovina, *Trenuci katarze*, 14.

³¹ J. Keegan, *The First World War*, 49.

³² Željko Karaula, „Sarajevski atentat – reakcije Hrvata i Srba u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, broj 43, god 1, Zagreb, 2011., 256.

6. Odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije kroz prizmu „Jutarnjeg lista“

Razdoblje od nešto više od mjesec dana između Sarajevskog atentata i početka Prvoga svjetskog rata u historiografiji naziva se Srpanjskom krizom. O događajima o Sarajevskom atentatu i o svim događajima nakon njega detaljno je izvještavao i onodobni hrvatski tisak, ponajprije „Jutarnji list“, na kojem će se bazirati ovo poglavlje rada, „Obzor“ u svojem prijepodnevnom, odnosno poslijepodnevnom izdanju te „Novosti“. Osim tih novina te su događaje popratile i neke lokalne novinske redakcije poput „Virovitičana“, „Karlovca“, „Banovca“, „Nezavisnosti“, „Naše sloge“ itd. Budući da se ovaj rad bazira samo na izvještavanju „Jutarnjeg lista“ vrijedi reći nekoliko riječi i o počecima njegovog izdavanja te o utjecajima koji su na njega vršeni. Prije svega treba spomenuti svojevrsnu revoluciju u hrvatskom novinarstvu koja se dogodila 1907. godine kada je donesen novi Zakon o štampi, koji je dopuštao koloportažu, odnosno prodavanje novina na gradskim ulicama. Taj je zakon povećao dostupnost novina širem sloju ljudi, čime dolazi do velikog razvoja informativnog novinarstva, što je dovelo do izlaženja „Jutarnjeg lista“. Prvi je broj „Jutarnjeg lista“ izašao 28. veljače 1912. godine, a urednik lista bio je hrvatski romanopisac Milutin Cihlar Nehajev. „Jutarnji list“ razlikovao se od ostalih informativnih listova, ponajprije „Obzora“ u kojem su vidljive zapadnjačke liberalne ideje, po tome što poziva na suradnju s Ugarskom, smatrajući kako Hrvatska nema drugog izbora te poziva na daljnje povezivanje s Ugarskom. Zanimljivo je da je takva politika lista prihvaćena među pučanstvom, s obzirom na to da je samo nekoliko godina prije Hrvatskom vladao ban Károly Khuen-Héderváry te je došlo do oduzimanja građanskih sloboda. Nadalje, zbog takve novinske politike, novinari „Jutarnjeg lista“ podupirali su bana Slavka Cuvaja.³³ Osim toga, novinari „Jutarnjeg lista“ polazili su od kritike politike „novog kursa“, za razliku od redakcije i novinara „Novosti“ koji su ju simpatizirali.³⁴ Samo dvije godine nakon izlaženja, započeo je Prvi svjetski rat te je došlo do jake cenzure tiska. No „Jutarnji list“ preživljava rat i izlazi sve do 1941. godine do dolaska Ustaša na vlast u Hrvatskoj.³⁵ Što se tiče novina kao povijesnog izvora, one mogu poslužiti kao dobar povijesni izvor, no kojem u isto vrijeme treba pristupiti s puno opreza. Novine mogu biti izvrsne za stvaranje šire slike kada su u pitanju neki važni povijesni događaji, poput austro-ugarske objave rata Srbiji, zatim mogu biti izvrsne za proučavanje svakodnevnog života ljudi

³³ Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005, 95.

³⁴ Magdalena Najbar-Agičić, *Povijest novinarstva: kratki pregled*, Ibis grafika – Sveučilište Sjever, Zagreb, 2015., 131.

³⁵ B. Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, 95

u vremenu u kojem su novine nastale te iz novinskih se članaka određenih novina mogu iščitavati stajališta redakcije koja je izdavala te novine. Kada se govori o nedostacima proučavanja novina, uvijek treba biti pažljiv kako se pristupa pojedinim novinama. Mnoge su novine tijekom povijesti bile pod utjecajem raznih političkih struja pa se može reći su one bile politički obojane. Tako da, iako bi se dobila šira slika kada su u pitanju neki važni politički događaji, oni bi bili prikazani kroz članke koji su prošli određenu cenzuru političke struje koja je upravljala redakcijom. Nadalje, kada je proučavanje novina u pitanju ponekad je teško razlučiti činjenicu od nagađanja s obzirom na to da su informacije koje su prenosili dobivali iz mnogih izvora koji su nerijetko bili sumnjivi.

6.1. Početak pogoršanja odnosa

Oštrije pogoršanje odnosa između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije došlo je, naravno, odmah na dan atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda i njegovu suprugu jer su, kako donosi „Jutarnji list“ u svojem posebnom izdanju izdanom na sam dan atentata, atentatori bili srpske nacionalnosti: „Kada su atentatori Srbi Čabrinović i Princip uvidjeli da atentat bombom nije uspio, pucali su iz browning samokresa četiri puta na kočiju, te na mjestu usmrtili nadvojvodu i nadvojvodkinju.“³⁶ Osim toga, na sam dan atentata u svom posebnom izdanju „Jutarnji list“ donosi vijest kako su „oba atentatora tipograf Čabrinović, koji je izveo prvi atentat kao i djak Princip, uapšeni.“³⁷ Dan nakon atentata „Jutarnji list“ donosi detaljno opisan tijek atentata, od kretanja atentatora do kretanja automobila u kojem su bili nadvojvoda i nadvojvotkinja. Nadalje, donosi zanimljivu izjavu sarajevskog gradonačelnika koji otvoreno krivi Srbe za počinjeni atentat na Franju Ferdinanda te kaže „da se je nedvoumno izpostavilo, da bomba potječe iz Beograda. Žali što se po Bosni i Hercegovini takovi prevratni elementi nalaze, pa poziva pučanstvo da iztriebi ovaj otrovni drač iz zemlje.“³⁸ Pod ovim zadnje rečenim „otrovnim dračem“ misli na srpsko stanovništvo koje živi u Bosni i Hercegovini. U tom istom izdanju donose i bilješku koju su objavile beogradske „Novosti“ u kojoj se navodi da je: „Nadvojvoda priestolonasljednik Franjo Ferdinand došao da posjeti Bosnu i Hercegovinu. Neka si ih dobro pogleda, jer mu je to ionako zadnji put.“³⁹ Osim toga, navodi se i da je dan ranije „srbski list „Narod“ izišao u trobojnom okviru sa zanosim člankom o Vidovdanu.“⁴⁰ Na kraju ovog izdanja „Jutarnjeg lista“ brzojavom iz Budimpešte redakcija

³⁶ *Jutarnji list*, broj 700., godina II, 28. lipnja 1914., 1.

³⁷ *Jutarnji list*, broj 700., godina II, 28. lipnja 1914., 2.

³⁸ *Jutarnji list*, broj 701., godina II, 29. lipnja 1914., 2.

³⁹ *Jutarnji list*, broj 701., godina II, 29. lipnja 1914., 2.

⁴⁰ *Jutarnji list*, broj 701., godina II, 29. lipnja 1914., 2.

nije propustila priliku naglasiti „da bi atentat mogao biti posljedica urote, i to srbske.“⁴¹ Dakle, već na početku tzv. Srpanjske krize možemo vidjeti koje vijesti objavljuje „Jutarnji list“ i na koji su način one objavljene. Činjenica da navode govor sarajevskog gradonačelnika koji poziva bosanskohercegovačko stanovništvo da progoni srpsko stanovništvo, zatim činjenicu da bomba potječe iz Beograda, način na koji je pisao list u Beogradu o posjeti Franje Ferdinanda Sarajevu, način izlaženja srpskog lista te zasada nagađanja da je atentat zapravo srpska urota, pokazuju na kakve će se vijesti dalje fokusirati. Ovakvim vijestima na svojevrsan način pokušavaju ocrniti srpsko stanovništvo. Iako još nema službenog odgovora Austro-Ugarske, odnosno „Jutarnji list“ ga ne donosi, ovakve su vijesti zasigurno utjecale na odnos Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije, doduše još ne na političkoj i diplomatskoj razini. Takve su vijesti utjecale na prikaz cijelog srpskog stanovništva u očima čitatelja „Jutarnjeg lista“, što nikako nije zanemarivo jer je veliki broj srpskog stanovništva živio u Austro-Ugarskoj. Nakon toga započeta je istraga koja je trebala dokazati tko je poslao atentatore i zašto su oni uopće poslani da ubiju nadvojvodu. Zanimljivo je da „Jutarnji list“ odmah na početku donosi vijest kako je odmah na početku istrage „nedvornno dokazano, da je postojala zavjera protiv života nadvojvode prijestolonasljednika Franje Ferdinande. Tok iztrage se drži strogo tajnim. Ustanovilo se je da je bomba, što je bila bačena protiv nadvojvodinog automobila, srbska vojnička bomba.“⁴² Treba naglasiti da su posljednje tri riječi u novinama podebljane, što dodaje na uvjerenju da je Srbija iza zavjere. Naravno, nakon atentata na nadvojvodu došlo je do velikih protusrpskih demonstracija, ponajprije u Sarajevu, a potom i u nekim hrvatskim gradovima. Ljudi su bili ogorčeni i redarstvom jer im je nadvojvoda ubijen ispred nosa. Tako „Jutarnji list“ javlja: „Opustošene su sve kavane, trgovine, kuće i stanovi oko 200, što pripadaju Srbima.“⁴³ Osim protusrpskih demonstracija, došlo je i do masovnih uhićenja srpskih državljana, od kojih treba izdvojiti „vodju sarajevskih Srba, saborskog virilistu Gligorija Jeftanovića, koji je nakon atentata odmah otišao iz Sarajeva, da pobjegne u Srbiju.“⁴⁴ Ponovno redakcija „Jutarnjeg lista“ ne propušta objaviti događaj u kojem je iz vlaka koji je dolazio iz Hrvatske „bačeno mnogo letaka, u kojima se slavi djelo atentata u Sarajevu. Letak svršava, neka se Srbi samo uztrpe, jer će doći Srbijanci i osloboditi braću od robstva.“⁴⁵ Kako smo dosada vidjeli austro-ugarske vlasti još nisu odgovorile na atentat Kraljevini Srbiji ni na kakav način, odnosno „Jutarnji list“ o tome još ne

⁴¹ *Jutarnji list*, broj 701., godina II, 29. lipnja 1914., 3.

⁴² *Jutarnji list*, broj 702., godina II, 1. srpnja 1914., 4.

⁴³ *Jutarnji list*, broj 702., godina II, 1. srpnja 1914., 4.

⁴⁴ *Jutarnji list*, broj 702., godina II, 1. srpnja 1914., 4.

⁴⁵ *Jutarnji list*, broj 702., godina II, 1. srpnja 1914., 7.

donosi nikakve novosti. „Jutarnji list“ donosi vijesti o tome tko će zamijeniti nadvojvodu Franju Ferdinanda na mjestu generalnog inspektora oružanih snaga. Dakle, može se zaključiti da je Austro-Ugarska prvo htjela srediti stvari unutar svoje države, odnosno konsolidirati svoje snage na neki način, što je i razumljivo jer atentat nitko nije očekivao, stoga ih je to izrazito šokiralo. Po pisanju „Jutarnjeg lista“ može se zaključiti da su ljudi žestoko reagirali na atentat organizirajući protusrpske demonstracije u kojima su uništavali sve što su znali da je srpsko. Nadalje, vrijedi reći da je „Jutarnji list“ još pospješivao antagonističku situaciju prema srpskom stanovništvu u Hrvatskoj i Monarhiji. Dana 2. srpnja 1914. godine „Jutarnji list“ donosi službenu izjavu srpske vlade povodom Sarajevskog atentata: „Pod dojmom tragičnog događaja, što se je u nedjelju odigrao u Sarajevu, ne nalazimo dosta rieči, da ožigošemo strahoviti atentat, kojemu su pali žrtvama priestolonasljednik naše susjedne monarhije, nadvojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga vojvodkinja Hohenberg. Svesrdno žaleći, što su neočekivanom smrću, koja je posliedila sred tako užasnih prilika, jednako pogodjeni obće stovani siedi vladalac austro-ugarske monarkije i narodi, koji u njoj žive, možemo konstatovati da je ovaj žalostni događaj, izazvao takodjer u našoj zemlji osjećaje najveće ogorčenosti i najoštrije osude.“⁴⁶ Nadalje, javlja se kako je unatoč tome što je blagdan u Kraljevini Srbiji „zatvoreni su po nalogu vlade u 10 sati na večer svi javni lokali, dapače i kavane.“⁴⁷ U službenoj je izjavi također pisalo da su „kralj Petar, priestolonasljednik Aleksandar i srbska vlada izrazili svoje saučešće.“⁴⁸ Pisanje srpskog tiska o atentatu u svojevrsnoj je kontradikciji izjavi srpske vlade koju donosi „Jutarnji list“. Naime, „Jutarnji list“ donosi kako su „beogradski listovi ponovno naglašivali, da se političkim umorstvom najlakše može pospješiti napredak velikosrpske propagande u susjednoj monarkiji. Pri tome se je izticalo, da je priestolonasljednik najveći protivnik velikosrpske ideje.“⁴⁹ Od listova koji ističu da je nadvojvoda bio najveći protivnik razvoja velikosrpske ideje i propagande u Austro-Ugarskoj „Jutarnji list“ izdvaja listove „Piemont“, „Mali Žurnal“, „Balkan“, i „Štampu“. „Jutarnji list“ donosi i mišljenje bečkih političkih krugova, koji smatraju da je njegovim umorstvom zapravo riješeno tzv. jugoslavensko pitanje. Budući da se nadvojvoda Franjo Ferdinand zalagao za trijalističko uređenje Monarhije, dakle za ravnopravnost Slavena u Monarhiji, bečki politički krugovi smatraju kako bi „oživotvorenje trijalističke Austrije bio ujedno kraj svih velikosrbskih snova“⁵⁰ te to smatraju jednim od motiva za atentat. Nadalje,

⁴⁶ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 4.

⁴⁷ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 4.

⁴⁸ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 4.

⁴⁹ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 3.

⁵⁰ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 4.

„Jutarnji list“ prenosi vijest o održanoj konferenciji u Beču na kojoj su prisustvovali austro-ugarski ministar vanjskih poslova grof Berchtold, ministar rata Krobotin i zapovjednik glavnog stožera oružanih snaga Austro-Ugarske barun Conrad Hötzendorf. Nakon te konferencije „izviestio je grof Berchtold, da se je obratio na srbsku vladu s upitom, da li je povodom atentata u Sarajevu odredila istragu, pošto je nedvornno dokazano, da sve niti zavjere vode u Beograd.“⁵¹ Osim izjave o zahtijevanju istrage te konferencije još uvijek nema pravog diplomatskog odgovora austro-ugarske vlade Kraljevini Srbiji. To možemo pripisati i pomnom promišljanju o načinu i jačini diplomatskog odgovora Austro-Ugarske jer je Franjo Josip odlučio pozvati neke svoje suradnike na privatnu audijenciju. Kako javlja „Jutarnji list“ „Kralj je primio svog generaladjutanta grofa Paara, ravnatelja kabinetske kancelarije baruna Schiessla, ravnatelja vojne kancelarije i generalnog pobočnika Bolfrassa i vrhovnog dvorskog meštra Montenuovo... U 12 sati primljen je u poduljoj audijenciji priestolonasljednik Karlo Franjo Josip.“⁵² Zanimljiv je odgovor austro-ugarske vlade na pitanje hoće li financijski pomoći srpskim državljanima koji žive u Austro-Ugarskoj, a njihova je imovina nastradala tijekom protusrpskih demonstracija, odnosno mogu li oni zahtijevati određenu odštetu od vlade. Odgovor austro-ugarske vlade bio je vrlo jednostavan te je Vlada protusrpske demonstracije opisala kao „elementarnu provalu opravdanog ogorčenja, te se ima držati kao neka vis major, za koju se ne može pozvati vladu na odgovornost...“⁵³ Dakle reakciju nesrpskih državljana Monarhije Vlada smatra određenom višom silom, koju oni nisu mogli, ili nisu htjeli, zaustaviti. Ovdje još treba spomenuti da „Jutarnji list“ donosi svojevrsnu opomenu iz Rusije prema Austro-Ugarskoj te piše da „ako ne prestanu protusrpske demonstracije u monarkiji“⁵⁴, Rusija će „prijateljski intervenirati kod bečkog izvanjskog ureda.“⁵⁵ Ovdje naravno vidimo kako Rusija odmah priskače u obranu svoje saveznice, kao što i Njemačka staje na stranu Austro-Ugarske zahtijevajući od Srbije da što prije odradi istragu vezanu uz Sarajevski atentat te krivnju predbacuju Srbiji.

Dolazilo je i do prenošenja lažnih vijesti o postupcima određenih ugarskih dužnosnika. Naime, u vrijeme izvršenja atentata u tijeku su bili pregovori ministra-predsjednika grofa Stjepana Tisze i srpske crkve, kako bi se postigao određeni stupanj autonomije srpske crkve u okviru Monarhije. Stoga „Jutarnji list“ donosi kako je „povodom atentata u Sarajevu razširivaju neki listovi viest, da je ministar-predsjednik Stjepan grof Tisza obustavio svoju

⁵¹ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 4.

⁵² *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 6.

⁵³ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 7.

⁵⁴ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 7.

⁵⁵ *Jutarnji list*, broj 703., godina II, 2. srpnja 1914., 7.

akciju, koja ide zatim, da se što skorije opet uzpostavi srbska crkvena autonomija. Ovi su glasovi neizpravni. Grof Tisza nastavit će svoju akciju i uznastojati, kako bi se što skorije povoljno riješilo ovo pitanje. Ministru-predsjedniku nije ni s daleka na umu, da čini odgovornima Srbe u Ugarskoj i Hrvatskoj za atentate u Sarajevu.⁵⁶ Dakle, određeni su listovi željeli potkopati grofa Tiszu, a samim time Monarhiju, kako želi na neki način kazniti srpsku crkvu time što su pregovori o stupnju autonomije prekinuti. Zanimljiva je i reakcija „Jutarnjeg lista“ koji brani stajalište grofa Tisze kako ni na koji način ne želi obilježiti Srbe koji žive u Monarhiji teretom atentata. Takva reakcija i ne treba začuđivati jer je ranije spomenuta politika redakcije „Jutarnjeg lista“ koja je bila za jače veze s Ugarskom. Nadalje, treba reći kako je srpski poslanik u Austro-Ugarskoj Jovan Jovanović austro-ugarskoj vladi predao notu u kojoj piše „da će poraditi oko toga da zaprieči terorističke atentate na visoke ličnosti monarhije.“⁵⁷ Ovim se postupkom Kraljevina Srbija na neki način pokušala obraniti i ograditi od ostalih mogućih atentata koji bi mogli zadesiti visoke ličnosti Austro-Ugarske. Neki su listovi pisali o tome kako je austro-ugarska vlada počela poduzimati određene diplomatske mjere i korake prema Srbiji, no „Jutarnji list“ ipak javlja da se „viesti o koracima monarhije u Srbiji dementiraju. Do sada nije na nadležnom mjestu stvoren zaključak za tokove korake u Beogradu.“⁵⁸ Budući da još uvijek nije bilo pravih diplomatskih koraka Austro-Ugarske prema Srbiji, samo privatnih audijencija i dogovora, protusrpske demonstracije i dalje su se nastavile. Protusrpske demonstracije pojavile su se i u Beču, ali i u ponekim hrvatskim gradovima, poput Osijeka, Đakova, Splita i Slavonskog Broda. S obzirom na to ban Hrvatske barun Ivan Skerlec je u pratnji svog tajnika Viktora Jacobyja otišao u Budimpeštu kako bi „konferirao s ministrom za Hrvatskom Teodorom grofom Pejacevichem, zatim je pošao u ministarsko predsjedništvo i konferirao s grofom Tiszom o događajima protiv Srba u Hrvatskoj.“⁵⁹ Ovaj postupak bana Skerleca može se protumačiti na način da on želi pomoći Srbima u Hrvatskoj koji trpe posljedice Sarajevskog atentata i tako pokazati Kraljevini Srbiji da Austro-Ugarska pomaže Srbima u Monarhiji. „Jutarnji list“ ponovno se dotaknuo poslanika Kraljevine Srbije, no ovoga puta ne poslanika u Austro-Ugarskoj, već onoga u Berlinu pa prenosi kako on izjavljuje „da se ne može činiti odgovornim cio narod za umorstvo u Sarajevu.“⁶⁰ Srpski se poslanik na neki način opravdava kod njemačke vlade, kako cijeli srpski narod, gdje god on živio, ne bi bio obilježen Sarajevskim atentatom te kako ne bi

⁵⁶ *Jutarnji list*, broj 704., godina II, 3. srpnja 1914., 7.

⁵⁷ *Jutarnji list*, broj 704., godina II, 3. srpnja 1914., 7.

⁵⁸ *Jutarnji list*, broj 704., godina II, 3. srpnja 1914., 7.

⁵⁹ *Jutarnji list*, broj 704., godina II, 3. srpnja 1914., 6.

⁶⁰ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 3.

dolazilo do novih i većih protusrpskih demonstracija čime bi se diplomatski odnosi Kraljevine Srbije i zemlje u kojoj se zbivaju te demonstracije narušili. Što se tiče protusrpskih demonstracija, one su bile u punom jeku u austro-ugarskoj prijestolnici. Demonstranti koji su prolazili ulicama Beča „pjevali su kraljevku, te spalili srpsku zastavu.“⁶¹ Policija koja je izašla na ulice pokušavala je smiriti demonstrante u čemu su i uspjeli, no pri tome je bilo dosta ozlijeđenih s jedne i s druge strane, stoga su „zastupnici Langer i dr. Bohl izjavili, da će sutra s ostalim zastupničkim drugovima pregovarati, da se zabrani umješanje redarstva.“⁶² Ovakvim postupkom određenih zastupnika možemo vidjeti njihovu frustraciju Kraljevinom Srbijom te je očito da ju smatraju odgovornom za Sarajevski atentat. Skupina demonstranata je nakon paljenja srpske zastave krenula na srpsku ambasadu u Beču, gdje su zahtijevali da se skine zastava jer su smatrali kako se tim činom Kraljevina Srbija izruguje s Monarhijom. Čak je i „vlastnik kuće, u kojoj je smješteno srpsko poslanstvo, pozvao poslanika Jovanovića da skine zastavu sa kuće. Ovaj je odgovorio, da je zastava izvještena u znak žalosti, te da će ju skinuti u 4 sata poslije podne.“⁶³ Može se pretpostaviti da je srpska ambasada u Beču pratila pravila koje je izdala Monarhija o postavljanju i skidanju zastave jer još ni sama nije dobila upute od srpske vlade kako da se postavi prema austro-ugarskoj vladi. Tijekom demonstracija mnogi su Srbi bili napadnuti, a i mnogi su nakon atentata izgubili svoje posao pa tako „Jutarnji list“ prenosi i što se s njima dogodilo: „U poslanstvu nalazi se mnogo Srbijanaca, koji su izgubili mjesta radi atentata, pa će ovi biti odpremljeni u Srbiju, jer nema nade, da bi mogli tako skoro zadobiti namještenje.“⁶⁴ Osim toga što su mnogi Srbi izgubili svoje poslove, bečkim su vlastima bili sumnjivi i srpski studenti u Beču, odnosno pokrenuta je istraga protiv njih kako bi se dokazala njihova umiješanost u Sarajevski atentat. Tako „Jutarnji list“ donosi da je „redarstvo izvelo više premetačina kod srpskih djaka, a pri tom zaplijenjena je, kako se tvrdi, razna kompromitirajuća korespondencija. Jedan je djak uapšen. Veliki dio ovdje na naukama boravećih Srba odilazi vrlo naglo iz Beča.“⁶⁵ Takva reakcija srpskih studenata ne začuđuje, s obzirom na postupke bečkog redarstva, odnosno kako bi i sami izbjegli mnoge premetačine njihovih stvari i moguće povezivanje sa Sarajevskim atentatom. Iz toga se da iščitati kako je nakon atentata ne samo u Beču, već u cijeloj Monarhiji uslijedila određena diskriminacija i progoni Srba. Tu se ne misli neposredno na protusrpske demonstracije, već na protjerivanje Srba, što je, dakako, utjecalo na diplomatske odnose Austro-Ugarske i

⁶¹ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 2.

⁶² *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 2.

⁶³ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 7.

⁶⁴ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 7.

⁶⁵ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 7.

Kraljevine Srbije, ali i na odnose između stanovnika tih dviju država, odnosno na društvene odnose. Ono što je obilježilo dosadašnje događaje koje prenosi „Jutarnji list“ zasigurno je prepucavanje austro-ugarskog i srpskog tiska. To prepucavanje odlikuju razna napadanja s jedne i s druge strane. Srpski tisak dosta je agresivno nastupio prema Monarhiji. Određeni se srpski listovi fokusiraju na propuste redarstva tijekom atentata pa tako „Jutarnji list“ prenosi da se „propustilo paziti na sigurnost priestolonasljednika, pa se sada sa progonima Srba hoće od sebe svratiti krivnju. Napadaji na Srbe izdvajaju se pod auspicijama i direktnom dozvolom oblasti.“⁶⁶ Dakle, srpski tisak tvrdi kako su protusrpske demonstracije zapravo organizirale austro-ugarske vlasti, odnosno kako ih one dopuštaju. S druge strane austro-ugarski tisak u jednoj se mjeri slagao sa srpskim u pogledu loše sigurnosti nadvojvode Franje Ferdinanda tijekom njegovog boravka u Sarajevu te kako o tome nije bila obaviještena vojska. Međutim, umnogome austro-ugarski tisak nastupa poprilično defanzivno spram srpskog, stoga „Jutarnji list“ donosi: „Austro-ugarska štampa nije nadalje nipošto mogla trpjeti, da su beogradski listovi prikazivali uzrokom atentata kao neizbježivu posljedicu navodnog podjarmljivanja bosanskih Srba. Ta tvrdnja nije se absolutno mogla propustiti u sviet bez ikakvoga prigovora, a isto tako nije se moglo dozvoliti da se šire nazor i mnijenja, koji su jednostrani i koji su protivni interesima austro-ugarske monarkije.“⁶⁷ U ovaj se „novinski rat“ uključio i „Pester Lloyd“ koji se osvrće na pisanje kako „Jutarnji list“ navodi „poluslužbene „Samouprave“⁶⁸ te prenosi „da monarkija ne će rata sa Srbijom, već želi, da Srbija postane dobar susjed Austro-Ugarske.“⁶⁹ Međutim, odmah nakon toga „Jutarnji list“ prenosi kako „je začetak atentata na priestolonasljednika nastao u Beogradu, veli, da ton poluslužbenog lista ne odgovara kulturnosti koju mora imati jedna država naprama drugoj u ovakovim težkim časovima.“⁷⁰ Dakle, ovakva novinska prepucavanja trajat će tijekom cijelog razdoblja između Sarajevskog atentata i početka Prvog svjetskog rata, samo će, kako vrijeme bude odmicalo, ta prepucavanja biti sve žešća. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i vijest o sjednici zajedničkog sabora na kojem bi trebalo biti rasprave o novoj reformi poreza, ali i da „će oporba podnieti cieli niz interpelacija o događajima u Sarajevu, te o izvanjskoj politici monarkije, imenito o srbsko-bosanskom, te rumunjskom pitanju.“⁷¹ Ta je sjednica trebala biti prva sjednica zajedničkog sabora na kojoj je trebalo biti rasprave o vanjskoj politici Monarhije, napose o odnosima s Kraljevinom Srbijom. Osim toga, i u Rusiji se sastalo ministarsko vijeće na čijem

⁶⁶ *Jutarnji list*, broj 705., godina II, 4. srpnja 1914., 7.

⁶⁷ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 6.

⁶⁸ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 7.

⁶⁹ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 7.

⁷⁰ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 7.

⁷¹ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 3.

je čelu car Nikola II, a na toj je sjednici bilo riječi, kako donosi „Jutarnji list“, i o događajima i o političkom položaju u svezi sa Sarajevskim atentatom te su se na sjednici „izmienili nazori o tom, da li bi protusrbska agitacija mogla prouzročiti međunarodnih zapletaja i koje bi se mjere imale poduzeti s obzirom na dostojanstvo i interese Rusije“.⁷² Dakle, vidljivo je iz navoda kako se Rusija sprema na određene diplomatske korake protiv Austro-Ugarske i njezinih saveznica ukoliko ne prestanu rastući antagonizmi prema Kraljevini Srbiji, odnosno Rusija i dalje pokazuje kako će stati uz svoju saveznicu. „Jutarnji list“ donosi i kraljevu zahvalu svima onima koji su prisustvovali pogrebu nadvojvode Franje Ferdinanda i nadvojvotkinje Sofije. Ono što je zanimljivo u toj zahvali jest da ni na jedan način izravno ne optužuje i ne krivi Kraljevinu Srbiju za navodno organiziranje atentata na nadvojvodu. Tako u tom pismu stoji: „Duboko potresen stojim pod utiskom zlosretnog čina...“⁷³, „zločinačka ruka otrgla je od Mene milog Moga rodjaka i vjernog suradnika...“⁷⁴, „bezumnost malene skupine zavedenih...“⁷⁵ Iz tog se pisma još može iščitati kako ga je napisao netko tko ima vrlo velike diplomatske vještine te ni na koji način ne želi upirati prstom i optuživati nekoga.

6.2. Razdoblje nakon početnih napetosti

Nekoliko dana nakon atentata počele su se sastajati razne austro-ugarske stranke te „Jutarnji list“ donosi i neke njihove zaključke i izjave. Tako donosi i izjavu Ugarske narodne stranke: „Kad se bude svršila iztraga u Sarajevu, svakako će se morati sa Srbijom urediti različita pitanja, već s obzirom na prijateljske susjedne odnose, pa nema sumnje, da će se Srbija požuriti da dade potrebna objašnjenja.“⁷⁶ Osim toga tvrde kako su odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije u listopadu 1913. godine bili mnogo gori nego li sada te „Jutarnji list“ donosi: „Onda smo stajali mnogo bliže ratu sa Srbijom, nego li danas.“⁷⁷ Na primjeru Ugarske narodne stranke može se primijetiti kako smatraju da će se situacija oko Sarajevskog atentata raščistiti te da će se odnosi Austro-Ugarske i Srbije popraviti. Osim toga, donose i svoje mišljenje o tome kako bi se Austro-Ugarska trebala postaviti prema Srbiji, tako „Jutarnji list“ donosi da „Monarhija mora očuvati svoju hladnokrvnost to više, jer danas stoje simpatije celog svieta na njenoj strani, pa ako bi se obistinilo, da je Srbija u istinu u svezi s bezdušnim atentatom, izstupit će protiv Srbije sav prosvietljeni sviet. Ali ni u kojem se slučaju monarhija

⁷² *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 3.

⁷³ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 6.

⁷⁴ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 6.

⁷⁵ *Jutarnji list*, broj 706., godina II, 5. srpnja 1914., 6.

⁷⁶ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 2.

⁷⁷ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 2.

ne će pokazati slabom.“⁷⁸ Dakle, Monarhija kako bi ostala stabilnom, mora pričekati s poduzimanjem diplomatskih koraka, ali da ih u konačnici mora donijeti kako ne bi pokazala slabosti pred ostalim europskim velesilama. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i vijesti iz Beča te se na neki način potvrđuje stajalište Ugarske narodne stranke te piše: „Unatoč opravdanoj ogorčenosti radi atentata protiv nadvojvode i njegove supruge, kao i radi sadašnjega držanja srbske štampe, monarhija je miroljubivo razpoložena.“⁷⁹ Osim toga, „Jutarnji list“ donosi i vijest kako je austro-ugarska vlada zatražila od srpske da provede istragu na teritoriju svoje države te javlja kako je „srbska vlada pristala na to, da austrijski redarstveni povjerenik povede u Srbiji izragu radi atentata u Sarajevu.“⁸⁰ Naravno da srpski tisak nije propustio taj zahtjev prokomentirati te srpski list „Balkan“ piše „da bi bio takov predlog bezsmislen, jer bi Srbija imala pravo zahtievati, da se Austro-Ugarska radi progonstva Srba stavi pod međunarodnu kontrolu!“⁸¹ Postojale su i neke naznake i insinacije kako bi grof Leopold Berchtold mogao odstupiti s mjesta ministra vanjskih poslova Austro-Ugarske te da bi na njegovo mjesto mogao doći odlučniji i odrješitiji ministar-predsjednik grof Stjepan Tisza. Međutim, kako javlja „Jutarnji list“ „Akoprem ova viest, koju su ponovno izniele neke novine, nije do sada s autoritativne strane opovrgnuta, drži se u upućenim političkim krugovima da ta viest ne odgovara istini, jer da za provedenje namjera sadašnjeg režima u Ugarskoj treba još za neko vrijeme jake ruke grofa Tisze. Grof Tisza ne će napustiti sadašnje svoje mjesto prije provedenja svog programa u pogledu zamišljenih reforama, a navlastito ne prije provedenja novih izbora na temelju novog izbornog reda.“⁸² Očito su određeni politički krugovi u Beču smatrali kako bi se prema Srbiji trebao zauzeti odlučniji stav te su smatrali kako bi prava osoba za taj posao bio grof Stjepan Tisza. Nadalje, već ranije spomenuti srpski poslanik Jovanović dao je izjavu u kojoj odbija „da je srbska vlada bila upletena kod pripreve sarajevskog atentata.“⁸³ Nakon toga pokušava ocrniti Austro-Ugarsku kako se miješa u sukob između Srbije i Albanije naoružavajući albansku vojsku. Teško je procijeniti je li ova izjava ujedno i njegovo osobno mišljenje ili je takvo naređenje dobio od srpske vlade. Zanimljiva je i vijest, za koju se ispostavilo da je zapravo lažna da je došlo do napada, odnosno atentata na austro-ugarsku ambasadu u Beogradu. Takvim se lažnim vijestima htjelo isprovocirati austro-ugarsku vladu na poduzimanje strožih mjera prema Srbiji. „Jutarnji list“ donosi i vijest o najavljenom zajedničkoj ministarskoj konferenciji na kojoj će predsjedati ministar vanjskih

⁷⁸ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 2.

⁷⁹ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 3.

⁸⁰ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 3.

⁸¹ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 3.

⁸² *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 4.

⁸³ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 7.

poslova grof Berchtold „koja će se poglavito baviti sa najnovijim događajima u Sarajevu.“⁸⁴ Osim toga, „Jutarnji list“ prenosi vijest koju je iz pouzdanog izvora saznao „Zeit“, o čemu će zapravo biti riječi na toj zajedničkoj ministarskoj konferenciji te piše kako će „zajednički ministar financija vitez Bilinski izviestiti o potankostima iztrage atentata. Na mjerodavnom mjestu ne misle, da će doći do promjene političkog kursa u Bosni i Hercegovini, osim što će se veća pažnja posvetiti veliko-srbskoj propagandi. Viest, prema kojoj da su se već u Srbiji poduzeli diplomatski koraci ili da će se to tekar učiniti, označuju se krivom.“⁸⁵ Iz navedenog vidljiv je plan zajedničke ministarske konferencije te je posebno zanimljiva lažna vijest da su prema Srbiji već poduzete određene diplomatske mjere. Takve lažne vijesti nisu bile rijetke tijekom razdoblja između Sarajevskog atentata i početka Prvoga svjetskog rata, vjerojatno kako bi se jedna i druga strana lakše isprovocirale. Budući da su se protusrpske demonstracije sve jače zahuktavale hrvatski je ban Ivan Skerlec izjavio da se protivi takvim postupcima svojih građana te je „upravio na sve oblasti naredbu, u kojoj ih pozivlje, da, pošto se je pokazalo, da se demonstracije neprekidno opetuju, te da su dosegle takav stepen, da je u nekim mjestima ugrožen javni mir i poredak, neka odmah poprime sve potrebne mjere, da se predusretne svakom napadaju na osobu i imetak, i da upozore občinstvo, da će biti svatko, koji se u tom pogledu ogriješ, pozvan na najstrožu odgovornost i pridržan na naknadu štete.“⁸⁶ Dakle, ovom je izjavom Ivan Skerlec želio primiriti svoje građane koji su ustali protiv srpske populacije, tako što je izjavio da time krše javni red i mir te da će biti najstrože kažnjeni, ako se protusrpske demonstracije nastave. Što se tiče austro-ugarske i njemačke saveznice Bugarske, njezin je tisak umnogome osuđivao atentat te kako prenosi „Jutarnji list“ i izravno optuživao Srbiju: „U Sarajevu se je novcem srpske države uzdržavao list, koji je utirao put atentatu na nadvojvodu Franju Ferdinanda.“⁸⁷ No, to samo govori o stajalištu većine bugarskog tiska, nikako o stajalištu bugarske vlade koja, iako je nominalno bila saveznica Austro-Ugarske i Njemačke, nije u potpunosti stala uz njih. To možemo pripisati oporavku Bugarske od poraza u Drugome balkanskom ratu, dakle bila je preslaba kako bi u potpunosti stala uz svoje saveznice. „Jutarnji list“ donosi i detalje s ranije spomenute zajedničke ministarske konferencije na kojoj je bilo riječi o Sarajevskom atentatu i o političkom položaju Monarhije nakon atentata. Iako, kako „Jutarnji list“ donosi o „zajedničkoj ministarskoj konferenciji ne predleži do sada još nikakovo službeno izvješće. Govori se, da su u konferenciji predloženi spisi o tečaju i dosadašnjem uspjehu u Sarajevu vodjene iztrage o

⁸⁴ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 7.

⁸⁵ *Jutarnji list*, broj 707., godina II, 7. srpnja 1914., 7.

⁸⁶ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 1.

⁸⁷ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 2.

atentatu. Kod toga da se je pokazalo nužnim, da će osim sudbene iztrage biti potrebne i druge mjere, da se zločin odkrije podpuno i čitavo. Isto tako se pogovara, da su u današnjoj konferenciji već stvoreni zaključci o topoglednim mjerama.“⁸⁸ Zaključke te zajedničke ministarske konferencije ministar vanjskih poslova grof Berchtold predstaviti će Franji Josipu kako bi ga obavijestio o svim zaključcima koji su doneseni u pogledu političke situacije i koraka koji će biti poduzeti. Osim tih mjera na zajedničkoj se ministarskoj konferenciji, kako donosi „Jutarnji list“ raspravljalo i o redarstvu i školstvu te su zaključene mjere da se „postigne uspješna borba protiv velikosrbskoj propagandi. Povišenje četa u Bosni i Hercegovini nije zaključeno.“⁸⁹ Nadalje, „Jutarnji list“ prenosi jedan od zaključaka zajedničke ministarske konferencije koja je pomalo začuđujuća. Naime, austro-ugarske vlasti htjele su obilježiti srpske škole i srpske učenike i studente, odnosno „da se imade dignuti autonomija srbskih konfesionalnih škola, te da kane provesti uniformiranje djaka, da ih uzmognu bolje nadzirati.“⁹⁰ Ovakvom mjerom protiv učenika i studenata austro-ugarske vlasti nisu ništa željele prepuštati slučaju, budući da je i sam Gavrilo Princip bio student. Dakle tim nadzorom srpskih učenika i studenata isključivali su mogućnost potencijalnog novog atentata na nekog drugog visokog dužnosnika. „Jutarnji list“ prenosi i jednu potencijalnu mjeru Austro-Ugarske prema Srbiji, a to je „da će u slučaju unije između Srbije i Crne Gore Austro-Ugarska okupirati Lovćen.“⁹¹ Ovakvom se mjerom Austro-Ugarska miješa u vanjsku politiku Kraljevine Srbije određenim ultimatumom, kako bi zabranila ujedinjenje Srbije i Crne Gore, čime želi pokazati da je ona još uvijek europska velesila i da ne misli samo na diplomatske korake prema Kraljevini Srbiji koji su vezani uz Sarajevski atentat. Međutim, Austro-Ugarska počela je poduzimati određene mjere koje se mogu protumačiti kao određena reakcija na Sarajevski atentat, a to su, kako prenosi „Jutarnji list“, „važne promjene u vojsci“⁹² pa tako javlja „da će dosadašnji vrhovni nadzornik domobranstva, nadvojvoda Friedrich, biti na mjesto blagopokojnog nadvojvode prijestolonasljednika Franje Ferdinanda imenovan vrhovnim nadzornikom cjelokupne vojne sile u monarkiji.“⁹³ Osim toga, „Jutarnji list“ prenosi i „imenovanje admirala Hausa vrhovnim nadzornikom čitave ratne mornarice“⁹⁴, a „na mjesto nadvojvode Friedricha bit će imenovan vrhovnim nadzornikom domobranstva

⁸⁸ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁸⁹ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹⁰ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹¹ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹² *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹³ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹⁴ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

nadvojvoda Petar Ferdinand.⁹⁵ Ovakva se promjena zapovjednog kadra može protumačiti i samo kao popunjavanje mjesta pokojnog nadvojvode Franje Ferdinanda, no nikako nije zanemariva činjenica da je admiral Haus postavljen za vrhovnog nadzornika čitave austro-ugarske mornarice. Zanimljiva je i reakcija srpskih konzula i prokonzula, a koji su iz Austro-Ugarske, u Berlinu. Naime, oni su, kako prenosi „Jutarnji list“, nakon Sarajevskog atentata predali svoje ostavke te izjavili „da počam od 15. srpnja ne vode konzularne poslove za kraljevinu Srbiju, pa niti provizorno.“⁹⁶ Ovim su postupkom konzuli i prokonzuli željeli skrenuti pozornost sa sebe, a i željeli su izbjeći potencijalna uhićenja i povezivanja sa Sarajevskim atentatom. „Jutarnji list“ donosi još jednu važnu informaciju s održane zajedničke ministarske konferencije. Dakle, osim dogovora o suzbijanju velikosrpske propagande te izvještaja o istrazi o Sarajevskom atentatu, na toj se konferenciji raspravljalo o unutrašnjoj upravi Bosne i Hercegovine te je zaključeno sljedeće: „Na kakav proti Srbije upravljeni korak, koji bi se tehnički mogao nazvati diplomatskom akcijom, ne misli se.“⁹⁷ Osim toga, u međunarodnim krugovima kružile su glasine o mogućoj vojnoj akciji Austro-Ugarske prema Kraljevini Srbiji, no kako javlja „Jutarnji list“ „da glasine o neposrednoj vojničkoj akciji ne odgovaraju istini. To proizlazi u ostalom već odatle, što sarajevska iztraga još nije zaključena. Tko je bio, koji je nagovorio zločince na njihov zdvojni čin, a isto tako, tko je bio onaj, koji je dao bombe i revolvare, to će se vidjeti.“⁹⁸ „Jutarnji list“ prenosi i jednu pomalo kontroverznu informaciju koju dobiva od bečkog lista „Neues Wiener Journal“, a koju je ovaj dobio „na osnovu pouzdanih informacija“⁹⁹: „U jučerašnjem zajedničkom ministarskom vieću iznio se je takav materijal, iz kojeg se nedvojbeno razabire, da su kod sarajevskog atentata imale udjela također službene osobe kraljevine Srbije, dapače iz najviših krugova. Ovi su krugovi ne samo prije znali za atentat, te ga mogli spriječiti, već su ovi s atentatom u izravnoj svezi.“¹⁰⁰ Ovakav je navodni zaključak zajedničke ministarske konferencije izravno optuživao neke službene osobe Kraljevine Srbije te je po tom pitanju austro-ugarska vlada odlučila poduzeti „demarche kod srbske vlade u Beogradu. S obzirom na to poduzela je monarkija takdjer nužne vojničke pripreve.“¹⁰¹ Ovakav navodni zaključak zajedničke ministarske konferencije ne mora nužno biti istinit, s obzirom na to da je ranije navedeno kako Monarhija ne planira poduzimati vojne akcije protiv Kraljevine Srbije te kako

⁹⁵ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹⁶ *Jutarnji list*, broj 708., godina II, 8. srpnja 1914., 7.

⁹⁷ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 4.

⁹⁸ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 4.

⁹⁹ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰⁰ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰¹ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

želi miroljubivo postupiti prema njoj. U tome ide u prilog i izjava zajedničke ministarske konferencije kako ne želi poduzimati nikakve korake, dok ne dođe do zaključenja sarajevske istrage. Iz toga se da zaključiti da je vrlo teško donositi zaključke samo iz novinskih članaka, posebice ako su oni kontradiktorni. Nadalje, „Jutarnji list“ javlja o još promjena u austro-ugarskoj vojsci pa tako prenosi „da će na izpražnjeno mjesto nadzornika kopnene vojske doći dosadnji zborni zapovjednik prvog vojnog zbora FZM. Böhm-Ermolli. Zapovjednikom prvog vojnog zbora bit će imenovan FML. Ljubičić.“¹⁰² Ono što je zanimljivo je to da će nadvojvoda Friedrich, koji je već postavljen na mjesto generalnog inspektora oružanih snaga, na kojem je bio pokojni nadvojvoda Franjo Ferdinand, „bit imenovan takodjer vrhovnim zapovjednikom ratne mornarice.“¹⁰³ „Jutarnji list“ donosi i reakciju srpske vlade u obliku svojevrsne obrambene note te od beogradskih listova prenosi „da je srbska vlada razaslala vevlastima cirkularnu notu u kojoj se protestira protiv obiedjivanja Srbije kao da je ona sudjelovala ili podpomogla atentat u Sarajevu. U noti se iztiče, da su atentatori austro-ugarski državljani, pa da Srbija na njih nije imala nikakvog upliva, niti da je imala prilike zapriečiti atentat.“¹⁰⁴ Zanimljiva je ovakva nota srpske vlade, posebice zadnji dio u kojem se brani da atentatori nisu srpski državljani, već austro-ugarski, time želeći skrenuti pozornost na to da je atentat počinila mala skupina austro-ugarske mladeži koja je imala velikosrpske tendencije. Iako je srpska vlada otposlala ovakvu obrambenu notu, srpski državljani, točnije trgovci drugačije su se postavili prema Austro-Ugarskoj i protusrpskim demonstracijama u Bosni i Hercegovini. Naime, „Jutarnji list“ od beogradskog lista „Balkan“ prenosi „da su srbski trgovci i srbsko putujuće občinstvo u znak prosvjeda radi protusrbskih progona u Bosni i Hercegovini započeli bojkot protiv „Prvog c. i kr. povlaštenog dunavskog parobrodarskog društva“. Ova se akcija, veli list, mora protegnuti na sve, što potječe iz Austro-Ugarske. „Politika“ poziva srbsko občinstvo, da ne putuje u austro-ugarska kupališta, jer bi ondje bilo izvrgnuto veksacijama.“¹⁰⁵ Takvim su postupkom srpski trgovci željeli pokazati kako im je dosta protusrpskih demonstracija te bi bojkotom oštetili i austro-ugarsko gospodarstvo. Ovakvu su ideju za bojkot srpski trgovci mogli dobiti od beogradskog novinskog lista „Balkan“ jer je objavio članak pod nazivom, kako donosi „Jutarnji list“, „Bartolomejska noć“, a „u kojem se osvrće na progonstva Srba u Bosni, te izvodi, da je bojkot Austro-Ugarske prvo sredstvo, što ga Srbija mora upotriebiti uslied ovog progona. Srbija će biti primorana, da

¹⁰² *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 4.

¹⁰³ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰⁴ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 4.

¹⁰⁵ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 4.

najodlučnije izstupi na obranu svoje časti i svojih dostojanstava.“¹⁰⁶ Nakon zajedničke ministarske konferencije i ministar-predsjednik Tisza dao je svoje mišljenje o održanoj konferenciji i o Srbima u Monarhiji, ali i općenito pa kaže: „Što se tiče političke strane pitanja, to se ne može činiti odgovornim cjelokupno Srbstvo. Hrvatski i ugarski Srbi jesu absolutno lojalni.“¹⁰⁷ Iz ove se izjave može iščitati kako grof Tisza smatra kako bi trebalo stati na kraj protusrpskim demonstracijama u Monarhiji jer kako sam kaže za Sarajevki atentat ne osuđuje čitav srpski narod. Osim obrambene note srpske vlade, srpski se ministar-predsjednik Pašić obratio i srpskom tisku, odnosno pozvao ih je „te ih savjetovao, da u pisanju o sarajevskom atentatu budu strogo objektivni.“¹⁰⁸ Tim je upozorenjem želio na neki način smiriti srpski tisak, koji je svakim danom sve žešće napadao dolazak nadvojvode Franje Ferdinanda u Sarajevo na Vidovdan, napadao samu Austro-Ugarsku, ali i žestoko se branio pred napadima austro-ugarskog tiska. „Jutarnji list“ donosi i zanimljiv intervju sa srpskim generalnim konzulom u Budimpešti Jovanom Milankovićem u kojem on donosi svoja razmišljanja o Sarajevskom atentatu. U tom intervjuu, između ostalog, kaže kako je u cijeloj Srbiji „zavladala najveća ogorčenost“¹⁰⁹ te naglašava „da u Srbiji ne samo službeni krugovi, nego svaki pristojni čovjek osuđuje ovo mahnito zločinstvo.“¹¹⁰ Milanković je dao i svoje mišljenje o navodnim diplomatskim akcijama Monarhije prema Kraljevini Srbiji te kaže: „Do sele nevjerujem, barem ne u onom smislu kako vi to držite, pa ja držim da u obće ne će doći do toga. Daskora ćemo naime moći pregledati jasno situaciju, pa je prirodno, da će srbska vlada u svakom pogledu stajati na razpolaganje austro-ugarskoj vladi...“¹¹¹ Na kraju izjavljuje kako je u cilju Kraljevine Srbije da njeguje dobre odnose prema susjednoj Austro-Ugarskoj te da tome teži i „Pašićeva vlada, i svi nalozi, što sam ih primio, bili izdani u ovom smislu.“¹¹² Očito je kako ovim intervjuom srpska vlada preko generalnog konzula u Budimpešti želi primiriti situaciju oko Sarajevskog atentata i želi primiriti polagano rastuće tenzije između te dvije države. Čak i govori kako te dvije države moraju surađivati kako bi razriješili čitavu situaciju nastalu nakon Sarajevskog atentata. Nadalje, „Jutarnji list“ prenosi jednu vrlo zanimljivu teoriju iz Ujedinjenog Kraljevstva. Naime, londonski tjednik „John Bull“ objavio je vijest da je zavjera za atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda skovana u srpskoj ambasadi u Londonu pa tako prenosi da je „u londonskom srbskom poslaničtvu ustrojio se pred osam

¹⁰⁶ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰⁷ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰⁸ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹⁰⁹ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹¹⁰ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹¹¹ *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

¹¹² *Jutarnji list*, broj 709., godina II, 9. srpnja 1914., 7.

mjeseci poseban bureau, koji je zasnovao zavjeru protiv nadvojvode Franje Ferdinanda.“¹¹³ Ambasada se u međuvremenu morala preseliti na neku drugu lokaciju te su ljudi koji su tamo radili sa sobom ponijeli određene spise, no jedan je pronađen i bio je sav u šiframa. „No pošlo je za rukom, da se nadje ključ, s pomoću kojega se je mogao pročitati spis. Spis je datiran od 5. travnja, a glasi u prievodu ovako: „Za posvemašnje odstranjenje F. F.-a doznačen je ukupni iznos od 2000 funti, a plativ ovako: 1000 funti kod dolazka u Beograd iz ruke gosp. G., a ostatak od 1000 funti nakon ostvarenja zadaće, plativo isto tako, kao gore. Uz to se doznačuje 200 funti za ine troškove i agente...“¹¹⁴ Ovakva je vijest morala biti šokantna za austro-ugarsku vladu jer je to posrednički vezalo srpsku vladu uz organiziranje Sarajevskog atentata. „Jutarnji list“ donosi i vijesti o posjeti grofa Berchtolda caru Franji Josipu kako bi ga izvijestio o zaključcima zajedničke ministarske konferencije pa „Jutarnji list“ javlja kako ga je izvijestio o promjenama „u bosanskoj upravi, kao i o koracima koji se imaju poduzeti u Srbiji. Što se ovog posljednjega tiče, to će bečka vlada zahtievati od srbske, da se iztraga u savezu sa sarajevskim atentatom na srbskom području nastavi.“¹¹⁵ Donosi se i zanimljiva mjera koja bi trebala biti uvedena u Bosni i Hercegovini, osim one o suzbijanju velikosrpske propagande u redarstvu i školstvu. „Nadalje snuje se uvođenje vojne krajine u Herceg-Bosni prema uzoru na nekadanje hrvatske vojne krajine, koja bi se imala protezati duž ciele granice do Kotora. Duž te vojne krajine nastaniti će austrijske i ugarske koloniste, koji moraju biti izsluženi vojnici, da se vojnički organizuju, te da uzmognu bolje pripaziti na pučanstvo. Pošto u Hrvatskoj na srbskoj granici slovom zakona nije dopušteno, da se opet podigne vojna krajina, povući će se ondje jaki oružnički i vojnički kordun. U Herceg-Bosni će se iznimno stanje u svoje doba dignuti. Ali samo u unutrašnjosti zemlje, dočim niz granice će trajno ostati.“¹¹⁶ Ovakva mjera može označavati svojevrsnu pripremu vojske na nadolazeći sukob, ali i kako bi pokazali čime raspolaže njihova vojska te kako bi bili spremni za moguće napade. Ranije je spomenuto da su srpski trgovci odlučili bojkotirati austro-ugarsku robu, a sada „Jutarnji list“ javlja kako su se protiv toga digli i austro-ugarski trgovci te da „kane glede toga poći do ministarstva trgovine, da ovaj putem ministarstva spoljašnosti intervenira kod srbske vlade.“¹¹⁷ Prenosi se i jedno zanimljiva parola koju je osmislio beogradski list „Balkan“ koja kaže „Svim Srbima treba da bude geslo: „Ništa iz Austro-Ugarske.““¹¹⁸. Osim toga, ranije je bilo spomenuto

¹¹³ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 3.

¹¹⁴ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 3.

¹¹⁵ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 3.

¹¹⁶ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 3.

¹¹⁷ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 3.

¹¹⁸ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 7.

navodno slanje demarša¹¹⁹ Austro-Ugarske Srbiji te kako sada javlja „Jutarnji list“ taj bi demarš trebao i biti otposlán u skorašnje vrijeme, no kako „Jutarnji list“ dalje javlja taj demarš „ne će ni u kojem pogledu tangirati državo-pravna vrhovnička prava Srbije“¹²⁰ te da „Austro-Ugarska ne će od srbske vlade ništa zahtievati, što bi se moglo tumačiti kao atentat na njezina vrhovnička prava ili kao kakovo poniženje.“¹²¹ Prema pisanju „Jutarnjeg lista“ austro-ugarska vlada očekivala je od srpske da će zadovoljiti sve njezine zahtjeve u kojima bi ona tražila da se kazne osobe koje su na bilo koji način bile upletene u organiziranje Sarajevskog atentata te da se riješe svi sporovi između te dvije države kako bi mogli nastaviti suživot kao dvije susjedne države. Nadalje, „Jutarnji list“ doznaje o kakvim će se sve diplomatskim koracima Austro-Ugarske prema Srbiji raditi. Tako doznaje da neće zahtijevati samo nastavak istrage o Sarajevskom atentatu, „nego će takodjer zahtievati, da srbska vlada enegrički uznastoji, kako bi obuzdala rovarenje „Omladine“, napose „Narodne Obrane“, budući da se ove organizacije smatraju za sielo, iz kojega potječe već kroz više godina agitacija protiv monarkije.“¹²² Ovakvim bi se postupkom austro-ugarska vlada izravno miješala u unutrašnja pitanja Srbije, točnije miješala bi se u obuzdavanje organizacija koje djeluju unutar Kraljevine Srbije. Stoga, mnogi politički krugovi u Austro-Ugarskoj smatraju kako bi austro-ugarska vlada trebala biti vrlo oprezna kada se bude sastavljao demarš koji će biti otposlán srpskoj vladi. Nakon nekoliko dana, „Jutarnji list“ ponovno prenosi stajalište austro-ugarske saveznice Njemačke, koja se ponovno osvrće na Sarajevski atentat te da ako bude bilo potrebe Njemačka će „zauzeti oštrije stanovište“¹²³ te će stajati uz Austro-Ugarsku „kao i čitav prosvjećeni sviet, bili to Slaveni ili Germani.“¹²⁴ Nadalje, „Jutarnji list“ prenosi kako bi Njemačka trebala preuzeti ulogu posrednika i na taj način pružiti svoju podršku Austro-Ugarskoj „kako je to s tolikim uspjehom činila godine 1908.“¹²⁵ Ovdje se, naravno, referira na njemačku upletenost u rješavanju aneksijske krize 1908. godine kada je svojim utjecajem omogućila uspješno mirno pripojenje Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj. Međutim, kasnije navodi kako Njemačka ne bi trebala zauzimati nikakvu aktivnu ulogu u rješavanju krize, već da to „valja prepustiti austrijskoj diplomaciji, da ona sama učini ono, što drži potrebitim uza sav dužni obzir na mir. Ali u Njemačkoj imade podpunoga i savršenoga

¹¹⁹ Službeni korak predstavnika države poduzet pri mjerodavnom tijelu druge države ili međunarodne organizacije radi prosvjeda, upozorenja, izražavanje određenog stava, poduzimanja mjera i zaštite odgovarajućeg interesa.

¹²⁰ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 6.

¹²¹ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 6.

¹²² *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 7.

¹²³ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 7.

¹²⁴ *Jutarnji list*, broj 710., godina III, 10. srpnja 1914., 7.

¹²⁵ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 1.

razumijevanja za to, da se ti interesi i taj ugled na svaki način moraju braniti, a znade se i to , gdje će biti mjesto Njemačkoj, ako bi i proti svakom očekivanju došlo do kakvih poteškoća.“¹²⁶ Drugim riječima, Njemačka bi trebala zauzeti pasivnu ulogu u rješavanju krize između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije, do one mjere dok se ne bi radilo o narušavanju ugleda same Njemačke ili ako bi kriza eskalirala u nešto veće. Nadalje, iako je ranije bilo rečeno kako će uskoro uslijediti demarš Austro-Ugarske, sada „Jutarnji list“ javlja kako će se „počekat, dok se dovrši iztraga u Sarajevu...“¹²⁷ Zanimljivo je, kako javlja „Jutarnji list“ da će u trenutku slanja demarša Srbiji, uz Austro-Ugarsku stati ne samo Mađarska, već i da će „Francuska stajati na strani Austro-Ugarske, te da će joj uspjeti predobiti i Rusiju.“¹²⁸ Takav postupak Francuske može se protumačiti kao jedan od načina izbjegavanja velikog sukoba u koji bi morale biti uključene gotovo sve europske zemlje zbog zamršenog sustava savezništava. „Jutarnji list“ donosi i da će „barun Giesl upitati srbsku vladu, da li je voljna u stvari sarajevskog atentata povesti iztragu i eventualno pronađene krivce kazniti... O odgovoru srbske vlade ovisiti će daljnji koraci Austro-Ugarske.“¹²⁹ Kasnije se vijesti pomalo mijenjaju te „Jutarnji list“ donosi informaciju kako se „s dobro upućene strane uvjerava, da akcija Austro-Ugarske u Beogradu ne će nositi značaj demarche, nego će biti obilježje pourparlera.“¹³⁰ Dakle, ovdje se mijenja naziv diplomatske akcije u kojem ne bi trebalo odmah doći do diplomatskih koraka, već prvo do preliminarnih dogovora pa tek onda do diplomatskih koraka Austro-Ugarske. Grof Tisza izjavio je kako Austro-Ugarska svojom diplomatskom akcijom „ne želi da se naruši mir, ali je uz to energično naglasio potrebu za očuvanje prestiža monarhije.“¹³¹ Dakle, diplomatska je akcija trebala biti dovoljno prihvatljiva kako bi se sačuvao mir, ali da bi diplomatska akcija trebala biti i dovoljno jaka kako se Monarhija ne bi pokazala slabom pred europskim velesilama.

6.3. Smrt Nikolaja Hartwiga i pokušaj smirivanja situacije

Jedna od prvih kulturnih institucija koja je osudila atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda i na njegovu suprugu bila je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, no sada „Jutarnji list“ javlja da i „sva kulturna javnost osudjuje podli atentat na priestolonasljednika Franju Ferdinanda, te se živo zanima posljedicama tog atentata i držanjem monarhije naprama susjednoj Srbiji, za koju je nedvolumno dokazano, da se u

¹²⁶ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 1.

¹²⁷ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹²⁸ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹²⁹ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹³⁰ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 7.

¹³¹ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

njenim granicama zadržava urotničko leglo, iz kojeg je potekla paklena zamisao umorstva, te koje moguće ne će mirovati ni sada, kada vidi, kako se zgraža svaki kulturni čovjek bez razlike kojemu on pripada narodu.“¹³² Nakon toga „Jutarnji list“ još navodi kako očekuju od Srbije da vodi razumnu politiku te da obuzda „radikalno-revolucionarne elemente“¹³³ koji samo štete ugledu Srbije i nanose joj sramotu. Kako se dosada pokazalo „Jutarnji list“ donio je izjave srpskih poslanika u Austro-Ugarskoj i Njemačkoj koji su dali svoj komentar na događanja o Sarajevskom atentatu te o događanjima nakon njega. Sada „Jutarnji list“ prenosi i intervju sa srpskim poslanikom u Parizu Milenkom Vesnićem koji izjavljuje „da između Srbije i Austro-Ugarske postoje konvencije, koje omogućuju Austro-Ugarsku intervenciju u Beogradu obzirom na atentat u Sarajevu. Prva konvencija je ugovor o pravnoj pomoći, a druga ugovor glede pobijanja anarhizma.“¹³⁴ Nakon toga prokomentirao je i zahtjev Austro-Ugarske o zahtijevanju istrage u Srbiji, ali uz nadgledanje austro-ugarskog izaslanika te je poslanik Vesnić izjavio da tu istragu Srbija može dozvoliti, „ali Srbija ne može dozvoljavati, da kod te istrage sudjeluje i jedan izaslanik austro-ugarskih oblasti.“¹³⁵ Na kraju intervjua još se osvrnuo na protusrpske demonstracije u Austro-Ugarskoj i osudio ih te se na neki način i složio s grofom Tiszom i njegovim stajalištem o lojalnosti austro-ugarskih Srba. Zanimljivo je kako „Jutarnji list“ već neko vrijeme ne donosi nikakve nove detaljnije vijesti o sarajevskoj istrazi. To se može pripisati zaoštavanju cenzure te tako piše kako se „o rezultatu istrage, dapače niti o samo iztragi, ne smije u obće niti govoriti.“¹³⁶ Nadalje, „Jutarnji list javlja“ kako su uslijedila i mnoga uhićenja, napose osoba srpske nacionalnosti, no nije se moglo saznati zašto je došlo do njihovog uhićenja, što je u Sarajevu „izazvalo veliku uzbudjenost.“¹³⁷ Dana 11. srpnja 1914. godine preminuo je ruski poslanik u Beogradu Nikolaj Hartwig. Zanimljivo je da je prije svoje smrti bio kod austro-ugarskog poslanika u Beogradu baruna Wladimira Giesla s kojim je raspravljao o položaju Austro-Ugarske prema Srbiji. Kako „Jutarnji list“ javlja u Beogradu „vlada velika žalost za pokojnikom. Odmah su otkazane sve zabave u kazalištu, kabaretima itd.“¹³⁸ „Jutarnji list“ donosi i neke detalje iz života Nikolaja Hartwiga te ističe njegovu važnost za prisutnost Rusije na Balkanu pa tako „Jutarnji list“ javlja: „Hartwig je bio najpogibelniji i najneumljiviji protivnik naše monarkije na Balkanu, imenito u Srbiji. Njegovoj vještini i njegovoj neumornoj radinosti imade Rusija da zahvali, što je u

¹³² *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹³³ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹³⁴ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹³⁵ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 3.

¹³⁶ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 7.

¹³⁷ *Jutarnji list*, broj 711., godina III, 11. srpnja 1914., 7.

¹³⁸ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 5.

Balkanskom savezu i u uspjesima balkanskoga rata dobila neke vrsti zadovoljštine za aneksiju Bosne i Hercegovine.¹³⁹ Osim toga, „Jutarnji list“ donosi i neke navodne planove koje je Hartwig jednom prilikom rekao nekom bugarskom političaru kada mu je tijekom razgovora Hartwig rekao „da će Bosna i Hercegovina već u blizoj budućnosti biti oduzete našoj monarkiji, te biti predane Srbiji, koja će onda biti spremna Macedoniju vratiti Bugarskoj.“¹⁴⁰ Hartwig je tada bio prozvan da odgovara na istinitost te tvrdnje na što, kako javlja „Jutarnji list“ „Hartwig nije odgovorio niti sa „da“, niti sa „ne“, nego da se je u očitoj neprilici ugnuo svakom odgovoru.“¹⁴¹ Dakle, Hartwig je jednostavno izbjegavao potvrditi točnost ranije rečene izjave, no dalje u tekstu „Jutarnji list“ ga na neki način optužuje da je tim svojim postupkom dokazao da „će srbska braća u Bosni biti „oslobodjena“.“¹⁴² „Jutarnji list“ nije propustio priliku prokomentirati da je Nikolaj Hartwig bio jako dobar prijatelj baruna Giesla, ali da to njihovo privatno poznanstvo nije utjecalo na Hartwigovo političko i diplomatsko držanje prema Austro-Ugarskoj. Nadalje, „Jutarnji list“ javlja kako je na cijelu situaciju oko Sarajevskog atentata tek sada reagirao „trojni sporazum“¹⁴³, koji Srbiji savjetuje „da u interesu vlastite svoje reputacije svojim mjerama umiri vodeće krugove i javno mnijenje u monarkiji.“¹⁴⁴ „Jutarnji list“ donosi i informacije o posljednjoj konferenciji koja je održana između nadvojvode Franje Ferdinanda i cara Vilima u Konopištu. Na toj je konferenciji, nakon dugo vijećanja, doneseno nekoliko zaključaka koje ojačavaju savez Austro-Ugarske i Njemačke, ali i sprema ih na određeni sukob. Ovakvo bi spremanje na sukob zasigurno utjecalo na reakciju s druge strane, odnosno na jačanje i spremanje vojske s druge strane. Zaključci te konferencije su sljedeći: „Njemačka se obvezuje postaviti na ruskoj granici dva nova vojna zbora, a svoje čete imade mobilizirati u određenim slučajevima. Nadalje imade Njemačka na iztočnoj granici organizirati čuvarski vojni zbor. S obzirom na izgradnju ruske flote imade Njemačka povećati svoju flotu za četiri nova dreadnoughta.“¹⁴⁵ Austro-Ugarska se također obvezala ispuniti određene zahtjeve stoga bi njezin obveze bile sljedeće: „Svagogodišnji novački kontingenat se imade povećati za daljnjih 30.000 momaka, a pričuvni stalež se imade takodjer povisiti. Od ruske granice imade se izgraditi strateška željeznica do Stanislavova, Krakova ili Oderberga. U Galiciji se imade pojačati više utvrda, a specijalno tvrđava Przemysl. U Bosni i Hercegovini se imadu osnovati dva vojna zapovjedništva, koja

¹³⁹ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 1.

¹⁴⁰ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 1.

¹⁴¹ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 1.

¹⁴² *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 1.

¹⁴³ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 3.

¹⁴⁴ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 3.

¹⁴⁵ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 3.

će biti sasvim neovisna jedno od drugoga.“¹⁴⁶ Iako se ovi zaključci uglavnom odnose na pojačanje vojske i povećanje infrastrukture na granici s Rusijom, očito je da su se obje države, Austro-Ugarska i Njemačka, pripremale za veliki budući sukob za koji bi im trebala samo jedna izlika, a posebno se ističe činjenica da je na toj konferenciji sudjelovao Franjo Ferdinand, koji je bio zagovaratelj pomirbene politike. Nadalje, kako prenosi „Jutarnji list“ beogradski tisak smatra kako se srpska javnost jako protivi nastavku istrage o Sarajevskom atentatu u Srbiji te „navješćuje već unapred najžešći odpor... ako bi se Austro-Ugarska „usudila“ zahtievati nastavak iztrage u Srbiji proti eventualnoj uroti, koja je bila zasnovana proti životu rukom ubojice paloga priestolonasljednika.“¹⁴⁷ Treba primijetiti riječ „usudila“ koja je stavljena pod navodnike jer, kako prenosi „Jutarnji list“, takav zahtjev još nije ni stavljen pred srpsku vladu „pošto iztraga nije niti dovršena.“¹⁴⁸ Što se tiče stajališta Franje Josipa „Jutarnji list“ prenosi kako on smatra da se Srbiji ne bi trebao poslati demarš jer je „kralj za mirni postupak spram Srbije,“¹⁴⁹ odnosno Franjo Josip smatra kako „se to ne podudara s njegovim miroljubivim intencijama.“¹⁵⁰ Sličnu je stvar izjavio austro-ugarski poslanik barun Giesl koji je novinaru na pitanje o demaršu rekao kako su glasine o „demarcheu, ili kakovoj diplomatskoj akciji Austro-Ugarske kod srbske vlade“¹⁵¹ neistinite. Kako su već svi prije njega tvrdili, do bilo kakvih diplomatskih akcija prema Srbiji doći će tek „kad se konačno bude zaključila iztraga u Sarajevu“¹⁵² te da će tada biti poduzeti diplomatski koraci ukoliko bude bilo potrebe za tim. Osim toga, iz Budimpešte javljaju, kako donosi „Jutarnji list“ da bi ponovno trebala biti održana još jedna zajednička ministarska konferencija, koja će se ponovno „baviti atentatom u Sarajevu, poimence diplomatskim koracima u Beogradu.“¹⁵³ Dakle, na toj bi zajedničkoj ministarskoj konferenciji više pažnje trebalo biti posvećeno diplomatskim koracima prema Srbiji, nego li prema sarajevskoj istrazi, iako jedna o drugoj ovise. „Jutarnji list“ donosi još jedan zaključak ranije održane zajedničke ministarske konferencije, a odnosi se na povećanje vojske, točnije na povećanje vojske u Bosni i Hercegovini pa je tako vijeće zaključilo „da se ima preustrojiti oružnički zbor u Bosni i Hercegovini. Napose bi se duž granice imao pomnožati broj t. zv. štrafuna.“¹⁵⁴ Nakon toga „Jutarnji list“ donosi vijesti o sahrani ruskog poslanika Nikolaja Hartwiga koji će, umjesto u

¹⁴⁶ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 3.

¹⁴⁷ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 4.

¹⁴⁸ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 4.

¹⁴⁹ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

¹⁵⁰ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

¹⁵¹ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

¹⁵² *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

¹⁵³ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

¹⁵⁴ *Jutarnji list*, broj 712., godina III, 12. srpnja 1914., 7.

Moskvi, po zahtjevu Kraljevine Srbije, biti pokopan u Beogradu. Osim toga, kako doznaje „Jutarnji list“ na austro-ugarsku ambasadu u Beogradu očekuje se napad, stoga je velika većina austro-ugarskih državljana otišla iz Beograda u Zemun. „Šef zemunskog redarstva, dr. Viktor Vuković, saobćio je barunu Biegelebenu, da su u Zemun stigla dva ruska anarhista iz Kragujevca, da se radi smrti poslanika Hartwiga osvete austro-ugarskom poslaničtvu.“¹⁵⁵ Barun Arnold Biegeleben tu je informaciju prenio barunu Gieslu zbog straha od napada na austro-ugarsku ambasadu, stoga je barun Giesl izjavio „da ne će ostaviti poslaničtva, nego će poslije podne prosvjedovati kod ministra predsjednika Pašića radi nekvalificiranih napadaja beogradske štampe protiv Austro-Ugarske i austro-ugarskog poslaničtva u Beogradu.“¹⁵⁶ Zbog tog su navodnog nadolazećeg napada „mnoge austro-ugarske porodice skoknule u Zemun, a mnoge žene i djeca u austro-ugarsko poslaničtvo.“¹⁵⁷ Nakon što je barun Giesl kontaktirao ministra-predsjednika Pašića, kako javlja „Jutarnji list“, „ovaj je odmah stupio u sporazum s ministrom unutrašnjih posala Stojanom Protićem. Po nalogu vlade odredio je gradski prefekt Lazarević, da se pojača redarstvena straža kod austro-ugarskog poslaničtva i konzulata.“¹⁵⁸ Kako „Jutarnji list“ javlja „poslanik je zahvalio kabinetskom šefu za izvanredne mjere, što ih je on bio poduzeo za zaštitu austro-ugarske kolonije.“¹⁵⁹ Međutim, prefekt Lazarević kasnije je izjavio kako taj navodni napad na austro-ugarsku ambasadu zapravo nije istina, već da je tu paniku „prouzročilo strastveno pisanje štampe. Niti u blizini poslaničtva nije bilo nikakove strke obćinstva niti drugdje u gradu nije došlo do demonstracija protiv austro-ugarskih državljana.“¹⁶⁰ Takva je reakcija srpske vlade na neki način i očekivana. Dakle, povećanje straže ispred austro-ugarske ambasade kako bi izbjegli potencijalni sukob između prosvjednika i austro-ugarskih državljana, što bi zasigurno još više isprovociralo Austro-Ugarsku i naštetilo odnosima Monarhije i Srbije. Nadalje, prema pisanju beogradskog tiska, on smatra kako Austro-Ugarska nema nikakvo pravo tražiti bilo kakvu diplomatsku akciju kod Srbije te bude li Austro-Ugarska poduzimala bilo kakvu akciju „ona će svršiti s jednim fijaskom, kao u svoje vrieme Friedjungova parnica.“¹⁶¹ Zanimljivo je kako srpski list „Novosti“ donosi jedno zanimljivo zapažanje te, kako prenosi „Jutarnji list“, „proriču Austro-Ugarskoj za godinu 1917. neizbježivu propast.“¹⁶² „Jutarnji list“, nakon razgovora sa srpskim poslanicima u Berlinu, Beču i Parizu, donosi i razgovor sa srpski

¹⁵⁵ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 2.

¹⁵⁶ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 2.

¹⁵⁷ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 2.

¹⁵⁸ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 2.

¹⁵⁹ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 7.

¹⁶⁰ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 2.

¹⁶¹ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

¹⁶² *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

poslanikom u Carigradu te je i on sam prokomentirao nadolazeću diplomatsku akciju Austro-Ugarske prema Srbiji te je rekao da će se „to izvrći neugodnosti, da će biti odbijena.“¹⁶³ Nadalje, kaže kako bi uplitanjem u unutrašnje poslove Kraljevine Srbije, Austro-Ugarska narušavala ustav Srbije, napose kontroliranje slobodnog tiska i sastajanja. Srpski poslanik u Carigradu smatra kako je „atentatom u Sarajevu nanesena Srbiji i Srbima velika šteta.“¹⁶⁴ Kao i svi ostali prije njega osvrnuo se na protusrpske demonstracije u Bosni i Hercegovini te kaže kako „svi Slaveni unutar i izvan monarkije osudjuju protusrbske demonstracije...“¹⁶⁵ Na kraju razgovora komentirao je kako je ministar predsjednik Pašić dao dalekosežne koncesije u pitanju istočnih željeznica te kako je time stavio jako puno toga na kocku, a da „Austro-Ugarska na to prijateljsko nastojanje Srbije odgovara pojačanjem pograničnih straža. Naravno je, da Srbija u tom ne će zaostati, te će poduzeti slične mjere.“¹⁶⁶ Dakle, vidljivo je da na austro-ugarsko povećanje vojske, prema mišljenju srpskog poslanika, Srbija treba odgovoriti istom mjerom za svaki slučaj. Austro-Ugarska odlučila je napraviti, kako javlja „Jutarnji list“, još nekoliko promjena u vojsci te je odlučila povući nekoliko pukovnija iz rezerve. Ono što ide u prilog zaoštavanju situacije između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije, ali i o zaoštavanju situacije u Europi govori i djelomična mobilizacija Italije te kako javlja „Jutarnji list“ „pričuvnici godišta 1891. pozvani su pod oružje i to ne kao što je do sada bilo uobičajeno, posebnim pozivnicama, već proglasima. U svemu je pozvano pod oružje 120.000 momaka. Veliku senzaciju pobudio je način, kako su pričuvnici pozvani pod oružje, kao što i veliki broj pod oružje pozvanih pričuvnika.“¹⁶⁷ Međutim, tu su odluku o talijanskoj djelomičnoj mobilizaciji prokomentirali berlinski diplomatski krugovi koji smatraju da se „ovoj djelomičnoj talijanskoj mobilizaciji ne pripisuje nikakva veća važnost.“¹⁶⁸ Kako je ranije bilo govora o mogućim prosvjedima protiv Austro-Ugarske u Beogradu, sada „Jutarnji list“ javlja „da sigurnost austrijskih i ugarskih državljana u Srbiji za sada nije ugrožena, te da nema nikakovoga povoda uznemiravati se u tom pogledu.“¹⁶⁹ Također, javlja se kako je barun Giesl dobio i određene upute kako se ponašati ako do takvih prosvjeda i dođe. „Jutarnji list“ donosi i vijesti o novoj održanoj zajedničkoj ministarskoj konferenciji u Beču na kojoj su sudjelovali ministar vanjskih poslova grof Berchtold, zatim oba ministra-predsjednika grof Tisza i grof Karl von Stürgkh, ministar rata Alexander von Krobatin te barun Stjepan Burian,

¹⁶³ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

¹⁶⁴ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

¹⁶⁵ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

¹⁶⁶ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 3.

¹⁶⁷ *Jutarnji list*, broj 713., godina III, 14. srpnja 1914., 4.

¹⁶⁸ *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 4.

¹⁶⁹ *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 3.

za kojeg se špekuliralo da će poći „u Bosnu kao kraljevski povjerenik s ovlastima, da zamjeni zakonotvornu moć.“¹⁷⁰ Navodi se kako na sastanku nije bilo rasprave o nekim detaljnijim diplomatskim koracima prema Srbiji, „već je imao samo obilježje neobvezatnog dogovora i izmjene misli te da su „grof Berchtold i barun Burian izviestili o rezultatu svojih audijencija kod vladara.“¹⁷¹ Nadalje, treba spomenuti kako su se ugarski Srbi izjasnili kako sami osuđuju atentat. Naime, u Velikom Bečkereku sastala se izvanredna skupština koja je bila pretežito srpske nacionalnosti te je načelnik Zoltan Perišić „predložio rezoluciju, kojom Srbi u Bečkereku gnjušanjem žigošu sarajevski atentat, te se odlučno ogradjuju protiv toga, da se za ovo sramotno nedjelo čine odgovornima svi Srbi.“¹⁷² Iako ta rezolucija ne uključuje sve ugarske Srbe, već samo jedan mali dio, zasigurno treba pozdraviti odluku tog malog dijela, koje se na sve moguće načine želi odvojiti od Srba koji su osumnjičeni za počinjenje atentata. Što se tiče nadolazeće diplomatske akcije, „Jutarnji list“ izvještava kako „bi se diplomatski korak Austro-Ugarske u Srbiji već u najbliže dane poduzeti, a poduprijeti će ga Njemačka, ma da njemačkoj vladi još nisu poznati uvjeti Austro-Ugarske. Dakle, možemo primijetiti neodlučnost i kontradiktornost Austro-Ugarske u pisanju „Jutarnjeg lista“ jer, kako je ranije spomenuto diplomatska akcija trebala bi se poduzeti samo onda kada dođe do završetka sarajevske istrage. Tome još treba dodati i demantiranje austro-ugarskih političara o poduzimanju diplomatskih mjera u Srbiji što je, kako vidimo u pisanju „Jutarnjeg lista“ bilo izrazito često. „Jutarnji list“ javlja i o jednom događaju koji se dogodio u vlaku Beograd-Budimpešta gdje je „uapšen jedan čovjek, bivši austro-ugarski častnik, kod kojeg su pronađene adrese mnogih srbskih častnika.“¹⁷³ Taj je čovjek ubrzo nakon toga uhićen zbog osnovane sumnje za špijunažu. Takav je eksces doveo do legitimacije svih stranaca koji su putovali između Beograda i Budimpešte. Taj primjer pokazuje kako je Austro-Ugarska pokušavala doći do informacija preko špijuna kako bi saznala u kakvom je stanju srpska vojska. „Jutarnji list“ javlja i stajalište cara Franje Josipa o krizi koja potresa Europu te kako „prati s napetom pozornosti političke događaje.“¹⁷⁴ Kako javlja „Jutarnji list“, car smatra kako će se kriza riješiti mirnim putem te kako neće doći do rata. Osvrnuo se i na smrt ruskog poslanika Nikolaja Hartwiga te na događanja na čitavom Balkanu. Nadalje, car je izjavio kako podupire grofa Tiszu i stoji iza njegovih riječi „da se nikad ne smije pozivati na račun čitav narod radi opačina pojedinaca, kao i ministreve rieči o bezobzirnem postupku proti

¹⁷⁰ *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 7.

¹⁷¹ *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 7.

¹⁷² *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 7.

¹⁷³ *Jutarnji list*, broj 714., godina III, 15. srpnja 1914., 7.

¹⁷⁴ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 2.

velikosrbskim nastojanjima u monarkiji.¹⁷⁵ Time je htio reći kako je protivnik masovnih protusrpskih demonstracija koje su bile organizirane diljem Austro-Ugarske te kako donosi „Jutarnji list“ car je „protivnik svih uličnih škandala i – razumije se – pokušanoga i izvedenoga pljačkanja, koje teško kompromituje monarkiju pred inozemstvom, a to valja u sadašnjoj krizi dvostruko požaliti.“¹⁷⁶ Dakle, car smatra kako bi masovne protusrpske demonstracije uvelike mogle naštetiti međunarodnom ugledu Austro-Ugarske u europskim i svjetskim političkim krugovima. Osvrnuo se i na političke odnose prema Kraljevini Srbiji te smatra kako Austro-Ugarska ne bi trebala obraćati pažnju na provokacije koje dolaze iz Srbije, napose od srpskog tiska te smatra da „dužnosti Srbije prema Austro-Ugarskoj mora susjedna država vršiti, a to će se učiniti i bez uporabe oštrijih sredstava. Samo u tom slučaju kad Srbija ne bi htjela točno vršiti u međunarodnom saobraćaju uobičajene dužnosti, ili kad bi navlaš krzerala, mislit će se na druga sredstva.“¹⁷⁷ Prema mišljenju cara, kako donosi „Jutarnji list“, Austro-Ugarska bi na rat trebala gledati samo u krajnjoj nuždi. „Jutarnji list“ javlja i vijesti o napretku sarajevske istrage te donosi kako je „iztraga o atentatu već u glavnim potezima dovršena, pa se iztražuju još samo pojedine potankosti, a te potrage bit će za nekoliko dana dovršene, zatim će se javno mnijenje potankim komeņikem obavijestiti o rezultatu iztrage.“ Iz toga proizlazi da bi se tek za nekoliko dana trebali očekivati pravi diplomatski koraci Austro-Ugarske prema Srbiji. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi informacije kako naznake o mogućem ratu između Austro-Ugarske i Srbije nisu točne jer su mnogi čelni ljudi austro-ugarske vojske pošli na dopuste pa tako javlja da je „ratni ministar vitez Krobotin nastupio (na) odulji dopust.“¹⁷⁸ Osim njega, na dopust je otišao i „šef glavnog stožera barun Conrad Hötzendorf“¹⁷⁹ te će ga kako se saznaje „provesti u Tirolu.“¹⁸⁰ Također, osim njih dvojice i „austrijski ministar za zemaljsku obranu, pl. Georgi, toli ugarski ministar domobranstva barun Hazai borave na dopustu...“¹⁸¹ Prema tome, „Jutarnji list“ javlja da budući da su gotovo svi vodeći ljudi austro-ugarske vojske na dopustu „monrakija za sada ne misli na nikakove vojničke mjere, te da se kani ograničiti ih na diplomatske korake pogledom na napetost, koja je nastala uslied sarajevskog atentata, tako da se ta napetost odstrani po mogućnosti mirnim putem.“¹⁸² „Jutarnji list“ javlja kako su stvari zasada mirne u Beogradu, no da među austro-ugarskim stanovništvom vlada psihoza prouzrokovana pisanjem

¹⁷⁵ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 2.

¹⁷⁶ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 2.

¹⁷⁷ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 2.

¹⁷⁸ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 3.

¹⁷⁹ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 7.

¹⁸⁰ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 7.

¹⁸¹ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 3.

¹⁸² *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 3.

beogradskog tiska, koji i dalje piše o mogućem napadu na austro-ugarsku ambasadu i na austro-ugarske kolonije, odnosno austro-ugarske stanovnike. Donose se i novosti sa zasjedanja zajedničkog austro-ugarskog sabora, na kojem je, između ostalog, bilo govora i o odnosu prema Srbiji pa se tako govori „koju će metodu primjeniti austro-ugarska vlada, da se razbistre ovi odnosi; ovo je pitanje za sada još neriješeno.“¹⁸³ Ipak, „Jutarnji list“ donosi da će to prije biti kakva diplomatska nota, nego vojna akcija. Zanimljivo je tu i stajalište grofa Stjepana Tisze koji govori da se država „koja ne može uzeti u obzir rat kao ultima ratio, ni u kojem slučaju ne može održati kao država.“¹⁸⁴ U toj izjavi možemo vidjeti neke naznake da će Austro-Ugarska, bude li bila primorana i natjerana, iskoristiti rat kao mjeru protiv Srbije. „Jutarnji list“ dugo nije pisao o srpskoj ambasadi u Beču, koja je već nekoliko dana nakon samog Sarajevskog atentata bila jedna od glavnih meta protusrpskih demonstracija. Sada „Jutarnji list“ piše o donošenju sigurnosnih mjera za srpsku ambasadu u Beču te piše kako je u zgradi srpske ambasade „smješten jaki odjel redara s redarstvenim agentima. Isto tako svejednako prolaze redarstvene obhodnje ulicama, što vode k srbskom poslaničtvu. Takodjer susjedne kuće stoje pod redarstvenim nadzorom, kako bi se spriječilo, da se odanle ne prirede eventualne demonstracije protiv poslaničtva.“¹⁸⁵ Dakle, ovdje možemo vidjeti napore austro-ugarske vlade kako pokušava spriječiti provociranje međunarodnog ekscesa, odnosno kako ne bi došlo do napada na srpsku ambasadu, što se može iščitati iz redarstvenih ophodnji kuća koje se nalaze do srpske ambasade. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i stajalište grof Tisze o velikosrpskoj propagandi koja hara po Austro-Ugarskoj, napose po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Kako „Jutarnji list“ prenosi „ministar predsjednik nije u svom prvom govoru porekao, da ima propagande, ali je naglasio, da je uspjeh djelovanja te protudržavne akcije u Hrvatskoj i među ugarskim Srbima minimalan, gotovo jednak ničiti.“¹⁸⁶ Ponovno grof Tisza naglašava lojalnost Srba koji žive u Austro-Ugarskoj te je na neki način i ponosan na to te tvrdi da se austro-ugarski Srbi „ne dadu zavesti po stranim agitatorima, da bi se upustili u vratolomne pustolovine, nego prirodjenom trieznošću i nasliedjenom vjernošću od sebe odbijaju pokušaje, da ih se iznevjeri podaničkim dužnostima.“¹⁸⁷ I dalje se naglašava kako se treba odupirati velikosrpskoj propagandi te, kako donosi „Jutarnji list“, grof Tisa smatra da su na to „pozvane ne samo oblasti...već je pozvan i narod...“¹⁸⁸ Budući da su aktualne bile navodne demonstracije protiv austro-ugarskog stanovništva u Srbiji, barun Giesl dao je izjavu

¹⁸³ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 7.

¹⁸⁴ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 7.

¹⁸⁵ *Jutarnji list*, broj 715., godina III, 16. srpnja 1914., 7.

¹⁸⁶ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 1.

¹⁸⁷ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 1.

¹⁸⁸ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 1.

u kojoj kaže kako mu neki zbog tih navodnih napada i opreza koje je poduzeo zbog tih napada mnogi zamjeraju, no kako on tvrdi, njegove „informacije su bile iz pouzdanog vrela...“¹⁸⁹ Prema njegovom mišljenju, kako donosi „Jutarnji list“ u Beogradu bi se odigrali iznimno grozni događaji te je povodom toga izjavio sljedeće: „Odlučni atentatori bili su već sakupljeni na jednom mjestu, pak su samo čekali na signal. Da je taj signal izostao, imade se zahvaliti samo energičnom postupku vlade, kojoj sam saobćio svoje informacije i učinio ju odgovornom za svaku kap krvi, koja bi eventualno potekla.“¹⁹⁰ Dakle, prema njegovom mišljenju sve je bilo spremno za napad na austro-ugarsku ambasadu, no kako on tvrdi sve je zaustavljeno njegovom pravovremenom reakcijom kod srpske vlade. Međutim, „Jutarnji list“ javlja kako je srpski generalni konzul u Austro-Ugarskoj Milanković poslao pismo grofu Tiszi u kojem ga u ime srpske vlade izvještava „da su sve viesti o demonstracijama protiv c. i kr. poslanika baruna Giesla tendenciozne izmišljotine.“¹⁹¹ Nakon toga poslanik Milanković tvrdi kako „život i imetak austro-ugarskih državljana u Srbiji nipošto nije ugrožen“¹⁹² te da se „barun Giesl, osoblje poslaničtva kao i austro-ugarski podanici slobodno kreću.“¹⁹³ Kasnije u „Jutarnjem listu“ tvrdi se kako je ranije spomenuti razgovor s barunom Gieslom izmišljotina te se iz toga da iščitati medijska manipulacija informacijama, koji su tim lažnim vijestima željeli još više zavaditi Austro-Ugarsku i Kraljevinu Srbiju. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i vrlo važnu vijest o kretanju srpske vojske. Naime, veliki dio srpske vojske koji je bio stacioniran u Makedoniji, nanovo je naoružan i premješten u Sjevernu Srbiju. „Jutarnji list“ javlja i o povratku šefa glavnog stožera srpske vojske generala Radomira Putnika u Beograd pa tako javlja : „Šef glavnog stožera srpske vojske, vojvoda Putnik, brzojavno je pozvan, da se bezodvlačno vrati u Beograd. Usled toga prekinuo je vojvoda Putnik ovdje svoje liečenje te se večeras uputio u Beograd.“¹⁹⁴ Te su vijesti vrlo bitne u daljnjem razvijanju krize između Austro-Ugarske i Srbije jer ovakve mjere srpske vojske indiciraju na mogući početak mobilizacije u Srbiji te su i svojevrsni odgovor na mnoge promjene u austro-ugarskoj vojsci i na kretanja austro-ugarske vojske po granici Austro-Ugarske i Srbije. Samo dan kasnije, „Jutarnji list“ javlja vrlo važnu vijest o navodnom početku mobilizacije u Srbiji te javlja, kako kaže „iz pouzdanog vrela...da je srbska vlada pozvala pod oružje više godišta pričuvnika, ukupno oko 70.000 ljudi.“¹⁹⁵ Osim toga spominje se i premještanje srpske vojske te kaže kako

¹⁸⁹ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 2.

¹⁹⁰ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 2.

¹⁹¹ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 7.

¹⁹² *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 7.

¹⁹³ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 7.

¹⁹⁴ *Jutarnji list*, broj 716., godina III, 17. srpnja 1914., 7.

¹⁹⁵ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

se vojska premjestila „iz novoosvojenih krajeva u Staru Srbiju.“¹⁹⁶ Nakon toga „Jutarnji se list“ osvrće na činjenicu da su sve visoki činovnici austro-ugarske vojske na dopustu te da se „u ovom postupku vidi zalog za poštene i iskrene naše mirovne namjere.“¹⁹⁷ Međutim, kasnije „Jutarnji list“ spominje i da „u Beogradu moraju jako dobro znati da Austro-Ugarska imade mač.“¹⁹⁸ Nakon toga uslijedila je i izjava srpskog „ministra-predsjednika Pašića“¹⁹⁹ koji tvrdi da „o mobilizaciji nema ni govora. Do sada nije mobilizovan ni jedan bataljun srbske vojske.“²⁰⁰ Dakle, vidljivo je negiranje mobilizacije srpske vojske od strane Nikole Pašića, čime je ponovno vidljiv problem novina tog doba koje sadrže jako puno kontradiktornosti o pojedinim informacijama i vijestima, a koje su nerijetko ključne za odnose dviju država. Na kraju „Jutarnji list“ još prenosi kako „su kod Mitrovice usredotočena 2 srbska vojna zbora“²⁰¹, no kako „Austro-Ugarska ne će poduzeti nikakvih vojnih mjera.“²⁰² Nadalje, „Jutarnji list“ donosi novosti o sarajevskoj istrazi te javlja kako je istraga već trebala biti zaključena, no međjutim su na javu izbili razni novi momenti, radi kojih će se istraga moći jedva dovršiti prije četrnaest dana ili tri tjedna.“ Osim toga, donose se već ranije poznate vijesti o sarajevskog istrazi o ponašanju Gavrila Principa i Nedeljka Čabrinovića koji „su poslije uapšenja vrlo malo govorili, te su se vrlo cinički ponašali.“²⁰³ Nova stvar koja je otkrivena tijekom istrage, a o kojoj se tek sada piše u „Jutarnjem listu“ jest ta „da u Bosni i Hercegovini nema ni jednog srednjeg učilišta, gdje ne bi postojala tajna organizacija, koja se je bavila uhodarstvom, velikosrpskom propagandom i veleizdajom.“²⁰⁴ Takva je vijest morala biti začuđujuća za austro-ugarsku vladu s obzirom na to da su odlučno htjeli stati na kraj velikosrpskoj propagandi u Bosni i Hercegovini, a sada su otkrili kako će imati još više posla što se tiče toga zbog tajnih organizacija na učilištima koje su propagirale ideje Velike Srbije. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi kako su Nijemci i dalje spremni poduprijeti Austro-Ugarsku ma kakva njihova odluka bila, odnosno „da će posmatrati posljedice, koje odatle za Austro-Ugarsku proizlaze, sa stajališta savezničkog ugovora.“²⁰⁵ Osim Njemačke, još je jedna država odlučila pružiti podršku Austro-Ugarskoj, a to je Turska, odnosno Osmansko Carstvo. „Jutarnji list“ prenosi članak carigradskog novinskog lista „Ikdam“ u kojem se navodi kako

¹⁹⁶ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

¹⁹⁷ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

¹⁹⁸ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

¹⁹⁹ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 3.

²⁰⁰ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 3.

²⁰¹ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 7.

²⁰² *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 7.

²⁰³ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

²⁰⁴ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 2.

²⁰⁵ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 3.

Turska nikad neće biti saveznica Srbiji „jer da i poslije samog rata pokazuje neprijateljsko i bahato držanje, koje povredjuje samoljublje Turaka.“²⁰⁶ Osim toga, spominje se kako je Srbija sklopila sporazum s Grčkom te kako je jedina logična stvar da i Austro-Ugarska i Osmansko Carstvo sklope sporazum, odnosno kako bi „za Tursku bilo vrlo probitačno, da na Balkanu vodi sa Austro-Ugarskom zajedničku politiku.“²⁰⁷ Rusija ponovno nije propustila priliku prokomentirati austro-srpsku krizu te, kako prenosi „Jutarnji list“, u Rusiji se nadaju „da Austro-Ugarska od Srbije ne će ništa zahtjevati, što bi moglo povriediti nacionalnu taštinu; budu li zahtjevi umjereni, da će ih i Rusija podupirati.“²⁰⁸ „Jutarnji list“ prenosi i članak jedne mađarske revije „Magyar Figyelő“, čiji je pokretač grof Stjepan Tisza u kojem se izravno krivi velikosrpsku propagandu za Sarajevski atentat te kako, na neki način, želi pozvati Austro-Ugarsku na otvoreni rat sa Srbijom, ili barem da Srbiji zaprijeti vojskom, pa tako „Jutarnji list“ prenosi „da naša monarkija nije dužna samo duhu sramotno ubijenog priestolonasljednika, već i svojoj budućnosti, da sa uporabom svih svojih sredstava, koja joj stoje na raspoloženje; skrši srbsku vojničku demagogiju, da tako ohladi bezkrajno utvaranje srbstva i da prisili Srbiju, kako bi zašla na put mirnog kulturnog rada.“²⁰⁹ Srpski premijer Nikola Pašić dao je intervju za list „Leipziger Neueste Nachrichten“, koji prenosi „Jutarnji list“, kako bi prokomentirao situaciju o austro-ugarsko-srpskim odnosima. Na početku kaže kako je izrazito ogorčen te pomalo i ljut što se cijeli sarajevski atentat pripisuje srpskoj vladi i cijelom srpskom narodu. Osim toga, izjavio je sljedeće: „Mi se ne miešamo u unutarnje prilike Austro-Ugarske, no bilo bi već skrajnje vrijeme, da i nas puste na miru. Mi imademo u novim krajevima i sam sa sobom dosta posla.“²¹⁰ Zadnja se rečenica odnosi na konsolidaciju teritorija koji je osvojen tijekom balkanskih ratova, ali i na borbu s političkim strankama unutar Srbije. Još je rekao kako on nikako ne može kontrolirati srpsko stanovništvo koje živi izvan Srbije, napose u Ugarskoj te kako njegova vlada ne sudjeluje u zavjerama, ali, kako kaže, „znamo dobro, da za nas radi vrijeme.“²¹¹ Ta je zadnja rečenica vrlo bitna jer je „Jutarnji list“ objavio članak upravo pod tim nazivom u kojem je prokomentiran intervju Nikole Pašića s ranije spomenutim listom. Nikola se Pašić još osvrnuo na uplitanje Austro-Ugarske u vanjske poslove Kraljevine Srbije, posebice o krizi u Albaniji i o mogućem ujedinjenju s Crnom Gorom te je osudio to uplitanje. O komentaru intervju Nikole Pašića „Jutarnji list“ piše neke vrlo zanimljive stvari te donosi da „onaj Pašić, koji je govorio sa suradnikom

²⁰⁶ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 4.

²⁰⁷ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 4.

²⁰⁸ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 7.

²⁰⁹ *Jutarnji list*, broj 717., godina III, 18. srpnja 1914., 4.

²¹⁰ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 2.

²¹¹ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 2.

leipziškog lista...nije onaj isti Pašić, koga smo vični gledati i slušati.“²¹² Nadalje, „Jutarnji se list“ osvrće na ranije istaknutu rečenicu „...za nas radi vrijeme...“²¹³ te donosi kako to „vrijeme gospodina Pašića imade krvi i mesa; ono imade mišica, živaca i moždjana; ono je vidljivo. To se vrijeme dade i kontrolirati, a grof Tisza je nedavno prilično jasno rekao da monarkija to „vrijeme“, koje za gospodina Pašića radi, i kani kontrolirati, te da ne će dopustiti, da to „vrijeme“ išta učini, što bi moglo biti na uštrb monarkiji.“²¹⁴ Dakle, redakcija je „Jutarnjeg lista“ takvim komentaram željela Pašiću dati do znanja kako zapravo Austro-Ugarska kontrolira kako će se odviti situacija nakon sarajevskog atentata i kako ona ima pravo na poduzimanje diplomatske akcije. Dalje u tom istom članku redakcija „Jutarnjeg lista“ otvoreno optužuje i proziva Nikolu Pašića kao da je on kriv za atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda pa tako pišu o Pašićevom „vremenu“ i kažu „kako radi to Pašićevo vrijeme, je za sve one pogibeljno, koji nisu prijatelji njegovih osnova, jer ono eto radi bombama i revolverima. Takova se vremena valja čuvati, a grof Tisza je i rekao, da se monarkija kani i te kako čuvati.“²¹⁵ Osim toga, „Jutarnji list“ javlja kako će u skorašnje vrijeme doći do diplomatske akcije, odnosno „da će se u najbližem vremenu učiniti kraj nesnosnim prilikama na južnoj granici monarkije.“²¹⁶ Nadalje, javlja kako će zahtjevi koje će Austro-Ugarska zahtijevati od Srbije biti vrlo teški, ali se u bečkim političkim krugovima smatra kako će ti zahtjevi biti prihvaćeni „jer će se ovim zahtjevima Srbija u neku ruku nagnati u škripac.“²¹⁷ Također, u bečkim se političkim krugovima drži kako će rezultati završene sarajevske istrage i diplomatska nota Kraljevini Srbiji podići moral austro-ugarskih stanovnika, ali i ostalih europskih sila „pa se misli, da će na osnovu toga sve vlasti prikloniti monarkiji svoje simpatije.“²¹⁸ Na kraju je još rečeno kako Srbija neće imati puno vremena kako bi mogla na pravi način reagirati na tu diplomatsku notu te da neće imati nimalo vremena „da glede sadržaja ove note izmieni nazore s vlastima trojnog sporazuma.“²¹⁹ Kao što se moglo dosada već primijetiti, „Jutarnji list“ konstanto piše o nadolazećoj diplomatskoj akciji, kao da bi se mogla dogoditi svaki čas, no činjenica jest da se ona još nije dogodila te da se odnosi Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije i dalje zaoštravaju. Međutim, dan kasnije „Jutarnji list“ javlja kako će „demarše monarkije u Srbiji uzsliediti još tiekom ovog tjedna,“²²⁰ što bi značilo da se

²¹² *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 1.

²¹³ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 2.

²¹⁴ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 1.

²¹⁵ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 1.

²¹⁶ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 7.

²¹⁷ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 7.

²¹⁸ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 7.

²¹⁹ *Jutarnji list*, broj 718., godina III, 19. srpnja 1914., 7.

²²⁰ *Jutarnji list*, broj 719., godina III, 21. srpnja 1914., 2.

razrješenje krize bliži kraju. Nadalje, srpski tisak, kako prenosi „Jutarnji list“, javlja da se slaže s odlukama svoje vlade koja želi otkloniti svaki pokušaj Austro-Ugarske „ako bi se ova umiešala u unutarnje prilike Srbije.“²²¹ To se napose odnosi na miješanje u istragu o Sarajevskom atentatu i na potragu za krivcima za isti. Međutim, o krizi se izjasnila i cjelokupni europski tisak koji „priznaje Austro-Ugarskoj pravo, da traži od Srbije objašnjenja u svim visećim pitanjima“²²², te smatraju „da se eventualne poteškoće lokaliziraju između Austro-Ugarske i Srbije.“²²³ Zadnja tvrdnja pokazuje koliki je zapravo značaj krize između Austro-Ugarske i Srbije te da eskaliranjem iste može doći do masovnog sukoba koji bi Europu odveo u propast.

6.4. Napetosti prije slanja diplomatske note

Nadalje, „Jutarnji list“ javlja o audijenciji grofa Berchtolda kod Franje Josipa tijekom koje ga je izvijestio „o sadašnjem odnosu monarhije prema Srbiji, kao i demarchi, što će se doskora poduzeti kod vlade u Beogradu.“²²⁴ „Jutarnji list“ donosi i da će „sadržaj note biti prilično kratak, te u kategoričkom tonu i nedvoumno, u najpreciznijem obliku, izraziti stanovište monarhije.“²²⁵ Kao što se može primijetiti, grof Berchtold stalno je izvještavao cara o dogovorima i zaključcima o odnosu prema Srbiji i o diplomatskim koracima koji su trebali biti poduzeti protiv srpske vlade. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i izjavu potpredsjednika bosanskohercegovačkog sabora Dimovića koji je zahvalio grofu Tiszi na lijepim riječima o lojalnosti Srba koji žive u Austro-Ugarskoj te kako su i oni spremni pomoći u razrješenju austro-ugarsko-srpske krize. Treba spomenuti i jednu ključnu vijest koju donosi „Jutarnji list“, a to je povratak Conrada von Hötzendorfa, „šefa generalnog stožera“²²⁶, s dopusta jer, kako se doznaje, vratio se „da posjeti svog sina, koji se teško bolestan nalazi u jednom ovdašnjem sanatoriju.“²²⁷ Međutim, samo dan kasnije „Jutarnji list“ donosi vijest kako je Hötzendorf „došao u Beč službenim poslovima.“²²⁸ Daje se i komentar na jakost diplomatske akcije koja će uslijediti kod srpske vlade pa se stoga ne poriče, „da bi skorašnja demarče austro-ugarske monarhije u Beogradu mogla prolazno povisiti napetosti, ali se u drugu ruku takodjer izriče nada, da će se kriza, što će eventualno nastati, ograničiti na Austro-Ugarsku i Srbiju.“²²⁹

²²¹ *Jutarnji list*, broj 719., godina III, 21. srpnja 1914., 2.

²²² *Jutarnji list*, broj 719., godina III, 21. srpnja 1914., 2.

²²³ *Jutarnji list*, broj 719., godina III, 21. srpnja 1914., 2.

²²⁴ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 2.

²²⁵ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 6.

²²⁶ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 3.

²²⁷ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 3.

²²⁸ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 7.

²²⁹ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 3.

Dakle, ponovno se naglašava kako bi se kriza trebala lokalizirati. „Jutarnji list“ prenosi i članak srpskog novinskog lista „Samouprava“ koji donosi činjenica vezane uz Sarajevski atentat i prikazuje ih „na način, koji se ne daje kvalificirati.“²³⁰ U članku se osvrće na razne atentate za koje se smatra da su začeti na tlu Austro-Ugarske, zatim kritizira lošu reakciju sarajevskog redarstva tijekom atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda te kako se Srbija, srpska vlada i srpski narod žele prikazati u najgorem svjetlu, a kasnije je objavljeno da „je autor članka u „Samoupravi“ ministar unutrašnjosti Protić, a sadržaj članka ustanovljen je među ministrima dogovorno.“²³¹ Osim toga, „Jutarnji list“ donosi i komentar na ranije spomenuti intervju Nikole Pašića za list „Leipziger Neueste Nachrichten“. Naime, o tome se intervjuu oglasio i srpski novinski ured koji tvrdi „da taj razgovor sa ministrom-predsjednikom Pašićem nije izpravno prikazan niti po smislu, niti po samom razgovoru, a nekoja mjesta u njemu da su samovoljno podpuno izrkvljena“²³², odnosno da je manipulirano tim intervjuom kako bi se Nikola Pašić prikazao u lošem svjetlu. Na isti se intervju osvrnuo i „presšef srpskog ministarstva spoljašnosti Štefanović-Vilinski“²³³ vlastitim intervjuom te je izjavio kako je Nikola Pašić otputovao u istočnu Srbiju zbog predstojećih izbora u Srbiji. Nadalje, spominje kako u ovom intervjuu zastupa srpsku vladu te je odgovarao na razna pitanja o već poznatim problemima između Austro-Ugarske i Srbije. Na sva pitanja koja povezuju Srbiju sa Sarajevskim atentatom Štefanović-Vilinski odgovarao je kako ni na što ne može sa sigurnošću odgovoriti. Primjerice na tvrdnje sarajevske istrage da su atentatori bombe dobili iz Kragujevca, on je odgovorio: „Ja ne poznajem unutrašnje prilike kragujevačkog arsenala, nu ne mogu vjerovati, da te bombe potiču iz Kragujevca,. Isto tako ne znam, tko ih je dao atentatorima.“²³⁴ Naravno, da je na optužbe da „Narodna obrana“ i „Omladina“ stoje iza atentata i da su potpomognuti srpskom vladom reagirao negiranjem toga te je postavio jedno vrlo zanimljivo pitanje, kojim je želio opravdati atentat na nadvojvodu koji je počinio Gavrilo Princip: „U Bosni upija učenik velikosrpske propagande već u školi, njegovi profesori i saučenici su za te ideje oduševljeni, a onda se nadje kakav Princip, koga vlastita krv čini ubojicom. Princip je pun bio velikosrpskih ideja, on je učio da nadvojvoda Franjo Ferdinand pravi protusrpsku politiku, da ne voli Srbe; možemo li se onda tome čuditi, ako takav polunaobraženi omladinac udari ovim putem?“²³⁵ Tom je izjavom htio naglasiti kako je atentat bio samo ideja šačice mladih ljudi koji su u nadvojvodi Franji Ferdinandu vidjeli lošu

²³⁰ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

²³¹ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 5.

²³² *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

²³³ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

²³⁴ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

²³⁵ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

austrijsku imperijalističku politiku, stoga su ga odlučili ubiti. Osvrnuo se i na lošu reakciju redarstva u Sarajevu te pri tome ponovno naglasio kako Srbija nije kriva za atentat, a na kraju je još prokomentirao navodnu mobilizaciju u Srbiji za koju tvrdi da o njoj „nema ni govora. Možete svakoga u Beogradu pitati, nitko ne zna ništa o mobilizaciji. Niti jedan bataljun više nije na oružju, nego li obično. Pa i čemu, kad imademo mir?“²³⁶ Nakon te njegove izjave u kojoj opovrgava mobilizaciju u Srbiji, „Jutarnji list“ donosi vijest kako se „Srbija i Crna gora grozničavo naoružavaju za rat.“²³⁷ Navodi se kako se čitavo vrijeme vojska razmješta po cijeloj Srbiji i pozivaju se rezervisti. „U toku su pripreme, kako bi u slučaju rata mogle na Drini razmjestiti neredovite čete. Glede ovih priprema vlada najstroža cenzura. Na Dunavu se polažu mine. Iz arsenala u Kragujevcu dobavlja se danju i noću velika zaliha municije četama... a obranične se utvrde posvuda popravljaju i pojačavaju. Pučanstvo je upućeno, neka svaki čas bude spremno, da stupi pod oružje.“²³⁸ U „Jutarnjem listu“ to je prikazano kao udarna vijest jer je cijeli taj članak podebljan, kao da će rat izbiti svaki čas. Kako se bliži kraj sarajevske istrage austro-ugarska vlada počela je uvoditi restriktivne mjere protiv srpskih studenata u Beču da će izgubiti stipendiju „da se makar samo na jedan dan bez dozvole iz Beča udalje. Ako kane makar samo na jedan dan otići iz Beča, moraju se javiti poslaničtvu i reći, kuda kane.“²³⁹ Nakon dugo vremena „Jutarnji list“ prenosi i vijest i iz nekoliko srpskih listova pa tako „Politika“ tvrdi da Austro-Ugarska želi zavaditi Srbiju i Njemačku i time narušiti „srbsko-njemačke trgovačke odnose.“²⁴⁰ Dakle, Austro-Ugarska ne narušava samo unutrašnju politiku Srbije, već se svojim uplitanjem miješa i u srpsku vanjsku i gospodarsku politiku. Srpski list „Balkan“ donosi jednu vrlo kontroverznu teoriju u kojoj tvrdi „da je sarajevsko redarstvo podpomagalo atentatore“²⁴¹ te da je tako Austro-Ugarska „sama upravo nagnala u smrt prijestolonasljednika Franju Ferdinanda.“²⁴² Takve vijesti srpskih listova nisu bile rijedak slučaj, čime su htjele još više zavaditi Austro-Ugarsku i Srbiju, ali su se na neki način i branile od napada austro-ugarskih listova čime se samo još više produbljivao „novinski rat“ između srpskih i austro-ugarskih listova. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi jedan članak u kojem se raspravlja o strpljivosti Austro-Ugarske Monarhije u poduzimanju kakvih diplomatskih mjera protiv Srbije pa tako piše da „imade dosta ljudi, koji tu uztrpljivost osudjuju, koji joj se dapače i rugaju, a baš razvitak sadašnje krize pokazuje jasno, kako je ona

²³⁶ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 4.

²³⁷ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 6.

²³⁸ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 6.

²³⁹ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 5.

²⁴⁰ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 7.

²⁴¹ *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 7.

²⁴² *Jutarnji list*, broj 720., godina III, 22. srpnja 1914., 7.

u svakom pogledu nužna bila, te kako dobrim plodom već sada radja, gdje kriza napokon nije svog vrhunca postigla.“²⁴³ Nakon toga spominje se kako u Austro-Ugarskoj živi jako veliki broj Srba, ali da bi ih jako teško bilo pridobiti na rat sa Srbijom, odnosno da bi „uza sve to ipak značilo, tražiti od njih heroizam, kad bi se zahtievalo, da recimo na pr. rat na Srbiju bude kod njih popularan.“²⁴⁴ To bi zasigurno utjecalo na odnos srpske vlade i Srba koji žive u Austro-Ugarskoj te bi oni bili promatrani kao izdajnici svog naroda. Zatim se članak dotiče i slabosti protivnika Austro-Ugarske pa se tako pomalo izruguje Srbiji te piše da „vlast, koja vlada nad 52 milijuna stanovnika, mora u interesu svoje vlastite reputacije nastojati, da ne dodje do konflikta sa onako sićušnim protivnikom, koji nema ni deseti dio te jakosti.“²⁴⁵ Nakon toga spominje se, kako „Jutarnji list“ navodi zanimljiva situacija prema kojoj je na početku krize Srbija imala jako puno poklonika u Europi, „nu, eto upravo neki dan moglo se je javno konstatirati, da se simpatije Evrope sve to više nama priklanjaju...“²⁴⁶ „Srbija je počela gubiti svoje velike simpatije u političkom svijetu, a te su se simpatije počele sve to više priklanjati našoj monarkiji, jer napokon su i najveći prijatelji Srbije uvidjeli, da ona metoda, kojom se je Srbija počela služiti prema monarkiji, ne zaslužuje niti simpatije, niti zaštite.“²⁴⁷ Zadnja izjava pomalo je diskutabilna, budući da je Rusija kroz čitavo ovo vrijeme, a što je bilo vidljivo i kroz pisanje „Jutarnjeg lista“, otvoreno bila na strani Srbije. Nakon toga „Jutarnji list“ piše kako se otprilike mogu odrediti zahtjevi Austro-Ugarske u demaršu koji bi uskoro trebao biti otposlani Kraljevini Srbiji. Većina njih već je ranije spomenuta, dakle traženje detaljne i temeljite istrage svih srpskih državljana i organa, napose „protiv onih organizacija i omladinskih društava, koja vode agitaciju protiv naših granica i stvaraju rapoloženje, iz koga proizlaze atentati.“²⁴⁸ Osim toga, „Jutarnji list“ donosi kako će Austro-Ugarska još zahtijevati „da se bolje uredi nadzor na granici“²⁴⁹ na način kako je uređena granica između Njemačke i Austro-Ugarske, odnosno Italije i Austro-Ugarske te da će Austro-Ugarska od Srbije „tražiti da na demarcheu odgovori valjda u roku od četrdeset i osam sati.“²⁵⁰ Na kraju svega toga još treba dodati kako „Jutarnji list“ donosi i konačni cilj demarša, a to je „da srpsku vladu uobće skloni na promjenu njezine politike u smjeru trajnog i postojanog mira.“²⁵¹ Austro-Ugarska još smatra kako takva diplomatska akcija „ne će imati

²⁴³ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 1.

²⁴⁴ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 1.

²⁴⁵ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 1.

²⁴⁶ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 1.

²⁴⁷ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 1.

²⁴⁸ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁴⁹ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁵⁰ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁵¹ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

nikakvih ozbiljnih posljedica, naprosto već zato, jer monarkija nema nikakvih teritorijalnih ambicija.“²⁵² Ta je posljednja tvrdnja „Jutarnjeg lista“ pomalo kontroverzna jer je Austro-Ugarska pokušavala na sve načine dominirati Balkanom, odnosno htjela je kontrolirati zemlje na Balkanu. „Jutarnji list“ piše i o dojmu u Beogradu o nadolazećoj diplomatskoj noti Austro-Ugarske te prenosi kako vijest o nadolazećoj noti nije „prouzročila nikakove uzbudjenosti“²⁵³ te da je „prilično poznato, što će zahtievati Austro-Ugarska.“²⁵⁴ Iako se u Beogradu tvrdi kako nadolazeća diplomatska nota ne uzbuđuje vladu, jasno je kako odnosi Austro-Ugarske i Srbije postaju sve napetiji i zategnutiji. Što se tiče pogleda nekih europskih zemalja na austro-ugarsko-srpsku krizu „Jutarnji list“ donosi držanje nekoliko zemalja. Tako se u Engleskoj drži kako će Rusija bez pogovora stati uz Srbiju, „ako bi zahtjevi Austro-Ugarske bili po čemu mu drago štetni po nezavisnost Srbije ili po njezinu nacionalnu čast.“²⁵⁵ Na suptilan način engleski tisak optužuje Rusiju da ona cijelo vrijeme manipulira Srbijom te da želi isprovocirati konflikt između Austro-Ugarske i Srbije. Što se tiče talijanskog tiska, oni tvrde kako će Njemačka ostati neutralna što se tiče odnosa Austro-Ugarske i Srbije, no ako bi se neka druga država umiješala u to, Njemačka će stati uz svoju saveznicu, ali i „da javno mnijenje Italije prijateljski prati pravedne i opravdane zahtjeve Austro-Ugarske.“²⁵⁶ Međutim, pojedini talijanski listovi smatraju „da bi moglo doći do ozbiljnog konflikta između Austro-Ugarske i Srbije, ali da se tome da doskočiti susretljivošću sa strane Srbije.“²⁵⁷ Dakle, među talijanskim je tiskom prevladavala određena podijeljenost o krizi između Austro-Ugarske i Srbije. Što se tiče ruskog tiska i ruskog mnijenja, oni smatraju kako će Austro-Ugarska iskoristiti povoljan trenutak da napadne Srbiju jer se „još nije naimenovao nasljednik Hartwigu“²⁵⁸, a osim toga u Rusiji traju „francuzko-ruske svečanosti“²⁵⁹ povodom posjeta francuskog predsjednika Raymonda Poincaréa. Isto tako „Jutarnji list“ javlja kako „u ruskim diplomatskim krugovima prevladava shvaćanje, da će Srbija udovoljiti zahtjevima Austro-Ugarske. U francuzkim se nadležnim krugovima isto tako drži, da će se susretljivošću Srbije mirno riješiti spor Srbije s Austro-Ugarskom.“²⁶⁰ Ovakva podudaranost francuskih i ruskih diplomatskih krugova ne začuđuje s obzirom na posjet Raymonda Poincaréa Rusiji čime su se odnosi tih dviju zemalja još više poboljšali, a o tome obavještava i „Jutarnji list“ te kaže da se

²⁵² *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 7.

²⁵³ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 7.

²⁵⁴ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁵⁵ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁵⁶ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 2.

²⁵⁷ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 3.

²⁵⁸ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 3.

²⁵⁹ *Jutarnji list*, broj 721., godina III, 23. srpnja 1914., 3.

²⁶⁰ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 3.

posjetom Poincaréa „ustanovila podpuna solidarnost francuske i ruske diplomacije u svim političkim pitanjima.“²⁶¹ Nadalje, prema pisanju „Jutarnjeg lista“ posjet Raymonda Poincaréa Rusiji dodatno će učvrstiti savezništvo između tih dviju zemalja, čime će lakše moći utjecati na razvoj krize i odnosa između Austro-Ugarske i Srbije, odnosno da će „moći još sigurnije zapriječiti poremećenje evropskog mira.“²⁶² Međutim, „Jutarnji list“ donosi i stajalište Njemačke, koja će naravno podržati svoju saveznicu, bude li za to bilo potrebe, ali „da se u ovo pitanje, koje se tiče jedino Austro-Ugarske i Srbije, nema miešati nikoja druga vevlast.“²⁶³ Nadalje, „Jutarnji list“ piše i o krizi i napetostima između Austro-Ugarske i Srbije te kako se ta situacija odražava na Hrvatsku, odnosno cijelu situaciju opisuje kao da se radi o „nesnosnome stanju na jugu naše monarhije.“²⁶⁴ Spominje se kako će se cijela situacija, ako eskalira u nešto više najviše osjetiti u Hrvatskoj i hrvatskom javnom životu „jer smo u slučaju kakovih tvornih komplikacija prvi na udaru...“²⁶⁵ „Jutarnji list“ komentira i povratak Conrada von Hötzendorfa s dopusta koji se navodno vratio kako bi posjetio sina u bolnici, no ispostavilo se, kako javlja „Jutarnji list“ da mu se sin uopće ne nalazi u Beču te „da se taj prekid dopusta stavi u savez sa onim pitanjem, koje baš sada svukoliku monarhiju najživlje zanima, sa srbskom krizom.“²⁶⁶ Dakle, prema pisanju „Jutarnjeg lista“ namjerno se demantirao i tajio pravi dolazak Conrada von Hötzendorfa s dopusta te da njegov prekid dopusta znači ono „što je javno mnijenje u tom posjetu odmah u početku naslutilo, a to je opet znak, da nije daleko čas, kad će se otkriti koprena sa svega onoga, što se za širu javnost sad jošte krije, a što je ipak potrebno, da se znade i to čim prije izađe.“²⁶⁷ Iako je posljednja rečenica poprilično komplicirano i nezgrapno napisana, iz nje se da iščitati kako povratkom Conrada von Hötzendorfa Austro-Ugarska priprema svojevrzni vojni plan protiv Srbije.

6.5. Diplomatska nota Austro-Ugarske

Nakon toliko pisanja i najave diplomatske note „Jutarnji list“ konačno javlja kako je „c. i kr. poslanik u Beogradu, barun Giesl predao jučer u 6 sati poslije podne u odsutnosti ministra-predsjednika Pašića ministru financija dru. Paču-u, kojem je povjereno, da ga zastupa...“²⁶⁸ diplomatsku notu. Iz toga se da zaključiti kako je sarajevska istraga konačno okončana te da se ispitivanjem atentatora zaključilo „da je osnova umorstva začeta u

²⁶¹ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 3.

²⁶² *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 3.

²⁶³ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 2.

²⁶⁴ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 1.

²⁶⁵ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 1.

²⁶⁶ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 1.

²⁶⁷ *Jutarnji list*, broj 722., godina III, 24. srpnja 1914., 1.

²⁶⁸ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

Beogradu, da su ubojice bili oboružani oružjem i bombama, koje su dobili od srbskih častnika i činovnika, članova „Narodne Obrane“, a da su srbski pogranični organi odredili i proveli odpremu zločinaca i njihovog oružja u Bosnu.“²⁶⁹ Zanimljivo je što „Jutarnji list“ donosi deset točaka koje je srpska vlada obavezna ispuniti kako ne bi došlo do neželjenih posljedica. Dakle, prema navodima austro-ugarske vlade, srpska se vlada obvezuje: „1. da će osujetiti svaku publikaciju, koja razdražuje na mržnju i prezir proti monarhiji, a koje je obća tendencija naperena proti teritorijalnom integritetu monarhije; 2. da će smjesta razpustiti društvo „Narodna Obrana“, da će zaplieni sva njegova sredstva za propagandu, i da će istim načinom postupati proti svim ostalim društvima i udruženjima, koja se bace propagandom...; 3. da će bez oklijevanja u javnoj nastavi u Srbiji, i u pogledu učiteljskih lica i u pogledu naukovnih pomagala, odstraniti sve, što služi propagandi, ili što bi joj moglo služiti; 4. da će iz vojske i iz javne uprave odstraniti sve častnike i činovnike, koji su krivci propagande proti Austro-Ugarskoj, kojih će imena uz navod materijala, koji proti njima predleži, c. i kr. vlada kr. vladi priobćiti; 5. da će privoljeti, da u Srbiji organi c. i kr. vlade sudjeluju kod ugušenja subverzivne propagande naperene proti teritorijalnom integritetu Austro-Ugarske; 6. da će odrediti sudbenu iztragu proti onim sukrivcima komplota, koji se nalaze na srbskom teritoriju. Od c. i kr. vlade delegirani organi sudjelovati će i kod te iztrage; 7. da će svim pospješjenjem uapsiti majora Voju Tankosića i nekog Milana Ciganovića, srbskog državnog činovnika, koji su kompromitirani sarajevskom iztragom; 8. da će svim sredstvima spriječiti kriomčarenje oružja i eksplozivnih stvari preko srbske granice, pa da će one pogranične organe u Šabcu i u Loznici, koji su propustili počinitelje atentata, odpustiti i kazniti; 9. da će c. i kr. vladi dati razjašnjenja o izjavama visokih srbskih državnika funkcionara u Srbiji i u inozemstvu, koji se unatoč svog visokog položaja nisu žacali, da se nakon 28. lipnja neprijateljski izraze proti Austro-Ugarskoj; 10. da će c. i kr. vladu bez odvlake obavijestiti o provedbi mjera, navedenih u gornjim točkama.“²⁷⁰ U navedenim zahtjevima koje donosi „Jutarnji list“ možemo vidjeti kako austro-ugarska vlada zahtijeva suzbijanje cijele velikosrpske propagande ukidanjem društava i listova koji ju promiču. Zatim, kažnjavanje ljudi koji su na ovaj ili onaj način zaslužni za naoružavanje atentatora i njihov transport od Beograda do Sarajeva te provođenje velike istrage s austro-ugarskim delegatom kojim bi se trebala otkriti cijela urota. Prije pisanja o utiscima diplomatske note u Austro-Ugarskoj, Srbiji i Europi, treba reći kako „Jutarnji list“ donosi i službene rezultate sarajevske istrage u pet točaka u kojima se dokazalo sljedeće: „1. Osnovu, da se umori nadvojvoda priestolonasljednik Franjo Ferdinand, skovali su u Beogradu

²⁶⁹ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

²⁷⁰ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 1.-2.

Princip, Čabrinović, Ciganović, Grabeš i major Voja Tankosić. 2. Ciganović uručio je u Beogradu Principu, Čabrinoviću i Grabešu šest bombi i četiri Browning-revolvera. 3. Bombe su tako zvane ručne granate, a potječu iz arsenala u Kragujevcu. 4. Da se osigura uspjeh atentata podučavao je Ciganović u Topčiderskom parku spomenute zavjerenike u baratanju s oružjem. 5. Da se Principu, Čabrinoviću i Grabešu omogući siguran prelaz preko grancie, ustrojio je Ciganović tajno transportno društvo, koje se je pobrinulo za prelaz granice kod Šamca i kod Loznice, pri čem su igrali glavnu ulogu kapetan Rade Popović i major Radivoj Grbić uz pripomoć drugih osoba.²⁷¹ Jasnije je vidljivo kako je sama diplomatska nota kreirana prema zaključcima sarajevske istrage. „Jutarnji list“ objavio je članak pod imenom „Kocka je pala“ u kojem piše o dugo iščekivanoj diplomatskoj noti Austro-Ugarske koja, kako „Jutarnji list“ kaže stoji „na pragu vrlo znamenitih događaja; događaja, koji će prije svega biti odlučni ne samo za budućnost kraljevine Srbije, nego i za budućnost monarkije na jugu.“²⁷² „Jutarnji list“ donosi i izjavu grofa Tisze koji smatra, kao što je i prije smatrao, da je Austro-Ugarska morala čekati s provođenjem diplomatske note sve dok se ne zaključi sarajevska istraga te tvrdi da se „već odatle posve jasno vidi, da nas kod našeg postupka nipošto nije vodila strast ili osveta, nego mirno razmišljanje.“²⁷³ Grof Tisza smatra kako diplomatski korak „nije niti provokatoran, jer zahtjevamo samo, da se izpuni dužnost, koju duguje jedna država drugoj.“²⁷⁴ Na kraju je izjavio kako Austro-Ugarska samo želi mir, ali da će i preuzeti odgovornost za sve moguće posljedice, čime je suptilno insinuirao kako će Austro-Ugarska, ne bude li Srbija prihvatila sve njezine zahtjeve, objaviti rat Srbiji. Srpski ministar-predsjednik Nikola Pašić izjavio je, kako prenosi „Jutarnji list“ „da Srbija želi ovo napeto stanje, koje je nastalo iza sarajevskog atentata, opet izgladiti, pa će monarkiji pružiti svaku zadovoljštinu, a sve one osobe, što se nalaze na srbskom teritoriju i kojima se dokaže veza s atentatom, bit će predane srbskoj pravdi.“²⁷⁵ Pašić se nedugo nakon primitka note vratio u Beograd kako bi se sastao s „regentom priestolonasljednikom Aleksandrom“²⁷⁶ te je nakon toga sazvao i ministarsko vijeće nakon kojeg je „kako se pogovara, uputio...u inozemstvo.“²⁷⁷ Zanimljivo je kako „Jutarnji list“ javlja kontradiktorne vijesti koje se tiču stanja u Beogradu. Naime, prvo javlja kako u Beogradu nema uzbuđenja te kako grad miruje, a kasnije javlja da

²⁷¹ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 2.

²⁷² *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 2.

²⁷³ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 2.

²⁷⁴ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 2.

²⁷⁵ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 3.

²⁷⁶ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 7.

²⁷⁷ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 7.

„u gradu vlada strašna uzrujanost.“²⁷⁸ Što se tiče srpskog tiska on se, kako prenosi „Jutarnji list“, žestoko obrušio na zahtijevanja Austro-Ugarske pa tako „Politika“ piše da će Srbija prihvatiti daljnju i detaljniju istragu u Srbiji, no „sve ostale zahtjeve Austro-Ugarske, koji bi imali politički značaj, odbit će Srbija odlučno uzprkos svih prijetnja ratom.“²⁷⁹ Srpski tisak uglavnom piše kako će Srbija i pod teškim pritiskom izbijanja rata, ostati ravnodušna te da neće prihvaćati austro-ugarske zahtjeve koji bi na ovaj ili onaj način narušili teritorijalni integritet Srbije. Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i stajalište svih velesila Europe pa tako Njemačka i dalje tvrdi kako stoji uz Austro-Ugarsku te da „službeno svagdje radi za lokalizovanje razmirice.“²⁸⁰ Italija tvrdi da će „kako se je to dogadjalo za balkanskog rata i aneksijone krize, ostati vjerna savezničkim dužnostima, te ne će hotjeti, da se o tome dvoji“²⁸¹ jer kako javlja „Jutarnji list“, ne želi podupirati Srbiju zbog njezinih pretenzija na Jadran. Velika Britanija također je naglašavala kako želi da konflikt ostane lokaliziran te da će učiniti sve kako bi se u Srbiji primila diplomatska nota jer Velika Britanija „sigurno ne želi, da sukob sa Srbijom izazove svjetski rat.“²⁸² Francuska će ostati uz Rusiju, zbog ranije spomenutog diplomatskog dogovora tih dviju zemalja, ali i još se navodi kako će „Francuzka Srbiji savjetovati mir, te sama u sebi, ako ne dodje do sporazuma, biti za lokalizovanje, te sve učiniti, da umirujući djeluje u Petrogradu i Beogradu.“²⁸³ Rusija će stati uz Srbiju, ali da će se truditi „Rusija po svoj prilici takodjer, da srbski kabinet prinuka na popuštanje.“²⁸⁴ Iz stajališta europskih velesila jasno je vidljivo kako će na Beograd biti vršen jako veliki pritisak da prihvate austro-ugarsku diplomatsku notu jer svi vide i znaju do čega bi odbijanje te note moglo dovesti. Isti taj dan „Jutarnji list“ objavljuje posebno izdanje u kojem donosi odgovor srpske vlade na austro-ugarsku notu. „U odgovoru se izriče, da Srbija pogledom na prisilni položaj, u kom se nalazi, prima sve uvjete i pristaje na sve zahtjeve monarkije, ali da ujedno ulaže priziv na velevlasti.“²⁸⁵ Nakon toga „Jutarnji list“ javlja kako je barun Giesla „smjesta zajedno sa čitavim osobljem poslaničtva ostavio Beograd“²⁸⁶ te da se doznaje kako je „ratno neprijateljstvo već odpočelo, a naši monitori, da su već otvorili vatru na Beograd.“²⁸⁷ Zadnja je vijest vrlo udarna koja još, doduše, nije potvrđena jer i sam „Jutarnji list“ javlja kako je ta

²⁷⁸ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 7.

²⁷⁹ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸⁰ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸¹ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸² *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸³ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸⁴ *Jutarnji list*, broj 723., godina III, 25. srpnja 1914., 5.

²⁸⁵ *Jutarnji list*, broj 724., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

²⁸⁶ *Jutarnji list*, broj 724., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

²⁸⁷ *Jutarnji list*, broj 724., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

vijest dospjela iz određenih „inače izvrstno informiranih krugova“²⁸⁸, stoga i dalje ne mora značiti da je do ratnog stanja došlo. Idući dan „Jutarnji list“ objavio je članak pod nazivom „Srbija kao dušmanin“ u kojem kritizira odluku srpske vlade jer „oni niti su segnuli za mačem, da poginu braneći ono, što su ne jednom proglasili svetinjom svojom; niti su prignuli šiju, da u herojičkoj samozataji okaju grieh, koje su sami počinili“²⁸⁹, već su cijelu situaciju još više zakomplicirali. Tim člankom „Jutarnji list“ obilježava Srbiju kao glavnog krivca za sarajevski atentat te piše kako je to zemlja „iz koje su potekle one strašne i divljačke rieči o crnini zadnje habsburške princeze.“²⁹⁰ Zadnja rečenica u tom članku tu činjenicu samo potvrđuje, a glasi: „Ovim časom postala je Srbija naš dušmanin, ovim časom ne zaslužuje nikakove štednje ni obzira.“²⁹¹ „Jutarnji list“ donosi i opis predavanja diplomatske note baruna Giesla te prenosi kako je „kraljević Aleksandar izdao ukaz, kojim imenuje ministra financija Pačua zamjenikom Pašićevim.“²⁹² Nadalje, opisuje kako je njihov susret „bio kratak, dostojanstven i ceremoniozan“²⁹³ što se može objasniti činjenicom da je nota bila očekivana pa je sve bilo spremno za njezin primitak. „Jutarnji list“ donosi i kada je točno nastao tekst diplomatske note i tko je sve sudjelovao u nastanku iste pa tako donosi da je nota dogovorena na „zajedničkom ministarskom vijeću, koje je održavano u Beču u nedjelju dne 19. srpnja t. god.“²⁹⁴, a da su na vijeću prisustvovali „zajednički ministri grof Berchtold i vitez Krobotin, nadalje austrijski premier grof Stürgkh i ugarski premier grof Tisza, te šef generalnog stožera barun Conrad.“²⁹⁵ Još treba nadodati kako je tekst note sastavljen na francuskom jeziku, koji je u to vrijeme bio službenim jezikom diplomacije. Nadalje, „Jutarnji list“ prenosi i mišljenje njemačkih diplomatskih krugova o diplomatskoj noti te upozoravaju da se „vlasti trojnog sporazuma ne miešaju u obračun Beča s Beogradom.“²⁹⁶ Komentira se kako je Austro-Ugarska izabrala za sebe najpovoljnije vrijeme za slanje diplomatske note Srbiji jer se u Rusiji „razmahao anarhistički i revolucionarni pokret, a francezki se ministri nalaze izvan zemlje.“²⁹⁷ Osim tog, „Jutarnji list“ prenosi i kako je Italija već mobilizirala 120 tisuća vojnika, „dočim je njemačka vojska i onako na okupu radi velikih vojnih vježba.“²⁹⁸ Važno je za napomenuti da Njemačka smatra austro-ugarsku diplomatsku notu Srbiji „historičkim

²⁸⁸ *Jutarnji list*, broj 724., godina III, 25. srpnja 1914., 1.

²⁸⁹ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

²⁹⁰ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

²⁹¹ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

²⁹² *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

²⁹³ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

²⁹⁴ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 3.

²⁹⁵ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 3.

²⁹⁶ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

²⁹⁷ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

²⁹⁸ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

dokumentom prvoga reda²⁹⁹ s obzirom na to da shvaća kakva je njezina važnost i što o njoj ovisi. Italija je, kako javlja „Jutarnji list“, mobilizirala veliki broj vojnika, a također javlja i da je odlučila intervenirati u Beogradu te kako bi to „moglo spriječiti spor između Austro-Ugarske i Srbije.“³⁰⁰ Srbija je i dalje računala na potporu Rusije, koja je bila zaokupljena prosvjedima i posjetom francuskog predsjednika. Međutim, „Jutarnji list“ donosi članak u kojem donosi jednu vrlo zanimljivu usporedbu koja se tiče austro-ugarsko-srpske krize i ruskog miješanja u nju. „Ako spor između monarkije i Srbije i nije Rusiji ravnodušan, to joj ipak ne pripada niti najmanje pravo, da se u taj spor umieša. Balkan se sastoji od zemalja, koje su posve neodvisne, pak zato imaju i same nositi podpunu odgovornost za svoje čine. Monroe-doktrina, kao na američkom kontinentu ne postoji na Balkanu i nigdje nije objavljen princip međunarodni, koji bi Rusiji davao prednost, koju druge države nemaju.“³⁰¹ Dakle, „Jutarnji list“ uspoređuje miješanje Rusije u austro-ugarsko-srpsku krizu s američkom doktrinom nemiješanja u europske poslove, što baš i nema smisla jer Rusija se, za razliku od SAD-a, nalazi dijelom u Europi te je jedna od europskih pa i svjetskih velesila te bi trebala imati pravo donositi odluke koje se tiču budućnosti Europe. Osim toga, Rusija nije jedina koja se miješala u već spomenutu krizu. Miješala se i Njemačka pa i Italija, stoga se može reći da je ta usporedba „Jutarnjeg list“ poprilično pristrana. Nakon slanja diplomatske note po Austro-Ugarskoj su, kako prenosi „Jutarnji list“ „buknule“ nove manifestacije, no one sada nisu bile protiv Srba, već su slavili Monarhiju i diplomatsku notu koja je poslana Srbiji. Takve su manifestacije organizirane u Zagrebu, a „u Beču vlada neopisivo oduševljeno raspoloženje“³⁰², dok u Budimpešti „viest, da su prekinuti diplomatski odnosi sa Srbijom, izazvala je takovo oduševljeno raspoloženje, kakvome nema pametara.“³⁰³ Dok su u Beču i Budimpešti ljudi uzvikivali „Živjela vojska! Živio rat! Dolje sa Srbijom!“³⁰⁴ u Beogradu je vladalo slično raspoloženje jer su ljudi prosvjedovali protiv note te uzvikivali „Živio rat!“³⁰⁵ Masa se u Beogradu još više razjarila kada su saznali da se „Rusija i Francezka mobiliziraju.“³⁰⁶ Nakon vijesti o mobilizaciji Rusije i Francuske, u posebnom je izdanju „Jutarnjeg lista“ objavljeno kako je „njegovo c. i .kr. Apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo djelomično spremu (mobilizaciju) djelomični saziv te poziv pučkog ustanka...“³⁰⁷ Nakon toga

²⁹⁹ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

³⁰⁰ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 2.

³⁰¹ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 3.

³⁰² *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 6.

³⁰³ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 6.

³⁰⁴ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 6.

³⁰⁵ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 6.

³⁰⁶ *Jutarnji list*, broj 725., godina III, 26. srpnja 1914., 6.

³⁰⁷ *Jutarnji list*, broj 726., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

navedeno je tko se i gdje točno treba javiti i iz koje se županije ljudi trebaju javiti u vojsku pa tako „Jutarnji list“ donosi da se moraju javiti „pučko-ustaški obvezanici, koji borave u županijama: ličko-krbavskoj, modruško-riečkoj, zagrebačkoj, varaždinskoj, bjelovarsko-križevačkoj, požeškoj, virovitičkoj i sriemskoj...“³⁰⁸ U tom posebnom izdanju „Jutarnji list“ donosi i opisuje kolika je zapravo vojna moć Srbije te se komentira opremljenost srpske vojske i ulaganje u istu te procjene s koliko bi vojnika Srbija mogla raspolagati na početku rata: „Prema tomu bi Srbija mogla ući u rat sa 180.000 do 200.000 ljudi.“³⁰⁹ Osim toga, „Jutarnji list“ u tom posebnom izdanju javlja kako je austro-ugarski poslanik u Beogradu barun Giesl napustio Beograd te da „boravi sa osobljem poslaništva u Zemunu. U Beogradu ostao je samo konzul Adamkiewicz i poslanički tajnik Ivanović.“³¹⁰ „Jutarnji list“ na taj isti dan izdaje još jedno posebno izdanje u kojem se spominje kako je uhićen „ročelnik srbskog glavnog stožera, general Putnik...“³¹¹ „Jutarnji list“ donosi dvije verzije događaja, u jednoj je general Putnik samostalno pošao s redarstvom, dok je u drugoj pokušao počinuti samoubojstvo. Međutim, na kraju ipak „Jutarnji list“ javlja kako su „vojne oblasti poprimile sve mjere, da se vojvodi generalu Putniku omogući da danas jošte nastavi svoj put u Srbiju.“³¹² Osim toga u tom se drugom posebnom izdanju donosi jedna vrlo udarna i zanimljiva vijest u kojem je „talijanska vlada dostavila austro-ugarskoj vladi izjavu, da će u slučaju oružanog konflikta austro-ugarske monarhije sa Srbijom zauzetu prijateljsko i savezničkom odnošaju odgovarajuće držanje“³¹³, odnosno da će stati uz Austro-Ugarsku ako bi došlo do velikog rata. Dan nakon dva posebna izdanja, „Jutarnji list“ objavljuje još jedno posebno izdanje u kojem donosi izabrane vladine povjerenike za hrvatske županije te uvođenje vojnih mjera za sve gostionice, krčme i trgovine, koje se uglavnom tiču otvaranja i zatvaranja istih. Nadalje, donosi se i vijest kako se u bečkim diplomatskim krugovima smatra „da će se konflikt moći urediti bez krvoprolića. Sigurno je, da će rat ostati lokalizovan, pošto Njemačka tvrdo stoji uz nas, a ako se treća sila umieša, smjesta će se Njemačka latiti oružja.“³¹⁴ „Jutarnji je list“ u toj izjavi sam sebi kontradiktoran jer prvo spominje kako neće biti krvoprolića, a kasnije onda spominje kako će do rata ipak doći, no da će on biti lokaliziran. Osim toga, tvrdnja kako će rat ostati lokaliziran nije uopće dobro argumentiran

³⁰⁸ *Jutarnji list*, broj 726., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

³⁰⁹ *Jutarnji list*, broj 726., godina III, 26. srpnja 1914., 3.

³¹⁰ *Jutarnji list*, broj 726., godina III, 26. srpnja 1914., 4.

³¹¹ *Jutarnji list*, broj 727., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

³¹² *Jutarnji list*, broj 727., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

³¹³ *Jutarnji list*, broj 727., godina III, 26. srpnja 1914., 1.

³¹⁴ *Jutarnji list*, broj 728., godina III, 27. srpnja 1914., 2.

kako će se, ako se u rat uključi neka treća sila, onda uključiti i Njemačka. Tada bi se dogodio upravo suprotan učinak te bi tek tada došlo do masovnog rata.

6.6. Razrješenje krize i objava rata

Pred samu objavu rata „Jutarnji list“ donosi jedan propagandni članak u kojem piše o odnosima Hrvata i Srba te na neki način želi razljutiti Hrvate kako bi se oni digli na oružje i pošli u nadolazeći rat sa Srbijom. Ta se tvrdnja na najbolji način očituje u sljedećem navodu: „Nema gotovo među Hrvatima čovjeka, koji bi morao sad kretati u ubojiti boj, a da ujedno ne zna, da će to biti ne samo boj podanika slavne habsburške monarhije proti njezinome davnome i ljutome neprijatelju, nego osobito boj Hrvata proti onome, koji mu je već toliko toga oteo, a sad mu već i ime otima.“³¹⁵ Dakle, „Jutarnji list“ nadolazeći rat spušta na jednu osobnu razinu borbe između Srba i Hrvata, a ne između Srbije i Austro-Ugarske. Nakon toga, „Jutarnji list donosi kratki pregled geografskog položaja Srbije koji je napisao „kapetan Antun Schwarz od 37. pješačke pukovnije...“³¹⁶ u kojoj se donose najpovoljnije rute za napad na Srbiju iz Austro-Ugarske. Opisuje se i stanje u Zagrebu povodom mobilizacije i nadolazećeg sukoba sa Srbijom pa se tako ističe da „ulicama prolaze vojnici i oni, koji se imadu javiti za vojničтво na temelju mobilizacije...Značajno je kod ovih patriotskih manifestacija da tu sudjeluju građani iz svih slojeva stanovništva glavnog grada s jednakim oduševljenjem i zanosom.“³¹⁷ Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i članak u kojem mijenja stajalište o lokalizaciji rata Austro-Ugarske sa Srbijom. Naime, prvo se tvrdilo kako će se uplitanjem bilo koje treće sile i Njemačke u sukob Austro-Ugarske i Srbije izbjeći još veći sukob, dok „Jutarnji list“ sada tvrdi da bi se tako „primakla mogućnost obćeg evropskog sukoba.“³¹⁸ „Jutarnji list“ i dalje staje na stranu Monarhije jer piše „nu ako Rusija i Francezka ne će ništa drugo, nego ravnotežje na Iztoku, onda nemaju nikakovoga povoda uzrujavati se radi austrijskog postupka“³¹⁹, odnosno da bi bilo najbolje kada se one uopće u sukob ne bi miješale. „Jutarnji list“ ponovno je objavio posebno izdanje u kojem donosi neke vrlo zanimljive vijest, od kojih treba izdvojiti reakciju Rusije koja je naredila svojoj ambasadi u Austro-Ugarskoj da zaštiti srpske državljane u Monarhiji: „Rusko poklisarstvo preuzelo je zaštitu srpskih u monarkiji živućih državljana.“³²⁰ Nadalje, u tom posebnom izdanju donosi i vijest koju je objavila ugarska vlada koja poziva cijeli narod na borbu protiv Srbije pa tako „Jutarnji list“ donosi:

³¹⁵ *Jutarnji list*, broj 729., godina III, 28. srpnja 1914., 1.

³¹⁶ *Jutarnji list*, broj 729., godina III, 28. srpnja 1914., 1.

³¹⁷ *Jutarnji list*, broj 729., godina III, 28. srpnja 1914., 5.

³¹⁸ *Jutarnji list*, broj 729., godina III, 28. srpnja 1914., 5.

³¹⁹ *Jutarnji list*, broj 729., godina III, 28. srpnja 1914., 5.

³²⁰ *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 1.

„Bacit ćemo na vagu snagu naroda i svoje slavodobitne vojske...Sad moramo pokazati, da je svaki građanin ove države spreman zadnju kap krvi žrtvovati na oltaru domovine, a narod da će svojom domovinskom ljubavlju, svojom ustrajnošću i odlučnošću iz strašne kušnje kritičnih događaja slavodobitno proizaći.“³²¹ Dakle, ugarska vlada kao da je objavila manifest u kojem poziva sve građane Monarhije na borbu protiv Srbije, odnosno da je njihova zadaća braniti Monarhiju. Tome se može pridodati i da je prema „Jutarnjem listu“ „austro-ugarska vojska dorasla i najvećoj zadaći“³²² pa se građanima želi uliti nada da će u nadolazećem ratu Monarhija izaći kao pobjednik. Iz tog posebnog izdanja „Jutarnjeg lista“ još treba izdvojiti i stajalište Velike Britanije i trojnog sporazuma koji „ne smije služiti kao oruđe velikosrbskoj agitaciji“³²³ te da je „zadaća Englezke: posredovati, posredovati, posredovati.“³²⁴ Odnosno da Velika Britanija mora „priteći Rusiji u pomoć u toliko, da tražimo jamstva protiv uništenja samostalnosti Srbije, a da tim ne očuvamo onu državu, koja je krivac, a one kazne koja je za tu svrhu dovoljno.“³²⁵ Prema zadnjem navodu može se zaključiti kako se Velika Britanija želi miješati u odnose Austro-Ugarske i Srbije te da ih na neki način i želi spasiti jer u isto vrijeme želi očuvati samostalnost Srbije, ali i primjereno ju kazniti. Idući dan, dakle 29. srpnja 1914. godine „Jutarnji list“ objavljuje kako još nema pravog otvorenog rata između Austro-Ugarske i Srbije, ali da je to „samo pitanje vrlo kratkoga vremena.“³²⁶ Zatim se komentira kako Srbija nije potpisala protokol haške deklaracije koji se odnosi na objavu rata, stoga Monarhija može započeti „otvorenim neprijateljstvom“³²⁷ prema Srbiji i bez formalne objave rata te da „ne bi Srbija imala nikakovog prava da se ni pred kim na to prituži.“³²⁸ Nadalje, još se spominje kako se ne zna hoće li Franjo Josip službenom deklaracijom objaviti rat Srbiji, no ističe se da se taj trenutak željno iščekuje te kako su ljudi Monarhije spremni „da djelom pokažu na najpogibelnijem mjestu na svijetu...kako umiju osvetiti onu krvavu uvredu, koju su joj dušmani nanieli.“³²⁹ Nakon toga „Jutarnji list“ donosi informacije što ih je sarajevska istraga doznala o „Narodnoj obrani“ te prenosi sve od nastanka do djelovanja te organizacije. Ističe se kako se zahtjev Austro-Ugarske o zatvaranju „Narodne obrane“ i sličnih organizacija „nije u obće uvažio“³³⁰,

³²¹ *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 2.

³²² *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 3.

³²³ *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 3.

³²⁴ *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 3.

³²⁵ *Jutarnji list*, broj 730., godina III, 28. srpnja 1914., 3.

³²⁶ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 1.

³²⁷ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 1.

³²⁸ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 1.

³²⁹ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 1.

³³⁰ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 2.

a da se ista stvar dogodila i sa zahtjevima koji su se ticali obuzdavanja srpskog tiska. Nadalje, spominje se da je srpska vlada već unaprijed znala da neće prihvatiti diplomatsku notu Austro-Ugarske zato što na kraju svog odgovora Monarhiji „predlaže glede uredjenja nesuglasica, da se obratimo na obranički sud“³³¹, odnosno da je srpska vlada bila sigurna da će doći do rata između Srbije i Austro-Ugarske. Srpska je vlada, kako donosi „Jutarnji list“, namjerno čekala s objavom austro-ugarske note, kako bi dodatno naljutila građane i kako bi dobila na vremenu, a kad su novine napokon objavile tekst note, stvorio se „ratoboran dug među pučanstvom.“³³² Dakle, srpska je vlada namjerno čekala s objavom note, kako bi i sama mogla pripremiti primjeren odgovor, ali i kako bi dodatno nahuškala svoje građane protiv Austro-Ugarske. U Srbiji se mislilo kako se Austro-Ugarska ne usudi ratovati protiv Srbije jer bi to značilo uključivanje Rusije i Francuske pa je i ta vijest „donekle razpirila potištenost i podigla donekle ratoborni duh u Beogradu.“³³³ Nadalje, „Jutarnji list“ donosi i važne vijest iz Crne Gore te javlja da je „zaključilo krunsko vieće pod predsjedanjem kraljevim sveobću mobilizaciju crnogorske vojske...“³³⁴ i da će Crna Gora stati „u zajedničku obranu sa Srbijom.“³³⁵ „Jutarnji list“ donosi i službeni proglas srpskim građanima o diplomatskoj noti, odgovoru i mobilizaciji vojske. U tom proglasu stoji kako i srpska vlada želi mir, ali da „ni jedna neodvisna država ne može izpuniti ove zahtjeve Austro-Ugarske.“³³⁶ Ističe se kako ti zahtjevi narušavaju integritet i samostalnost Srbije, ali se naglašava kako će kriza biti riješena mirnim putem, no da su poduzeli mjere mobilizacije jer je na to bila prisiljena. Na kraju se još dodaje kako će u slučaju rata „vojska činiti svoju dužnost“³³⁷, a „oni građani koji ne će biti pozvani pod vojnu zastavu, pozivlju se, da mirno nastave svoj rad.“³³⁸ „Jutarnji list“ donosi i kako unatoč svim napetostima i narušenim odnosima Austro-Ugarske i Srbije, još nije došlo do rata, već da se odnos nalazi „sada u stadiju prekinuća diplomatskih odnošaja.“³³⁹ Nakon toga „Jutarnji list“ donosi kako iako nije došlo do otvorenog rata, već samo prekida diplomatskih odnosa, „pali su prvi hitci između austro-ugarskih i srbskih četa.“³⁴⁰ Dakle, počela su prva puškaranja između Austro-Ugarske i Srbije, no grof Tisza brzo je dao komentar na taj konflikt te je izjavio „da se tu radi o neznatnoj upadici, kojoj se ne

³³¹ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 2.

³³² *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³³ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁴ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁵ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁶ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁷ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁸ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³³⁹ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 3.

³⁴⁰ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 4.

smije pripisati nikakova osobita važnost.³⁴¹ Osim toga, izjavio je kako se s austro-ugarske strane ne trebaju očekivati nikakve vojne operacije u bliskoj budućnosti. Dakle, može se primijetiti kako već polagano dolazi do malih sukoba između austro-ugarske i srpske vojske, odnosno može se reći da je kulminacija pogoršavanja austro-ugarskih i srpskih odnosa vrlo blizu. Zanimljiva je odredba ugarske vlade koju donosi „Jutarnji list“, kojom se dijeli amnestija ljudima koji su prije proglašenja mobilizacije počinili kakvo kazneno djelo. Takvom su odlukom vlasti htjele pridobiti još veći broj vojnika u vojsku kako bi popunili sve pukovnije i bataljune. „Jutarnji list“ donosi i nekoliko informacija vezano uz organizaciju srpske vojske pa tako javlja da će „glavni stan biti etabliran po svoj prilici u Kragujevcu, eventualno u Kruševcu. Za sada fungira mjesto glavnog generalnog šefa general Pavlović.“³⁴² Iz Sofije se javlja kako je srpska vojska veoma demoralizirana te da je na određenim pograničnim točkama došlo „mnoštvo srbskih deserteura, koji su se predali s oružjem, bugarskim pograničnim stražama.“³⁴³ Može se primijetiti kako je austro-ugarska vojska, pod uvjetom da se može vjerovati vijestima „Jutarnjeg lista“, jako dobro poznavala srpski teritorij i srpsku vojsku te da je imala jako dobru špijunsku mrežu po cijeloj Srbiji. Dan nakon toga „Jutarnji list“ donosi proglas „Mojim narodima“ Franje Josipa u kojem spominje kako je razočaran odlukama srpske vlade koje su dovele do otvorenog neprijateljstva između Austro-Ugarske i Srbije. Pa tako „Jutarnji list“ prenosi: „Nezahvalno brzo zaboravljajući kraljevina Srbija, koja je već od prvih početaka svoje državne samostalnosti, pa do najnovijeg vremena od Mojih predja i od Mene podupirana i unapredjivana bila, pošla je već pred godinama putem otvorenog neprijateljstva protiv Austro-Ugarske.“³⁴⁴ U tom proglasu Franjo Josip navodi kako ga je Srbija natjerala na objavu rata jer je „umjerene i pravedne zahtjeve Moje vlade odbila i odklonila...“³⁴⁵, a na kraju proglasa „Jutarnji list“ prenosi kako se Franjo Josip pouzdaje u sve narode Monarhije „koji su se u svim burama vazda u slozi i vjernosti okupljali oko Mojega prijestolja i bili uvijek pripravnici na najteže žrtve na čast, veličinu i moć domovine.“³⁴⁶ Još treba istaknuti kako je proglas datiran na 28. srpnja 1914. godine, stoga se može zaključiti kako je „Jutarnji list“ kasnio dva dana sa službenom objavom rata Srbiji. Ispod tog proglasa „Jutarnji list“ donosi i najavu rata koju potpisuje austro-ugarski ministar vanjskih poslova grof Berchtold. Najprije je objava rata napisana na službenom jeziku diplomacije, odnosno na francuskom jeziku, a nakon toga „Jutarnji list“ donosi i prijevod te

³⁴¹ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 4.

³⁴² *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 7.

³⁴³ *Jutarnji list*, broj 731., godina III, 29. srpnja 1914., 7.

³⁴⁴ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 1.

³⁴⁵ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 1.

³⁴⁶ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 1.

objave rata koja glasi: „Budući da kraljevska srbska vlada nije na notu, koju joj je bio predao austro-ugarski poslanik u Beogradu dne 23. srpnja 1914., odgovorila načinom, koji zadovoljava, c. i kr. vlada nalazi se prisiljenom, da sama sebi skrbi za očuvanje svojih prava i svojih interesa, pa u tu svrhu apelira na oružje. Austro-Ugarska stoga smatra od ovog časa, da se nalazi u ratnom stanju sa Srbijom.“³⁴⁷ Proglasom Franje Josipa i službenom najavom rata grofa Berchtolda može se reći da je došlo do vrhunca pogoršanja odnosa između Austro-Ugarske i Srbije, a to je pogoršanje odnosa bilo vidljivo tijekom cijelog razdoblja od Sarajevskog atentata pa do samog proglasa Franje Josipa. U tom istom broju „Jutarnji list“ objavljuje detaljne i konačne informacije koje je otkrila sarajevska istraga, dakle od nastanka ideje atentata do naoružavanja atentatora i izvršenja samog atentata. Te je informacije austro-ugarska vlada priložila zajedno s diplomatskom notom Kraljevini Srbiji te „Jutarnji list“ prenosi kako taj „dossier“ završava sljedećim riječima: „Težku si je krivnju naprtila srbska vlada, kad je pustila, da se sve to dogodi. Obvezana je bila na prijateljske susjedne odnose s monarkijom, pa ipak je dopustila svojoj štampi, da širi mržnju proti monarkije; dopustila je, da na njenom zemljištu osnovana udruženja pod vodstvom visokih časnika, državnih činovnika, učitelja i sudaca, javno vode proti monarkiji kampanju, koja je išla za tim, da uzbuni njezine građane. Ona nije priočila, da ljudi bez svake moralne zaustave, koji učestvuju u njezinoj građanskoj i vojnoj upravi, tako otruju njezin javni život, da se je prosto umorstvo moglo pričiniti najboljim oružjem.“³⁴⁸ Vidljivo je da je „dossier“ u kojem se nalaze rezultati sarajevske istrage poprilično pristran što se tiče pisanja listova jer se dotiče pisanja samo srpskog tiska, a na pisanje austro-ugarske strane se obazire. Sam je taj zaključni dio kao izravna optužba srpske vlade, koja nema drugoga izbora nego prihvatiti sve što austro-ugarska vlada zahtijeva. Iako je službeno započeo rat između Austro-Ugarske i Srbije, Rusija se, kako javlja „Jutarnji list“, izjasnila kako želi „i nadalje nepromienjeno u miru živjeti.“³⁴⁹ Odnosno, da još ne želi objaviti rat Austro-Ugarskoj te da je za lokaliziranje rata. S lokaliziranjem rata, kako u narednim brojevima prenosi „Jutarnji list“, slažu se i Velika Britanija i Njemačka, no Njemačka je spremna na obranu svoje saveznice u slučaju uključenja neke treće sile. „Jutarnji list“ javlja kako su već počele i borbe oko Beograda te da su austro-ugarske snage već počele bombardirati beogradsku željezničku stanicu. Donosi se i službeno razjašnjenje o ratnom manifestu Franje Josipa te „Jutarnji list“ prenosi kako „je bilo od nekoliko dana jasno, da je

³⁴⁷ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 1.

³⁴⁸ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 4.-5.

³⁴⁹ *Jutarnji list*, broj 732., godina III, 30. srpnja 1914., 7.

rat neizbježiv“³⁵⁰ što se moglo vidjeti i prema pisanju samog „Jutarnjeg lista“ koji je opisivao stanje u gradovima Monarhije. Nadalje, spominje se kako je Austro-Ugarska već pobijedila u moralnom ratu protiv Srbije, „još prije nego je naša vjerna i stalna vojska izvojevala pobjedu na bojnopolju.“³⁵¹ Iz toga se može zaključiti kako su austro-ugarske vlasti bile uvjerenе u pobjedu nad Srbijom i u nadmoć vlastite vojske. Nadalje, nakon što su sve europske velesile inzistirale na lokaliziranju sukoba između Austro-Ugarske i Srbije, europski je mir napokon narušen kada su zaratile Njemačka i Rusija uslijed sveopće mobilizacije vojski, a o tome javlja i Jutarnji list: „Njemački poklisar u Petrogradu predao je jučer u pol 8 sati na večer ruskoj vladi i to ministru za izvanjske poslove, Sazonovu navještenje rata.“³⁵² Dakle, konačno je došlo do aktivacije savezništva sklopljenih prije Prvoga svjetskog rata te je i sam Prvi svjetski rat započeo.

³⁵⁰ *Jutarnji list*, broj 733., godina III, 31. srpnja 1914., 4.

³⁵¹ *Jutarnji list*, broj 733., godina III, 31. srpnja 1914., 4.

³⁵² *Jutarnji list*, broj 737., godina III, 3. kolovoza 1914., 1.

7. Zaključak

Europa je prije početka Prvoga svjetskog rata pretrpjela nekoliko kriza i ratova koji su malo po malo povećavali napetost. Tijekom svih tih kriza europske su zemlje radile na povećavanju svoje vojske i mornarice kako bi se što bolje pripremile za nadolazeći sukob. Među tim su zemljama bile i Austro-Ugarska i Kraljevina Srbija koje su prije Sarajevskog atentata prebrodile još jednu krizu, aneksijsku krizu. Tada je posredovanjem Njemačke rat izbjegnut, no odnosi između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije uvelike su narušeni. Šest godina nakon toga Austro-Ugarska i Kraljevina Srbija ušle su u još jednu krizu koja ovoga puta nije bila riješena mirnim putem ili posredovanjem neke europske velesile. Tu je krizu, kao što se moglo i vidjeti, svakodnevno pratio hrvatski „Jutarnji list“ koji je donosio novosti i obavještavao hrvatske građane o polaganom pogoršavanju odnosa između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije. Nakon proučavanja i detaljnog iščitavanja „Jutarnjeg lista“ može se donijeti nekoliko zaključaka. Prije svega treba istaknuti kako je „Jutarnji list“, ma koliko god se trudio, konstantno kasnio s objavljivanjem informacija, što je najbolje vidljivo u objavljivanju proglašenja „Mojim narodima“ Franje Josipa u kojem on poziva austro-ugarski narod na rat s Kraljevinom Srbijom. Nakon toga treba reći kako je „Jutarnji list“ opravdao politiku koju je vodila njegova redakcija. Dakle, stajao je uz Ugarsku i uz Monarhiju, što je i vidljivo u načinu pisanja kada je „Jutarnji list“ prenosio odluke cara, ministara ili premijera koje su se odnosile na Kraljevinu Srbiju. Taj je način pisanja u svim spomenuti slučajevima imao notu odobravanja i veličanja odluke koja je donesena nauštrb Kraljevine Srbije. Stoga se može i reći kako je potvrđena hipoteza koja je postavljena na početku diplomskog rada kako je „Jutarnji list“ sa zadovoljstvom i s radošću pozdravljao odluke cara, ministara ili premijera koje su se odnosile na poduzimanje mjera protiv Kraljevine Srbije. Zatim treba naglasiti kako je u nekim slučajevima „Jutarnji list“ bio kontradiktoran sam sebi i pomalo nelogičan, što je najbolje vidljivo tijekom pisanja o lokaliziranju rata između Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije i uplitanjem Njemačke. Te se kontradiktornosti i nelogičnosti mogu objasniti politikom koju je vodila redakcija „Jutarnjeg lista“ jer je podržavala stajališta i odluke austro-ugarskih vlasti. Nadalje, treba naglasiti kako je „Jutarnji list“ prenosio popriličan broj vijesti koje su u kasnijim brojevima „Jutarnjeg lista“, ili čak u istom broju u kojem je ta vijest izašla, bile opovrgnute od drugih izvora, posebice na zadnjim stranama „Jutarnjeg lista“, na kojem su se nalazile „Brzjavne i telefonske vijesti“. Upravo je to jedan od najboljih primjera kako uvijek treba biti oprezan s proučavanjem listova budući da u velikom broju slučajeva neke informacije ne moraju nužno biti točne. Što se tiče odnosa Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije

i njihovog prikaza u „Jutarnjem listu“ vidljivo je polagano i konstantno pogoršavanje tih odnosa. To je prije svega vidljivo na društvenoj razini, odnosno organiziranjem protusrpskih demonstracija diljem čitave Austro-Ugarske te minimalni napori vlasti kako bi se te demonstracije spriječile. Nakon toga treba istaknuti da je došlo i do daljnjih narušavanja trgovinskih odnosa, koji su i prije same krize bili narušeni, a „Jutarnji list“ donosi kako su srpski trgovci bojkotirali određena austro-ugarska društva kako bi narušili ekonomski stabilnost Monarhije. Zatim treba spomenuti i fenomen „novinskog rata“ koji je trajao tijekom čitave krize. Naime, konstantno su trajala prepucavanja austro-ugarskog i srpske tiska oko krivnje za sami Sarajevski atentat. Austro-ugarski je tisak krivio srpsku vladu za atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda, dok je onaj srpski krivio austro-ugarske vlasti, točnije redarstvo te branio vlastitu vladu. Konačno treba i spomenuti stajalište „Jutarnjeg lista“ prema Srbiji i njezinim ljudima koje se drastično promijenilo nakon vijesti o odbijanju diplomatske note te se nakon toga prema njima odnosi kao prema neprijateljima. Bilo kako bilo, treba reći kako je korištenje „Jutarnjeg lista“ u pojašnjavanju odnosa Austro-Ugarske i Kraljevine Srbije od Sarajevskog atentata do početka Prvoga svjetskog rata uvelike doprinijelo kreiranju šire i jasnije slike o samoj krizi koja je u konačnici kulminirala početkom Prvoga svjetskog rata.

8. Literatura i izvori

Novinski izvor

Jutarnji list, godište 1914., Zagreb

Internetski izvori

Aneksija Bosne i Hercegovine, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2696> (Pristupljeno 8. kolovoza 2020.)

Bošnjak, Mato, *Druga marokanska kriza*, Hrvatski povijesni portal, 1. studenog 2011., <https://povijest.net/2018/?p=3801> (Pristupljeno 8. kolovoza 2020.)

Bošnjak, Mato, *Prva marokanska kriza*, Hrvatski povijesni portal, 21. svibnja 2011., <http://povijest.net/2018/?p=3790> (Pristupljeno 8. kolovoza 2020.)

Grgić, Stipica, *Mlada Bosna i Sarajevski atentat 1914. godine*, Hrvatski povijesni portal, 3. rujna 2007., <http://povijest.net/2018/?p=1808> (Pristupljeno 12. kolovoza 2020.)

Literatura

Bakić, Dragan, „Apis's Men: the Black Hand Conspirators after the Great War“, *Institute for Balkan Studies, Balcanica*, No. XLVI, Beograd, 2015., 219.-239.

Beller, Steven, *The Habsburg Monarchy, 1815-1918*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

Dukovski, Darko, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, Alinea, Zagreb, 2005.

Đorđević, Dimitrije, *Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906.-1911.*, Istorijski institut, Beograd, 1962.

Gaćinović, Radoslav, „Političke prilike na Balkanu početkom XX. veka“, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, No. 1, Beograd, 2014., 111.-127.

Herwig, Holger H., *The First World War, Modern Wars*, Bloomsbury, 2014.

Jakovina, Tvrtko, *Trenuci katarze, Fraktura, Zaprešić*, 2013.

Karaula, Željko, „Sarajevski atentat – reakcije Hrvata i Srba u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, broj 43, god 1, Zagreb, 2011., 255.-291.

Kardum, Livia, *Suton stare Europe: europska diplomacija i Prvi svjetski rat*, Golden Marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.

Kardum, Livia, „Austro-ugarsko-njemački odnosi i ultimatum Srbiji 1914. godine“, *1914. Prva godina rata u Trojednoj kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., 13.-21.

Keagan, John, *The First World War*, Vintage Books, New York, 2000.

Kujundžić, Miroslav; Šergo, Vjeran, „Balkanski ratovi (1912.-1913.) – kontekst, značaj posljedice, *Rostra : Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, Vol. 7, No. 7., Zadar, 2016., 167.-182.

Mićanović, Slavko, *Sarajevski atentat*, Stvarnost, Zagreb, 1965.

Možnik, Dominik, „Uzroci Prvog svjetskog rata Proces i mehanizmi izbijanja svjetskog sukoba“, *Povijest u nastavi 25*, Vol. 13, No. 25., Zagreb, 2015., 7.-14.

Najbar-Agičić, Magdalena, *Povijest novinarstva: kratki pregled*, Ibis grafika – Sveučilište Sjever, Zagreb, 2015.

Novak, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005,

Okey, Robin, *The Habsburg Monarchy C. 1765-1914: From Enlightenment to Eclipse*, St. Martin's Press, New York, 2001.

Rajčić, Tihomir, „Problem uloge Kraljevine Srbije u Sarajevskom atentatu i izbijanju Prvog svjetskog rata“, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, No. 59, Split, 2017., 407.-435.

Rudolf, Davorin, „Lekcije Prvoga svjetskog rata“, *Adrias : zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, broj 2, Split, 2014., 105.-116.

Škarica, Dominik; Vrbanić, Luka, „Pogled na Sarajevski atentat kroz prizmu hrvatskih novina“, *Sto godina od Velikog rata: Pogled kroz dnevni tisak*, Filozofski fakultet Osijek, Osijek, 2019., 11.-43.